31. SZÁM

SZENT ISTVÁN KÖNYVEK

31. SZÁM

HIT TUDOMÁNY LELKIÉLET

NEVELÉS IRODALOM

BÖLCSELET JOG

FÖLDRAJZ TERMÉSZETTUDOMÁNY

TÖRTÉNELEM SOCIOLOGIA

ÉLETRAJZ UTIRAJZ

BALANYI GYÖRGY

ASSISI SZENT FERENC ÉLETE

BVDAPEST
SZENT ISTVÁN
TÁRSVLAT
KIADÁSA

ASSISI SZENT FERENC ÉLETE

IRTA

BALANYI GYÖRGY

KEGYESRENDI TANÁR

SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT

AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA

BUDAPEST, 1925.

Nihil obstat.

Dr. Michaël Marczell,
censor dioecesanus.

Nr. 2976.

Imprimatur.

Strigonii, die 23. Septembris 1924.

Julius Machovich,
vic. generalis.

Kiadja a Szent-István-Társulat.
STEPHANEUM NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R. T. BUDAPEST.
Nyomdaigazgató: Kohl Ferenc.

BEVEZETÉS.

A XII. SZÁZAD rendkívül mélyreható változásokat idéz elő Nyugateurópa életében. Az átalakulás nagyon bonyolult és sokrétű folyamat. A gazdasági motivumok ép oly gazdag fonadékú és változatos színű szálakkal szövődnek beléje, mint a politikai, társadalmi és vallási mozgalmak. Az okok jórészben még az előző századra nyulnak vissza és szoros összefüggésben állanak a keresztes hadjáratokat előkészítő és nyomon kísérő hullámzással.

Külsőleg legszembetünőbb változás a vallásos és erkölcsi élet kimélyülése. A clunyi reformmozgalom és a nyomán új erőre kapott aszketikus felbuzdulás, másrészt meg a pápaság öntudatra eszmélése és titáni harcrakelése az egyházi élet tisztaságáért és függetlenségéért a vallásos igények olyan mérvű felfokozását és az erkölcsi követelések olyan nagyarányú szigorítását eredményezik, minőre a kereszténység hőskorának letelte óta nem volt példa.

Mindjárt utána a keresztes hadjáratok megindulása még tovább viszi és teljes kifejlődésre segíti az ezen irányban megindult fejlődést. Mert a Szentföldet megjárt tömegek újabb meg újabb inspirációkat merítenek az Üdvözítő életével és szenvedésével megszentelt helyek látásából s visszatérésök után idehaza is a keresztény elvek fokozottabb mérvű gyakorlati megvalósításának lesznek sürgetői. A krisztusi élet egyszerűségéről és igénytelenségéről tanuskodó emlékek szemlélete után külö-

nösen fájdalmasan érzik azt a kiáltó ellentétet, mely az apostolok és dúsgazdag urakká, fejedelmekké lett utódaik életmódja között mutatkozik s ezért valamennyi követelésük élére az első idők igénytelen egyszerűségéhez való visszatérést állítják.

A társadalmi és gazdasági viszonyok alakulása még jobban megerősíti őket ebbeli követelésükben. Különösen nagy hatása van e tekintetben a gazdasági élet elváltozásainak. A korai középkor *naturalisztikus gazdasági rendszerét* ugyanis fokonként a *pénzgazdaság* váltja föl. A keresztes hadjáratokkal beköszöntő élénkség, mozgékonyság és igényfokozódás egyszerre hatalmas lendületet adnak az iparnak és kereskedelemnek és sorra megteremtik a modern gazdasági élet alapformájának, a *kapitalisztikus rendszernek* kibontakozásához szükséges előfeltételeket.

Ezzel párhuzamosan az emberek gondolkodásában és célkitűzésében is nagy eltolódások mennek végbe. Eddig a hűbérrendszer alapjellegének megfelelően a *hatalom öregbítése* volt a legfőbb cél; ezentúl a hatalomszerzés mellett a meggazdagodás vágya is egyenrangú, sőt hovatovább, kizárólagos tényezőként jelentkezik. A *mammonizmus* egyre több és több embert kerít hatalmába. Ennek természetszerű következménye az élet patriarchális színezetének elfakulása, a hagyományos keretek megbomlása s a szegények és gazdagok viszonyának egyre érezhetőbbé váló kiéleződése. Mert a birtokosok nem érik be többé az életük és társadalmi rangjuk fenntartásához szükséges javak előteremtésével, hanem ezenfelül a már kezükön levő vagyont gyarapítani is akarják s ezért nagyobb mértékben igyekeznek kihasználni a rendelkezésükre álló munkaerőt, mint eddig tették. A jobbágyok és a városi munkáselemek elnyomása és kizsarolása mindennapos jelenséggé lesz. Innét magyarázható a szegénység tömegeinek a keresztes táborokba özönlése.

A vallásos buzgóság mellett az a vágy is sarkalja őket, hogy szabaduljanak unott és már szinte elviselhetetlenné nehezedett igájuktól. Egész tartományok megmozdulnak s a hullámzás, a vándorlásra való készség állandó jellemzéke marad az egész korszaknak.

E merőben gazdasági jellegű változás mindjárt kezdetben szerves kapcsolatba kerül az egyházi élet tisztaságát és a vallásos élet elmélyítését célzó mozgalommal. Nemcsak azon a címen, hogy sok ember tekintetét elvonja az égről, sok szárnyaszegett lelket végleg a muló földi javakhoz nyűgöz, hanem azért is, mert a dúsgazdag főpapság és a szerzetesség egy része gondolkodásának megmételyezésével az egész mozgalmat meghiúsulással fenyegeti. Mert a mammonizmus az egyháziak körében is nagy hódítást tesz. Sok püspök és apát gondolkodásában és életmódjában mit sem különbözik a világi nagyoktól. Jobbágyait ép oly kíméletlenül zsarolja, sanyargatja, mint azok és egyéb hívőin is minél nagyobb jövedelmet igyekszik behajtani. Amellett legtöbbje megfeledkezik ama kötelességek teljesítéséről, melyek korábban az egyházi javadalmak élvezőit terhelték. Különösen a szegényekről való gondoskodást hanyagolják el, ami annál aggasztóbb jelenség, mivel az általános zarándoklási vágy és a jobbágyok tűrhetetlenné vált elnyomása ezermeg ezerszámra űzi ki az embereket otthonukból és taszítja őket nyomorba, nélkülözésbe. Azelőtt az ilyen szerencsétlenek az egyházi birtokokon találtak új otthonra és megélhetésre, de most legtöbb helyütt zárt ajtók fogadják őket. Csoda-e, ha sokan elkeserednek közülök s lesznek a társadalom kitagadottjai, felforgató anarchisták és forradalmárok ?

A főpapság rossz példája az alsó papság és a szerzetesség egy részét is magával ragadja. A pénzvágy, az *auri sacra fames* ennek gondolkodását is megrontja. A kolostorok és apátságok, a püspökségekhez hasonlóan zárt

gazdaságokká alakulnak át s kivonják magukat korábbi erkölcsi kötelezettségeik teljesítése alól. A szerzetesek csak kapni akarnak, adni nem. Szent Ottó bambergi püspök († 1139) szavai híven jellemzik a helyzetet: «Mi rólunk mondják: Csak arra van engedélyük, hogy elfogadjanak valamit, de hogy adjanak is, arra már nincsen». (Licentiam habent accipiendi, non tribuendi.) Mert mindig készségesebbeknek találnak bennünket az elfogadásra, mint az adakozásra».

Ilyen körülmények között könnyű megértenünk, hogy a vallásos igényeikben többoldalúakká és gazdagabbakká lett hívő tömegek nem tudnak többé a régi bizalommal tekinteni a régi eszményektől olyannyira eltávolodott papságra s hogy az egyházi reform bevezetéseként az apostoli szegénység ideáljához való visszatérést kezdik sürgetni. A vallási renaissance sóvárgása és a szegénység, igénytelenség sürgetése már az investituraharc folyamán szorosan egymásba fonódnak, szinte egy képzetté forrnak. Aki az egyházi élet tisztaságáért és bensőségéért harcol, az egyben a szegénységnek is lelkes apostola.

A szerzetesség, mint a magasabb igényű erkölcsi törekvések állandó letéteményese, már a századfordulón megérzi és új hajtásaiban iparkodik tudatosan is kifejezésre juttatni e benső összefüggést. A cisztercita-rend alapítói és törvényszerzői: szent Róbert (1098—99), szent Alberik (1099—1109) és szent István (1109—1134) apátok már sokkal nagyobb nyomatékkal hangsúlyozzák a szegénységet, mint clunyi testvéreik. Minden rendtagtól kézimunkát követelnek és szigorú szabályként előírják az igények lehető lefokozását. Még a templomok építésében és berendezésében is lehető egyszerűséget sürgetnek. Ezért az arany és ezüst használatát csak a kelyhek készítésénél engedik meg. A prémontrei-rend alapítója, szent Norbert († 1134) meg egyenesen mint a szegénység vándorapostola kezdi meg áldásos működ-

dését. Szegényes ruhában és mezítláb járja Franciaország különböző tájait, hogy így példájával is lemondásra intse a népet.

Még nála is nagyobb tisztelője a szegénységnek boldog d'Arbrissel Róbert, a fontevraulti kongregáció alapítója († 1117), aki II. Orbán pápa megbízásából több, mint húsz esztendőn át apostolkodik Nyugatfranciaországban. Amerre csak megfordul, mindenütt bűnbánatra és a világ hiúságával való szakításra inti hallgatóit. Tiszteletreméltó bátorsággal a főpapoknak is megmondja hibáikat s szemükre lobbantja szertelen gazdagságukat és világias életmódjukat. És szavának csodás visszhangja támad. Férfiak és nők százával meg százával csatlakoznak hozzá, hogy kemény önmegtagadással és lemondással valóra váltsák programmját: *nudus nudum Christum in cruce sequi. Krisztus szegényeinek (pauperes Christi)*, ahogyan követőit nevezi, a száma rohamosan növekszik s ő kénytelen befogadásukra újabb meg újabb kolostorok alapításáról gondoskodni. Vele egyidejűleg kortársai és részben barátai: Bernát, a trioni († 1117) és Vitalis, a savigny bencés kongregáció alapítója († 1122) és sallesi Girald († 1120) szintén eredményes propagandát fejtenek ki az apostoli szegénység érdekében s napról-napra növelik azok számát, akik az egyház újjászületését egynek látják a gazdagság szellemétől való elfordulással.

De bár így az apostoli szegénység jogaiba való visszahelyezésének követelése egyre gyakrabban hangzik föl, a hivatalos egyház sokáig nem tudja rászánni magát, hogy bárminő formában eleget tegyen e követelésnek. Külső érdekeltsége és a történeti fejlődés során természetszerűleg kialakult állása még az esetben is akadályoznák ebben, ha a felsőbb klérus túlnyomó része nem nélkülözné a hozzá szükséges akarást. Hiszen józanul nem lehet kívánni tőle, hogy máról-holnapra lemondjon azoknak a kultúrfeladatoknak teljesítéséről, melyeket közel ezer

év folyásában a népek bizalma ruházott rája. Emiatt szakadék támad közötte és híveinek egy része között, mely az évek mulásával mindig mélyebbé és szélesebbé tágul. A szegénység fanatikusai mindig radikálisabb követelésekkel lépnek föl; támadásaik mindig szenvedélyesebbekké válnak. Sokan már nem érik be a szóbeli kárhoztatással, hanem a nyilt forradalom terére lépnek.

A kor társadalmi és politikai atmoszférája kiválóan kedvez az ilyen irányú mozgalmak kicsirázásának. Hiszen a gazdasági strukturával egyetemben a politikai és társadalmi élet szerkezete is megváltozik. Nyugateurópát a demokrácia hatalmas hulláma önti el. A jogtalan és elnyomott osztályok kebelében félelmetes erők mozdulnak meg s tompán és fenyegetőn morajlanak bele a történelmi fejlődésbe, mint a kitörni készülő vulkánok dübörgése. Az ipar és kereskedelem révén jólétre jutott városi polgárság és az elnyomatásuk tudatára eszmélt alsóbb néposztályok megmozdulása egy újabb és igazságosabb társadalmi rétegződés kezdeteit indítja meg. A *társadalmi hajszálcsövesség* törvénye lebírhatatlan erővel tör a korlátlan érvényesülés felé. Mindenki emelkedni akar s helyzetén javítani igyekszik.

Mint a gazdasági életben, az egyéni érvényesülni akarás itt is föléje kerül a hagyományos kötelékeknek. «A falusiak és városiak, az erdők és síkságok lakói — olvassuk egy egykorú elmélkedő írásában — nem tudom, minő dacból vagy kinek a bujtogatására, húszan, harmincan, százan gyűléseztek, összebeszéltek titkon és megesküdtek sokan, hogy jóakarattal semmi urat, semmi tisztviselőt nem tűrnek többé. Az urak csak sanyargatnak minket, igazságot nem nyerhetünk tőlük, övék minden, elvesznek mindent, megesznek mindent. Miért tűrnénk ilyen bánásmódot? Nem vagyunk-e olyan emberek, mint ők? Ugyanazon tagokkal bírunk, ugyanazon termettel, ugyanazon erővel az önmegtagadásra.

Azután százan vagyunk egy ellen. Védjük magunkat a lovagok ellen, tartsunk szorosan össze és senki sem fog fölöttünk uralkodni.» A régi tekintélyek, melyek eddig lebírták az önző vágyakat, erősen meginognak és sok emberre nézve végleg elveszítik irányító befolyásukat. Helyükbe a forradalmi temperamentumtól *fűtött individualizmus* lép, mely mindent szabadnak és megengedettnek hirdet, ami az egyéni emelkedés szempontjából hasznos vagy kívánatos.

Ez a dacos forradalmi szellem lassankint azok közül is sokat megfertőz, akik eredetileg az alázatos és szegény Krisztus nevében kelnek harcra az egyházban elhatalmasodott visszaélések ellen. A forradalmárok nyiltan szembehelyezkednek az egyházi tekintélyekkel s a krisztusi tanok meghamisításával vádolják őket. Így esik azután, hogy az egyházi élet megtisztítását célzó reformmozgalom balszárnya hova-tovább közös mederbe torkollik azokkal az egyetemes forradalmi mozgalmakkal, amelyektől Nyugateurópa már évtizedek óta reng. A merészszavú újítók hangja annál messzebbre elhat, mivel a nekilendülő magasabb tudományos képzés révén előállott szellemi proletariátus egy része szívesen vállalja a terjesztés föladatát.

Mert az egyetemi tanulmányok végzése sok időbe és még több pénzbe kerül. Ezalatt a szegény klerikusnak rendszerint nehéz küzdelmek árán, sőt akárhányszor koldulással kell fenntartania magát. Nem csoda tehát, hogy e koldusdiákok szívében a tudományszeretet olthatatlan lángja mellett sokszor a gyűlölet perzselő lángja is fölcsap a jólétben dőzsölő és kötelességeiket nem teljesítő főpapok, sőt esetleg az egész egyház ellen. Latin nyelven reánk maradt dalaikban *(Carmina Burana)* még ma is érezzük a gyilkos gúny lüktetését, mellyel haragjokat és elkeseredésöket leplezik. E nekikeseredett *vagabundusok* aztán készségesen vállalkoznak

minden olyan mozgalom propagálására, melynek éle a gazdagok s főleg a hivatásukról megfeledkezett főpapok ellen irányul.

A szegénység nevében indított lázadás zászlóját elsőnek Bresciai Arnold tűzi ki. Az uralkodó koráramlatnak megfelelően *egyházi* és egyben *politikai* reformátorként lép föl. Előbbi minőségében a világi javakról való teljes lemondást és az őskeresztény szellemhez való visszatérést, az utóbbiban pedig a szélső demokrata elvek uralomra emelését s nevezetesen a régi római köztársaság visszaállítását követeli. A merész demagóg elbukik ugyan a pápa és a császár ellen indított egyenlőtlen küzdelemben, de szerteszéledt tanítványai mindenüvé magukkal viszik és buzgón terjesztik tanait. Működésük annál nagyobb sikerrel jár, mivel a gondolatok, melyeket népszerűsíteni igyekeznek, valósággal benne vannak a levegőben. Amerre csak megfordulnak, mindenütt elégületlenség, lázongás támad nyomukban.

Különösen Délfranciaországban izzik veszedelmesen forróvá a talaj. Az 1165-iki lombresi zsinaton egyszerű tanulatlan emberek *(bonshommes)* nyiltan a krisztusi eszmények elárulásával vádolják a dúsgazdag főpapokat és fölmondják nekik az engedelmességet, mivelhogy nem pásztorai a nyájnak, hanem csupán béresek. Példájuk sok helyütt követésre talál. A javíthatatlanul megromlottnak hirdetett egyháztól való elfordulás s az eretnekség hínárjába tévedés egyre gyakoribb jelenséggé válik. Waldes Péter nyomában feltűnnek a *lyoni szegények* s az anarchista tanokat hirdető albiai eretnekekkel kezet fogva, ostromolják Krisztus egyházát. Felsőolaszországban, különösen Milánó környékén, még veszedelmesebb a helyzet. Bourbon István nem kevesebbre, mint hatvanra teszi az itt dívó eretnekségek számát. De lényegesen másutt sem kedvezőbbek a viszonyok. Az Atlanti-óceántól a Fekete-tengerig mindenütt

manicheus-ízű eretnekségek lappanganak, melyek legtöbbje a krisztusi szegénység nevében intézi leghevesebb támadásait az egyház ellen.

Ilyen képet tár elénk a vége felé siető XII. század. A clunyi eszméken és a keresztes hadjáratok nagyszerű inspirációin föllelkesült tömegek mélyebb és bensőségesebb vallási élet után sóvárognak. Ugyanakkor egész sereg eretnek felekezet burjánzik föl, melyek az apostoli szegénység eszméjének örve alatt készülnek anarchiába dönteni az egyházi és világi társadalmat. A szociális viszonyokat az alsóbb néposztályok kiméletlen erélyű feltörekvése s a szegények és gazdagok ellentétének kiéleződése tölti meg elemi erejű feszültséggel. A világnézetek hullámzását az individualizmus és materializmus, az egyéni érdekhez és a röghöz való tapadás örvénylése teszi veszélyessé. Szóval mindenütt nyugtalanság és a változtatni akarás jelei mutatkoznak. A mult és jövő dühösen csatáznak egymással s csatázásukkal bizonytalanná teszik a jelent.

És hozzá, mintha a vezető hatalmak megértés és részvét nélkül állnának e kínos vergődéssel szemben. Az államnak minden erejét és figyelmét az exisztenciális harc foglalja le. Az egyház szintén külső hatalmi állásainak megszilárdítására áldozza energiái java részét. A benső megújhodás követeléseire nem vet eléggé ügyet. És ha mégis foglalkoznia kell velük, rendszerint hatalmi szóval igyekszik elintézni őket. De a támadók eretnekké bélyegzése nem tudja elcsitítani a lelkek mélyen parázsló elégületlenséget s nem tudja eloszlatni a kínzó kételyt: «Helyes-e, krisztusi-e az az ösvény, melyen a dúsgazdag és elvilágiasodott egyháznagyok vezérelnek bennünket?»

A lelkek megnyugtatására egy nagy megváltó tettre volna szükség s az egyház nem tud ilyenre hivatkozni. Azért kénytelen tovább folytatni a reménytelen munkát. Tettek helyett újra meg újra csak hatalmi szóval akarja

lecsöndesíteni a háborgó lelkiismereteket. De hiába. A kétség továbbra is ott rágódik a lelkek mélyén s egy pillanatra sem engedi elcsitulni a fölvert aggodalmakat. A reformmozgalom kettős iránya: a hatalmi szempont és a benső megújhodás előtérbe helyezése, melyek a XI. század közepén együtt indultak útnak s évtizedeken át kart karba öltve haladtak, most véglegesen szembefordulnak egymással. A jelek mind azt mutatják, hogy a barbárság sötét éjszakájából nehezen kibontakozott Európa világnézeti, társadalmi és gazdasági anarchiának megy eléje. Biztató reménysugár sehol sem mutatkozik. A tragikus bukás elkerülhetetlennek látszik.

De még sem következik be. A sötét háttérből előbontakozik assisi szent Ferenc napsugaras alakja s bűvös egyéniségével és csodálatosan merész célkitüzésével egyszerre feloldja a kínzó ellentéteket. Az ihletés percében egyetlen pillantással átfogja a bajok gyökerét. Látja, hogy a világon azért fogyatkozott meg a szeretet, társadalmi osztályok és csoportok azért törnek kíméletlenül egymás ellen, mert az emberek az égről a földre vonták tekintetöket s rabjaivá lettek az őket környező világnak; látja s egy heroikus nagy elhatározással fölteszi magában, hogy tulajdon élete példájával tanítja rá az embereket, hogy nem kincsben, hatalomban vagy hírnévben, hanem az alázatos lemondásban és önmegtagadásban van az igazi boldogság és lelki béke. Ezért a szegénység apostolává szegődik. Önmegtagadást és apostoli egyszerűséget sürget ő is, mint Bresciai Arnold és Waldes Péter; a vallásos élet mélyebbé és bensőbbé tételét szorgalmazza ő is, mint az eretnekfelekezetek legtöbbje.

És mégis milyen más a föllépése és milyen más hatás kél lába nyomán. Ő nem akar reformátor lenni, nem sző politikai utópiákat, nem tetszeleg a tényleg létező bajok

minél sötétebbre színezésében, nem mennydörög az egyházi és világi nagyok bűnei ellen. Rómát nem nevezi Babilonnak s a pápát antikrisztusnak, nem fenyegetőzik apokaliptikus büntetésekkel s viszont nem hizeleg a hatalmasoknak és az alacsony tömegszenvedélyeknek. Egyáltalában keveset beszél, de annál többet cselekszik. Tetszetős elvek hirdetése helyett saját élete példáját állítja a világ elé.

És ím működése nyomán megújul a föld színe. A szegények szívében köddé foszlik a felgyülemlett harag és irigység s viszont a gazdagok szívében nagylelkű bőkezűséggé nemesül a kapzsi kincsvágy. A gyűlölködés helyét szeretet és megértés foglalja el s a vén föld ábrázatát rövid időre a túlvilági boldogság derűje aranyozza be. A hálás szívek talajából szépséges legendák *virágocskái* hajtanak ki s utólérhetetlen költőiséggel és naív bájjal vonják be az assisi *poverello* alakját, kit igénytelensége és alázatossága emel a világtörténelem korszaknyitó nagy egyéniségei sorába.

I. Gyermek- és ifjúkor. (1182—1205.)

Assisi, a római Asisium immár több mint kétezer esztendeje őrködik a Monte Subasio meredek nyulványáról az alant elterülő nyájas perugiai lapály fölött, melynek helyén valamikor az Umber-tó hullámai ringatóztak. A kicsiny, vezető szerepet soha nem játszott városka eddigi élete folyamán két nagy embert adott a világnak: Propertiust, a szerelem édesszavú énekesét és szent Ferencet, a szegénység dalos trubadurját. Míg azonban Propertius már gyermekkorában elszakad a helytől,

— — hol a völgyre ködös Mévania harmata hullong
És hol az Umber-tó langyos a nyári napon,
Prop. IV. 1. 123—4. Némethy G. ford.

szent Ferenc élte fogytáig hűségesen kitart szülővárosa mellett és még haló porában is az övé akar maradni. Ezzel örökre kiemeli Assisit az ismeretlenség homályából s nevét saját nevétől elválaszthatatlanul beleírja a világtörténelem könyvébe.

Szent Ferenc 1182-ben született, állítólag szeptember 26-án. Atyja, Pietro di Bernardone történetileg nehezen bizonyítható hagyomány szerint a híres luccai posztókereskedő Moriconi-család sarja s maga is jómódú posztókereskedő. Anyját, Pica asszonyt provencei eredetűnek és nemes származásúnak mondják. Provencei eredete bizonyságául hivatkoznak szent Ferenc általánosan ismert előszeretetére a francia nyelv és a trubadurköltészet iránt, nemesi származása mellett pedig főleg

azzal érvelnek, hogy az írások, még a hivatalos akták is, mindig a nemes asszonyokat megillető *domina* címmel említik nevét. Bármiként áll a távolabbi eredet kérdése, annyi bizonyos, hogy szent Ferenc az akkori fogalmak szerint nagyon jó módú családból származik. Tudnunk kell ugyanis, hogy a posztókereskedők ezidőtájt legvagyonosabb és legtekintélyesebb rétegét alkotják a kereskedővilágnak. Üzleti összeköttetéseiket messze országokra kiterjesztik s ezenfelül mint bankárok is óriási jövedelmeket húznak. Pietro di Bernardone, amennyiben a forrásokból meg tudjuk itélni, különben is ügyes, mesterségében teljesen otthonos ember, aki jóformán kizárólag az üzletnek él. Üzleti ügyekből kifolyólag sokat utazik, jár-kel. Különösen gyakran fordul meg Provenceban, ahol úgylátszik, legtöbb ügyfele él. Egy ilyen provencei útja alatt születik elsőszülött fia is. Mire hazaérkezik, már a keresztelőn is túlvannak. Pietro boldog örömmel veszi tudomásul a nagy ujságot és apai büszkeséggel öleli keblére gyermekét. Csak a nevével nincs kibékülve. A *Giovanni* (= János) nevet, melyre eredetileg keresztelik, túlságosan közönségesnek találja. Ezért mindjárt visszatérése után a *Francesco* (Franciscus = kis francia) névvel cseréli föl. E szokatlan, bár nem ismeretlen névvel[1] bizonyára Franciaország iránti rokonszenvének vagy talán inkább ottani szerencsés üzletkötései fölött érzett örömének akar kifejezést adni.

A kis Francesco az anyagiakon felül szellemiekben és erkölcsiekben is jelentékeny örökséget nyer szüleitől, különösen anyjától. Finom és törékeny termetén kívül tőle örökli megnyerő modorát, minden emberi szenvedés iránt fogékonyra hangolt kedélyét, dalos kedvét

[1] III. Ince pápa egy 1198. május 26. kelt bullájában *Via Francescana* néven említi a San Salvatore delle Paretitől San Domianoba vezető utat.

s mindenekfölött költői és művészi hajlamát, mely egész életpályáján hű kisérője marad. Atyja, úgy látszik, kevesebb hatással van rája. Pietro di Bernandonét rideg üzletembernek mutatják be a források, akit mindenekelőtt a haszon érdekel. Csupaszív feleségével szemben merőben észember s mint ilyen, érzéketlen fia magas eszményisége és finom költői lénye iránt. Ha feltesszük is, hogy a legendák hatás kedvéért itt-ott erősebb színeket használnak jellemzésére, a később bekövetkezett tragikus összeütközés nyilvánvalóan mutatja, hogy apa és fiú merőben ellentétes természetek.

Ferenc gyermekkoráról jóformán semmit sem tudunk. Mert amit későbbi életírói, így főleg Celanoi Tamás e korból följegyeznek, az részben semmitmondó általánosság, részben erősen kiszínezett költői nagyítás, mely főleg a megtérés történetét van hivatva hatásosabbá tenni. Hogy édesanyja a legnagyobb szeretettel és gyöngédséggel fonja körül, kétségtelen. Szerető kezével nemcsak testét ápolja és gondozza, hanem szívét-lelkét is formálni igyekszik. Mélységes istenfélelemre és mindig tettre kész felebaráti szeretetre neveli s ezzel biztos alapot vet a leendő férfi jelleme két legszembetünőbb vonásának. Valószinűleg ő tanítja a francia nyelvre is és talán nem tévedünk, ha Ferenc szenvedélyes franciaszeretetében a gyöngéd jó anyára való visszaemlékezés húrjainak rezdülését is érezzük. A többi szükséges ismeretben való kiképeztetését a szülői házhoz közel fekvő San Giorgio-templom papjaitól nyeri. Tőlük sajátítja el az írás, olvasás és számvetés tudományát s ezenfelül a latin nyelvből annyit, amennyit a latinos kor egy tekintélyes polgár fiától okvetlenül megkíván. De ezzel vége is szakad iskolai pályájának. Magasabb és rendszeresebb tanulmányokra sem ő, sem atyja nem gondol. Hiszen nem tudós pályára készül, hanem atyja mesterségét szándékozik folytatni. Ahhoz pedig úntig

elegendő a San Giorgio-melletti iskolában szerzett ismeret is. Így is a kor színvonalán áll. Írni, olvasni tud s anyanyelvén kívül, bár nem hibátlanul, tűrhetően beszél latinul és franciául.

Pietro nagy reményekkel tekint szépen fejlődő fia jövője elé. Az üzlet továbbfejlesztését és a családi vagyon meghatványozását várja tőle. Ezért, mihelyt kikerül az iskola padjaiból, azonnal maga mellé fogja, hogy idejekorán bevezesse mestersége minden csinjába-binjába. De Francesconak nincs inyére az új munkakör. Dolgát becsületesen végzi, ügyességével és leleményességével megnyeri atyja tetszését, de lelke másfelé csapong. Más életpályáról álmodozik. Képzeletét már gyermekkorában rabul ejti a lovagvilág varázsa. Ezen nincs mit csodálkoznunk. Hiszen a lovagság épen ezidőtájt, a XII. és XIII. század fordulópontján éli fénykorát. Szülőházáján, a napsütésben ragyogó és daltól hangos Provence-on még nem dúlt végig a vallásháború pusztító orkánja s a trubadurok énekmondó ajkát még nem némította el a halál. Spanyolországban, Északfranciaországban és Németországban még szintén teljes színpompájában nyílik a lovagköltészet. Dal-dal után kél a rettenetes erejű Roland vitézről, világbíró Nagy Sándorról, Artus királyról és lovagjairól s forralja a fiatalság vérét, szítja dicsőségszomját.

Olaszország szintén bőven kiveszi részét a lovagvilágból. A keresztes daliák egy része olasz földön át veszi útját, sőt olasz földről, a sziciliai és nápolyi normann királyság területéről indul. Barbarossa Frigyes fényes lovaghadai itt csatáznak a lombardiai városszövetség seregeivel s az ismertebb trubadurok itt ép oly otthonosan érzik magokat, mint hazájokban. Azután a fejedelmi udvarok és a nagyobb köztársaságok valósággal versenyeznek egymással fényes lovagi tornák rendezésében. Francesconak tehát ezer meg ezer alkalma van a lovagi

élet megismerésére. Valószinű, hogy anyjának színes leírásai hazájáról, a boldog Provence-ról még jobban fölkeltik érdeklődését és izgatják fantáziáját. Minél többet ábrándozik, annál erősebb sóvárgás kel lelkében, vajha ő is lovaggá lehetne s vitézi tettekkel messzeszárnyaló hírt-nevet szerezhetne. Szenvedélyesen vágyik kitünni, mások, polgártársai fölé emelkedni s hevülékeny képzeletében már előre nagy úrnak, sőt királynak látja magát.

De a kis város kicsinyes viszonyai egyelőre semmi reményt nem nyujtanak e magasan szárnyaló remények valóra váltására. Az üzletben szürke egyhangúsággal telnek a napok. Francesco legalább szabad idejét akarja kedve szerint tölteni. Ezért az assisi és a környékbeli fiatalság soraiból népes baráti kört gyüjt maga köré, mellyel szinte nap-nap után vidám lakomára jön össze. A baráti összejövetelek rendszerint mélyen belenyulnak az éjszakába s legtöbbször azzal végződnek, hogy a bortól és tréfaszótól fölhevült ifjak kart-karba öltve, hangos nótázással és lantveréssel végigjárják a városka utcáit. Francesco ilyenkor van csak igazán elemében. Valamennyi között ő a legvidámabb ; ő a legtöbb tréfa és csínytevés kieszelője. A legszebb dalok az ő ajkán fakadnak. Valósággal sugárzik az életkedvtől és örömtől. Amellett mindenkihez egyformán kedves és figyelmes. Nem csoda, hogy ifjú barátai rajonganak érte és egyhangúlag vezéröknek ismerik el. Sőt páratlan szeretetreméltóságáért a komoly polgárok is elnézik neki éjjeli nyugalmuk gyakori megháborítását. Még atyja sem tud rá komolyan haragudni. Bár takarékoskodáshoz szokott gondolkodását bántja a szertelen pazarlás, titokban örül fia népszerűségének s ha hébe-hóba szemrehányással illeti is, sohasem tagadja meg tőle a kívánt összeget. Francesco tehát a leggazdagabb polgár fiához illően élhet, fizetheti a dús lakomák költségeit s úgy öltözködhetik, mint egy fejedelem.

De tévedés volna, ha e vége-hosszát nem érő dinomdánomot a romlottság és erkölcsi züllés jelének vennők. Ellenkezőleg. Francesco, mint a fiatalság vidám *cortejának* vezére is megőrzi szívének eredeti jóságát és nemességét. Életírói följegyzik számunkra, hogy társaságában nem tűr sikamlós vagy kétértelmű szót s ha valaki mégis meg mer ilyent kockáztatni, azonnal félre nem érthető módon érezteti vele neheztelését. Másik szép jellemvonása irgalmas felebaráti szeretete. Szegényt sohasem bocsát el alamizsna nélkül. És amikor egyszer mégis megesik vele, hogy nagy elfoglaltsága miatt üres kézzel kénytelen elküldeni egy koldust, lelkiismerete azonnal megszólal és keserű szemrehányásokat tesz neki. «Bezzeg — így beszél magában —, ha valami hatalmas gróf vagy báró nevében fordult volna hozzád ez az ember, akkor nem utasítottad volna el magadtól. Mennyivel kevésbbé lett volna szabad ezt tenned, mikor a királyok királyának és a mindenható Úrnak nevében kért!» A kis esetet annyira szivére veszi, hogy nagyerős fogadást tesz magában, hogy ezentúl senkit sem utasít el, aki Isten nevében fordul hozzá.

A vidám hejehujázás tehát korántsem a szív romlottságának jele, hanem csupán az irányát még meg nem talált ifjúi életkedvnek és energiának túláradása. Időre és élettapasztalatra van szüksége, hogy lehiggadjon, illetve benső nemességéhez méltó külső nyilvánulási formát találjon. A Gondviselés kemény megpróbáltatásokkal és édes kegyelmi leereszkedésekkel sietteti választott edényének végleges kiformálódását. Megpróbáltatásai első eszközéül az Assisi körül kigyúlt harcot választja.

E harc előzményeként tudnunk kell, hogy Assisi a XII. században osztozik a többi felső- és középolaszországi város sorsában. 1160. majd rövid ideig tartó függetlenség után 1173. ismét Barbarossa Frigyes kezére

jut. 1177. személyesen is megfordul falai között a hatalmas császár s udvarával együtt itt üli meg karácsony ünnepét. Keresztély mainzi érsek és birodalmi kancellár mindjárt a visszahódítás után a hű Irslingeni, másnéven Sváb Konrád spoletoi herceget állítja a városka élére, aki a német őrséggel megrakott fellegvárból, a *Roccából* gyakorolja fölötte az ellenőrzést. De a szabadsághoz szokott polgárok sehogyan sem tudnak megbarátkozni az idegen uralommal és csak alkalomra várnak, hogy szabaduljanak tőle. Nem is kell sokáig várniok. A századvégi események: VI. Henrik császár halála (1197. szept. 26.), III. Ince pápa megválasztása (1198. jan. 8.) és a kettős császárválasztás nagy eltolódásokat idéznek elő a hatalmi viszonyokban. A császári uralom alapjában megrendül s viszont a pápai hatalom példátlanul magasra emelkedik. Az assisiek rögtön megérzik az idők jelét. Mindjárt az új pápa trónfoglalása után fegyvert ragadnak és rendszeres ostromot indítanak a fölöttük zsarnokoskodó Rocca ellen. Irslingeni Konrád a pápa hűbéreséül való szegődéssel akarja megmenteni állását. De míg ő Narniban alkudozik, a szorongatott assisi őrség megadja magát. A győztes polgárok diadalmasan vonulnak be a Roccába és hogy hasonló zsarnoki uralom megismétlődésének elejét vegyék, azon melegében le is rombolják falait. De mivel így városuk teljesen védtelen marad egy esetleges külső támadással szemben, közös erővel egy nagyszabású körfal építéséhez fognak.

A Rocca lerombolása és a város megerősítése nagyban növeli Assisi tekintélyét kifelé. De a nyomban utána kitört pártviszály újabb veszedelmek csiráit hinti el. A meghasonlás gyökerét részben politikai, részben társadalmi okokban kell keresnünk. A társadalmi okok között legnyomósabb a tehetős polgárságból toborzódott néppárt *(minores, popolani)* hatalmi súlyának és befolyásának növekedése, a politikaiak között pedig a pápai

uralommal szemben való állásfoglalás. A néppárt, mely a nemesekkel vetélkedve küzd Irslingeni Konrád németjei ellen és serénykedik a falak építésében, hallani sem akar a grófok és bárók korábbi korlátlan hatalmának visszaállításáról, a pápai fennhatósággal szemben pedig a városi autonómia biztosítását sürgeti.

A meghasonlásból elkeseredett polgárháború támad, melynek során a popolanik a hozzájuk szegődött nemesek segítségével a városban és környékén számos nemesi udvarházat és tornyot elhamvasztanak, illetve lerombolnak. A megfélemlített nemesi párt végső szorultságában szülővárosa ősi ellenségéhez, az arisztokratikus Perugiához fordul segítségért, mely már úgyis régóta lesi az alkalmat feltörekvő szomszédja megalázására. De az assisi polgárság nem ijed meg a hatalmas ellenségtől; bátran eléje vonul és fölveszi vele a harcot. A hadiszerencse azonban a perugiaiaknak kedvez. A Ponte San Giovanninál vívott ütközet az assisi sereg megfutamodásával, illetve fogságba jutásával végződik. (1202.)

Mindezek az események mélyen belejátszanak az ifjú Francesco életébe is. Hiszen legtöbbjében már mint cselekvő kortárs vesz részt. Ott van a Rocca ostrománál, buzgón segédkezik a falépítésnél s derekasan kiveszi részét a nemesi kastélyok és tornyok ellen indított támadásokból. A ponte san giovanni csatában is osztozik polgártársai sorsában: a sereg egy részével fogságba kerül. Mint fogolyra nagy megtiszteltetés vár rája. A perugiaiak ugyanis előkelő ruházata és finom modora után indulva a nemesi foglyokhoz sorozzák és ezekkel együtt zárják el. Francescot egészen boldoggá teszi ez a megkülönböztetés. Vidámsága újra éled, dalos kedve visszatér. De mert érzi, hogy a magános öröm nem igazi öröm, folyvást abban fárad, hogy bohó ötleteivel társait is jobb kedvre hangolja. Tréfa tréfát űz ajkán

és sötétbarna szemeiből állandó derű sugárzik. De törekvését kevés siker kiséri. Társainak komor ábrázata csak ritkán derül föl ; legtöbbször bosszankodnak jószándékú igyekezetén. Sőt akárhányan még szemrehányással illetik miatta. «Ha már — mondják neki — nem tudsz velünk érezni, legalább szánakozzál sorsunkon és fojtsd magadba minduntalan kitörő jókedvedet.»

De Francescot még ez az udvariatlan visszautasítás sem hozza ki sodrából. «Mit tudjátok ti — mondja a prófétai ihlet egy kivételes percében — minek örülök én ; meglássátok, eljön az idő, mikor az egész világ szentként fog tisztelni.» Ösztönszerűen érzi, hogy lénye valami rendkívülit zár magába, mely őt messze föléje emeli polgártársainak. Talán emlékezetébe villan annak az eszelős assisi koldusnak jóslata is, aki egyszer ily szavak kiséretében terítette lábai elé köpenyét : «Francesco minden tiszteletet megérdemel, mert nemsokára nagy dolgokat fog művelni s ezért az összes hívők a legnagyobb tiszteletben fogják őt részesíteni». Még nem látja jövőjét, még nem tudja, milyen szándékai vannak vele a Gondviselésnek, de azt már érzi, hogy nem filiszteréletre s nem tucatembernek van szánva.

Lassanként társai is ráeszmélnek magasabbrendű hivatására. Ebben nem kis része van egy parányi epizódnak, mely minden jelentéktelensége ellenére is mélyen belevilágít az ifjú Francesco lelkébe. Az egyik fogoly gőgös magatartásával és sértő megjegyzéseivel annyira maga ellen ingerli társait, hogy ezek végre megszakítanak vele minden érintkezést. De Francesco nem hagyja annyiba a dolgot. Egyfelől annyiszor és oly meggyőző erővel beszél társainak a keresztény türelemről és megbocsátásról, másfelől a sértőt annyi szeretettel fonja körül s olyan készségesen ajánlja neki szolgálatait, hogy utoljára mindakét fél belátja tévedését és nagy szeretettel összebékélnek. A kis esemény nagyban emeli Francesco

tekintélyét társai előtt. Most már több szeretettel és nagyobb bizalommal közelednek hozzája.

A perugiai fogság több mint egy esztendeig tart. Az assisi tanács és a nemesi párt csak 1203 novemberében békülnek ki egymással. A béke értelmében a tanács jóváteszi az okozott károkat, a grófok és bárók pedig megigérik, hogy ezentúl a város beleegyezése nélkül sem egymással, sem idegenekkel nem szövetkeznek. A két párt kibékülése után Assisi és Perugia között is elenyészik az ellenségeskedés oka s így a ponte san giovanni csata foglyai akadálytalanul visszatérhetnek hazájokba.

Francesco hazatérése után tovább folytatja korábbi víg életét. Egészen a *gaya scienzának* adja magát. De most már csaknem kizárólag nemesi ifjakból választja baráti körét. Mert a Perugiában töltött esztendő nemhogy lelohasztaná, ellenkezőleg még jobban fölszítja nagyravágyását. Szívét-lelkét most még jobban perzseli a vágy, hogy nagy tettekkel kiérdemelje a lovagi rendbe jutását, mint valaha. Eszét folyvást azon jártatja, miként kezdjen a dologhoz. Hosszas töprengés után végre rászánja magát, hogy egészen hátat fordít a kereskedői pályának s helyette katonai szolgálatot vállal.

De mielőtt tervét keresztülvihetné, másodízben is ránehezedik az Úr látogató keze egy súlyos betegség formájában. A vidám és életerős ifjú hónapokig viaskodik a testét leigázó kórral s közben lélekben is nagy változáson megy át. A mulandóság félelmes valósága csak most döbben eléje egész nagyságában; csak most, a halál küszöbén látja, mennyire hívságosak és hiábavalók voltak *eddigi* célkitűzései s mennyire más életet kell élnie *ezután*. Szorongó lelkében sorra elcsitulnak a közelmult tomboló vágyai s helyükön komoly és szent eltökélések érnek s az elmult fiatalság ballépéseit az őszinte megbánás melanchólikus hangulata vonja be.

Francesco maga is csak akkor eszmél az átalakulás nagyságának tudatára, mikor hosszú lábadozás után botra támaszkodva, első ízben hagyja el a város kapuit. Ijedten veszi észre, hogy a mezők tarka virágszőnyege, az erdők haragos zöldje, a hegyek merész ívelése és a lenyugvó nap bágyadt fénye már nem gyönyörködtetik úgy, mint annakelőtte, mert tudatában állandóan ott settenkedik a gondolat, hogy a nyárra ősz s az őszre tél következik. A mulandóság érzése egészen ráfekszik a lelkére és őszi hangulattal von be mindent, amire csak ráveti fáradt tekintetét. Az ösztönemberben most ébred föl először a kritikus és keserűvé teszi szájaízét. A *gaya scienza* hiúságairól önkéntelenül az örökkévalóság felé szállnak gondolatai.

De amint egészsége helyreáll, lassankint hangulata is vidámabbra fordul. A komoly gondolatok, melyek egész valóját megrendítették, egyidőre a tudat küszöbe alá húzódnak, hogy adandó alkalommal újból kigyúljanak s gyökeresen átformálják életét. Egyelőre ismét erőt vesz rajta a hadi dicsőség és a gyors emelkedés vágya. Annál inkább, mivel most komoly alkalom kínálkozik áhított célja elérésére. Egy assisi lovag, talán perugiai fogolytársai egyike, bizonyos Gentile gróf, valószinűleg Paleari Gentile manupelloi gróf nevében zsoldosokat toboroz a Délolaszországban, Apuliában folyó harc céljaira. A harc Markwald von Anweiler ravennai herceg és anconai őrgróf, a kiskorú II. Frigyes bitorló gyámja ellen folyik, aki német és szaracén zsoldosaival valóságos rémuralmat gyakorol a szép kettős sziciliai királyság területén, főhőse pedig egy merész francia lovag, Walter briennei gróf, aki már évek óta diadalmasan csatázik a németekkel.

Francesco szemében kétszeresen rokonszenvesnek tűnik föl a vállalkozás: egy kiskorú gyermek, a pápa gyámfia érdekeit védelmezni nagyratörő bitorlók ellen

s egyben a drága hazai föld felszabadításáért harcolni, a pápa nevében és áldásával indulni a kiközösített ellenségek ellen, kik egyúttal az olasz nemzeti érdekeknek is esküdt ellenségei s az olasz nemzetnek is zsarnok elnyomói. Mint keresztény lovag és mint lelkes hazafi nem is tűzhetne maga elé eszményibb célt. És mindezek végén még ott van a biztató kilátás: Briennei Waltertől, a lovagi erények ideális megtestesítőjétől nyeri el a lovaggáavatást s utána diadalkoszorúzottan tér vissza polgártársai közé. Valósággal felújjong e csábító kilátásra. Habozás nélkül felcsap honfitársának s azonnal készülődni kezd. A költséget most még kevésbbé kíméli, mint egyébként. Ami szép, ami drága, gondolkodás nélkül megveszi. Nevető kedve, mókás ötletessége nem ismer határt. Mintha már most fejedelemnek érezné magát. Barátainak, ha szertelen jókedve okát tudakolják, ezt feleli: «Érzem, hogy nagy fejedelem lesz belőlem».

Valóban, szívben és gondolkodásban már most is fejedelem. Emberszeretetében és bőkezűségében nem ismer mértéket. Rendkívül jellemző e tekintetben az a kis epizód, mely közvetlenül elindulása előtt játszódik le. Francesco az utcán jártában egy szegény és hiányos felszerelésű lovaggal találkozik, aki szegénysége miatt nem vehet részt a vállalatban. Megesik rajta szíve. Arra gondol, hogy ime ez a szegény lovag, akinek mestersége a hadakozás, rongyokban tengődik, míg ő, a polgárfiú, fejedelmi hadi díszben páváskodik. A könyörület és alázat érzése annyira erőt vesz rajta, hogy ott mindjárt öltözéket cserél a boldog meglepetésében szólni is alig tudó lovaggal.

Végre elérkezik az indulás ideje. Már csak egy éjszaka választja el tőle. Francesco még álmában is eljövendő dicsőségének szálait szövögeti. Úgy tetszik neki, mintha házukat alapjától mennyezetéig fegyverekkel: paizsok-

kal, sisakokkal, páncélokkal, lándzsákkal stb. látná teletömve s egy ismeretlen hang azt súgná fülébe, hogy mindez a tömérdek készlet neki és kísérőinek van szánva. Az álmot természetesen kedvező előjelnek veszi s reggel társaival egyetemben a lehető legjobb hangulatban vág neki a foligno-spoletoi útnak. De csak Spoletoig jut el. Itt általános elképedésre búcsút mond társainak és visszaindul Assisibe.

Mi történik vele útközben, mi indítja ilyen hirtelen élete leghőbb vágyának feladására? — nem tudjuk. Egyik életrajzának megjegyzéséből azonban: kezdett egy kissé gondolkodni,[1] következtethetjük, hogy az okot a betegségalatti komoly gondolatok újbóli felszínre jutásában kell keresnünk. Nyilván úgy kell lenni, hogy Francesco lelkében útközben komoly kétségek támadnak, hátha mégsem ez az igazi út, melyet az Úr kijelölt számára. Társainak gúnyos célzásai sokszor emlegetett fejedelemségére bizonyára még mélyebbre ágyazzák lelkében a kételyt.

Így esik, hogy mire Spoletoba ér, egészen megrendül lovagi hivatásában. A nyomban utána következett látomás hatása alatt pedig végképen kiábrándul belőle. Éjjel ugyanis álmában ismét szózatot hall, mely útjának célját tudakolja tőle. Francesco őszintén megmondja, hogy Apuliába indult hírt, dicsőséget és gazdagságot keresni. Mire az ismeretlen hang tovább kérdezi: «Ki tehet több jót, az úr-e vagy a szolga?» «Az úr» — feleli ő. «Hát akkor miért hagyod el a szolga kedvéért az urat?» — «Uram, mit akarsz, hogy cselekedjem?» — kérdi most már megrettenve a szorongó ifjú. «Térj vissza szülőföldedre — hallja a megnyugtató választ —, mert látomásod nem testi, hanem lelki értelemben fog betelni.»

Ez a látomás végleg eloszlatja Francesco kétségeit.

[1] — — coepit aliquantulum cogitare.

Most már világosan látja, hogy idáig helytelen ösvényeken bolyongott ; most már tudja, hogy az Úr tulajdon szolgálatára hívta el. Milyen szolgálatot vár tőle, még nem tudja. Nem is nagyon kutatja. Bízik benne, hogy amikor jónak látja, ezt is tudatni fogja vele. Szívét-lelkét végtelen nyugalom árasztja el. A világi dicsőség vágya, mintha csak kitörölték volna, a semmiségbe foszlik s helyén föllángol az Úr tetszése keresésének erős eltökélése. Nem gondolkodik, nem habozik tovább egy percig sem. Mihelyt megvirrad, rögtön búcsút vesz csodálkozó társaitól s visszaindul azon az úton, melyre tegnap reggel még oly fellengzős reményekkel lépett. A visszatérés nem okoz neki bánatot. Arca most talán még vídámabb, szeme derűsebb, mint a tegnapi indulásnál volt. Hogyne! Hiszen rátalált a helyes ösvényre, melyet Ő, az Úr jelölt ki számára.

II. A hivatás nyomában. (1205—1209.)

Francesco visszatérése nagy feltűnést kelt Assisiben. Barátai, ismerősei nem tudják mire vélni a dolgot s ő maga sem tudja kielégítő magyarázatát adni. Csak annyit mond, hogy új életet szándékozik kezdeni, de hogy milyen életet, azt nem tudja megmagyarázni senkinek. Hogy is tudná, mikor maga sem látja még világosan. Szerencséjére, nem nagyon firtatják. Néhány nap mulva már senki sem beszél róla. Barátai, kiknek sejtelmök sincs a bensejében végbement nagy változásról, szemmelláthatóan örülnek visszatérésének. Hiszen természetesnek találják, hogy a régi cimbora régi megszokott életmódját fogja folytatni. Francesco nem akarja mindjárt kedvöket szegni. Hadd higyjék, hogy semmi sem változott. Ezért hazatérése örömére dús lakomát ad nekik, mely szokásos módon mélyen belenyúlik az éjszakába s hangos nótázással meg lantpengetéssel végződik. De hiába erőlteti a jókedvet. Érzi, hogy nem a régi, magával alig bíró víg cimbora többé.

Különösen kint az utcán fogja el hatalmas erővel ez az érzés. Amint magánosan, el-elmaradva bandukol tivornyázó barátai után, marcangoló önvád támad lelkében. Érzi, látja, hogy rosszul cselekedett, mikor a mai lakomát rendezte. Azután az Úrra gondol, kinek immár végleg szolgálatába szegődött és e gondolatnál oly kimondhatatlanul édes érzés fogja el, hogy lábai szinte belegyökereznek a földbe, szemei az égre tapadnak s ő néma és mozdulatlan marad, mint egy kőszobor.

Annyira belemerül a kegyelem édességének élvezésébe s az isteni szeretet lángja annyira át meg átfűti egész lényét, hogy saját szavai szerint még azt sem érezné, ha ott mindjárt ízekre darabolnák. Társai csodálkozva tekintenek rá. Komolyságának és magába mélyedésének okát nem értik s nincsenek is olyan hangulatban, hogy meg tudnák érteni. Ezért tréfára akarják fordítani a dolgot. «Hej Francesco — kiáltja az egyik — mit állsz itt, talán bizony házasodásra gondolsz?» «Igen — feleli ő komolyan — már van menyasszonyom is, olyan szép, előkelő és gazdag, aminőt ti még nem láttatok.» Szavait harsogó gúnykacaj követi. De ő egy pillanatra sem jön ki sodrából. Harag helyett mélységes alázat kel szívében. Mert e percben, tivornyázó társaitól körülvéve, még világosabban látja eddigi élete hiábavalóságát és még parancsolóbban érzi a haladéktalan javulás szükségességét.

De bármily világosan látja Francesco az új útra térés szükségességét, nagy idő telik bele, míg rátalál az igazi ösvényre. A világtól való elszakadásra a bizonytalan tapogatózás hosszú évei következnek. A jövőn borongó köd csak lassan és fokozatokban szakad föl, hogy a végén minden vakító napfényben álljon. Egyelőre legfeltűnőbb változás, hogy egészen visszahúzódik a világtól. Barátai társaságát amaz emlékezetes lakoma óta gondosan kerüli. Annál szívesebben keresi az Úrét. Benső ösztöne minduntalan a templomba vezeti, hogy forró imádságban tárja föl lelkét Isten előtt. A templomon kívül legörömestebb egy nem messze fekvő magános barlangban időzik, ahol senkitől nem zavartatva, nyugodtan sirathatja ifjúsága bűneit.

Imádság és vezeklés: e kettő közt megosztva mulnak ezentúl napjai. Ezeken kívül még egy kedves foglalkozása, bízvást mondhatjuk, szenvedélye van: a szegények támogatása. Az alamizsnaosztást eddig sem hanya-

golta el, de most valóságos művészetté fejleszti. Ami keze ügyébe esik, mindent odaajándékoz : szükség esetén még a ruháját is. Akárhányszor megesik vele, hogy köpenyét darabokra vágja, csakhogy minden szegénynek tudjon adni valamit. Ha már nincs mást mit adnia, az ingét húzza le s azzal igyekszik enyhíteni a nyomort. Amit félig gyermekfővel megfogadott, azt most ím emberül teljesíti : senkit sem bocsát el alamizsna nélkül. Szereteténél csak leleményessége nagyobb. Mikor egyszer anyjával csak ketten ebédelnek otthon, annyi kenyeret halmoz az asztalra, amennyi egy népes családnak is úntig elegendő volna s mikor anyja ennek okát tudakolja, mosolyogva feleli : «Anyám, ez a szegényeké lesz».

A szegénység nagyrabecsülése és a szegények iránt érzett szeretet napról-napra növekszik szívében. Már nem éri be a puszta alamizsnaosztással, hanem maga is szegénnyé akar lenni, hogy legalább ideig-óráig érezze a szegénység terhét. Erre jó alkalmul kinálkozik neki egy római zarándoklat, melyet valószinűleg búcsúnyerés céljából végez. Az örökvárosba érve, nagy buzgósággal és benső áhitattal járul szent Péter apostol sírjához, hosszasan imádkozik előtte s a végén összes pénzét oltárára teszi alamizsnaként. Azután hirtelen fölkel, a templom előcsarnokában tolongó koldusok közé siet és a legrongyosabbat arra kéri közülök, hogy cseréljen vele néhány órára ruhát. A különös csere ott mindjárt meg is történik.

Francesco finom öltözéke helyett kolduscondrát ölt magára, odaül a templom lépcsőjére és kéregetni kezd, még pedig francia nyelven, ami nála mindig a hatványozott boldogságnak és benső megelégedésnek a jele. Van is oka megelégedettnek lenni önmagával. Mert ime az első nagy ütközetben döntő győzelmet arat. A világfi hiúságát, mely épen a fényűző öltözködésben nyilvánul

legszembetünőbben, egyszersmindenkorra lebírja magában. A *Szegénység úrnő*, a *Domina Paupertas* leendő lovagja — Bossuet szép kifejezésével élve — kiállja ama nemes szegénység próbáját, melynek szolgálatára az isteni Mester elhívta.

Az első győzelmet csakhamar követi a második: a szegények legszegényebbjeivel, a bélpoklosokkal való megbarátkozás. Ismeretes, hogy a bélpoklosság a középkor folyamán, különösen a keresztes hadjáratok idejében Európában is nagy mértékben el van terjedve. Párizsi Máté XIII. századi angol bencés történetíró 19.000-re teszi a korában fennálló *lazaretumok* vagyis azon kórházak számát, melyeket egyenesen a bélpoklosok befogadására állít az irgalmas felebaráti szeretet. A szegény bélpoklosok élete, bár az egyház nagy szeretettel karolja fel ügyöket: külön törvényekkel szabályozza társadalmi helyzetöket, gondoskodik ellátásukról és mint kiválóan érdemszerző cselekedetet ajánlja híveinek a velök való bajlódást, a lehető legszomorúbb. Az egészségesek társadalmából kirekesztve, állandóan egymás társaságára utalva és egymás undok fekélyeit látva tengődnek éveken, sokszor évtizedeken át. Egészséges ember irtózva fordul el tőlük s ijedten menekül előlük. Világfi korában Francesco sem bírja elviselni látásukat. Attól fél, hogy megfertőzik. Borzadva gondol rá, hogy esetleg az ő szép arcát és jól ápolt testét is megtámadhatja a rettenetes betegség. Azért ha poklost lát feltünni, sietve fut előle és még a neki szánt alamizsnát is csak másodharmadkézen át meri eljuttatni hozzá.

De megtérése után e tekintetben is alapos revizió alá vonja felfogását. A szerencsétlen poklosokban már nem az undorító betegség hordozóit, hanem csupán a nyomor és szenvedés szánalomra méltó áldozatait s az élet hajótöröttjeit látja, kiket annál nagyobb szeretettel kell magához ölelnie, mivel az emberek nagy többsége

undorodik tőlük. Felbuzdulása szent hevületében fölteszi magában, hogy valamennyi szegénye közül a poklosokhoz lesz legtöbb irgalommal. De ez egyelőre csak szívének és eszének sugallata, emberi természete még kétségbeesetten küzd ellene. Különösen szagló érzéke lázong; semmiképen sem bírja elviselni a fekélyek bűzét. De Francesco nem enged. Egy hősies eltökéléssel, mely a legbátrabb lovagnak is becsületére válnék, egyszersmindenkorra leküzdi természetes undorát. Mikor ugyanis egyszer kint lovagoltában egy poklosra bukkan, menekülés helyett egyenesen odamegy hozzá, megáll előtte, egy pillanat alatt leszökik lováról s a meglepett beteg keze után nyul. Ez alamizsna reményében készségesen nyujtja feléje tenyerét, mire Francesco hirtelen lehajol és egy forró csókot lehel rá. Győzelme ezúttal is teljes. Természetes undorodása egyszerre ködbe foszlik s helyén a vigasztalás kimondhatatlan édessége fakad.

A jó assisi polgárok nemsokára csodálkozva látják, hogy Pietro di Bernardone fia, ki eddig oly kényes volt külső szépségére, mindennap hűségesen kilátogat a poklosok közé, bőséges alamizsnát oszt nekik, elbeszélget velök s a végén valamennyinek arcát és kezét megcsókolja. Sőt később már nem éri be ennyivel, hanem orvosukká, ápolójukká és mindenesökké szegődik. Kimossa és bekötözi sebeiket, rendbehozza ruhájokat s közben édes vigasztaló igék balzsamával nyugasztalja szivöket. A barátság közötte és betegei között napról-napra bensőbbé válik és csak halálával szakad meg. Az első találkozás emlékét egész életén át megőrzi és még később is bizonyos büszkeséggel hivatkozik rá. És joggal. Hiszen a legnagyobb győzelmet jelenti számára, melyet ember egyáltalában arathat: az önmagán vett győzelmet. Végrendeletében nem ok nélkül számítja innét megtérése kezdetét.

De bár így a vezeklés és a szegényekkel, főleg a pok-

losokkal való foglalatoskodás gazdag tartalommal tölti ki napjait, Francesco úgy érzi, hogy még mindig nem talált rá igazi hivatására. Közbe-közbe kemény csatákat is kell vívnia önmagával. Hiszen huszonnégyéves fiatalságának érett virágában áll, körötte gazdag és sokszinű élet lüktet, előtte a bűvös szépségű umbriai tájak kifelé csalogató távlatai nyílnak: csoda-e, ha a kétely átfutó felhője olykor-olykor árnyékba vonja egyébként rendületlen lelki derüjét? Csoda-e, ha hébe-hóba fölvetődik előtte a kínzó kérdés: «Nem jobb volna-e még idejekorán visszatérni a másik útra, mely Apuliába s azontúl hadi dicsőségre, lovagságra s esetleg fejedelemségre vezet?» De mindez csak olyan, mint a könnyű bárányfelhő: feltűnik s a következő percben már tovafut és a vergődő lelket ismét a kegyelem bizonyosságának plein air-je ragyogja be. Francesco minden diadalmas erőpróba után annál nagyobb buzgósággal kéri az Urat igazi akaratának kinyilvánítására.

E küzdelmes napokban sokat van együtt egy bizalmas barátjával, úgy látszik, az egyetlennel, aki hű maradt hozzá s aki előtt szivesen és tartózkodás nélkül tárja föl bensejét. Csaknem naponként együtt járja vele Assisi környékét: az erdőket, ligeteket, mezőket, hegyeket, völgyeket s közben sokat beszél neki egy nagy és titokzatos kincsleletről, melyet im most meg akar keresni és birtokába venni. Barátja nem érti a példázatot, valódi kincsre gondol s ezért szivesen követi mindenüvé. Akárhányszor órákhosszat is elvár rá, mialatt ő kedves barlangjában térdre borulva könyörög újabb kinyilatkoztatásért vagy mellét verve, bánkódik bűnein vagy egész erejét összeszedve, csatázik a feltolakodó csábító gondolatok ellen. Csak azon csodálkozik, hogy Francesco egyszer egészen összetörve lép ki a barlangból,[1] máskor

[1] — — ita erat labore confectus, ut alius intrans, alius exiens videretur.

meg olyan vidámnak látszik, hogy nem tudja megállni, hogy meg ne kérdezze tőle: «Talán bizony házasodni készülsz, Francesco?» De kérdésére Francesco titokzatos mosollyal megint csak azt feleli, amit az utolsó lakoma éjjelén: «Igen, házasodni szándékozom. Olyan szép és előkelő menyasszonyom lesz, amilyent ti még nem is láttatok; szebb és bölcsebb lesz mindenkinél».

Az Úr végre megszánja hű szolgája vergődését, meghallgatja buzgó könyörgését és egy újabb ujjmutatással megint közelebb segíti valódi hivatásához. A nagy esemény a San Damiano-templomban játszódik le. E kicsiny és akkoriban egészen elhanyagolt, düledező állapotban levő templomocska a város alatt a Monte Subasio lábánál, de mégis valamivel a környező lapály fölé emelkedve épült. Francesco két okból szeret idejárni imádkozni: 1. mert a templom egészen el van rejtve a környező olajfaligetben és a reáboruló ciprusok közt és 2. mert oltárán egy remekművű bizánci stilusú feszület áll, mely meglepő élethűséggel ábrázolja az Üdvözítőt.[1] Sokszor borul oda e feszület elé és sokszor könyörög forró könnyhullatás közt a megfeszített Istenemberhez, hogy közölje vele végleges akaratát. Ama nevezetes napon is így tesz. Egészen beletemetkezik az imádságba, mikor egyszerre csak nevét hallja. A Megfeszített beszél hozzá ilyképen: «Francesco menj, építsd föl hajlékomat, mely, mint látod, majdnem egészen romokban hever».

Francesco először megretten a hang hallatára. De mikor meggyőződik róla, hogy az Úr szól hozzája, nyugalma visszatér és készséggel feleli: «Szivesen megteszem, Uram». A felszólítás annyira világos és határozott, hogy egy pillanatra sem jut eszébe habozni. Az Úr nyilvánvalóan a romladozó San Damiano helyreállítását kívánja tőle, hogy ismét méltó keretéül szolgáljon a szent kereszt-

[1] Jelenleg az assisi S. Chiara-templomban őrzik.

nek, melyen érettünk meghalni kegyeskedett. Ez a tudat nagy megnyugvással tölti el. Ime az Úr végtelen jóságában maga ereszkedett le hozzá és maga jelentette ki neki, mit kíván tőle. Impulziv természete azonnal cselekvésre készti. Egy percet sem akar késni a fölülről nyert parancs teljesítésével. Ezért hálaadása végeztével azonnal odasiet don Pietrohoz, a templomocska lelkészéhez, kit már korábbi látogatásaiból ismer s átadja neki minden pénzét azzal a meghagyással, hogy szerezzen rajta a feszület elé örök mécsest és olajat. Egyúttal megigéri neki, hogy továbbra is gondoskodni fog a szükséges összegek folyósításáról.

De ezzel korántsem merül ki buzgalma. Hiszen természete nem tűr félmunkát. Bármibe kezd, egész szívvel és egész odaadással végzi. Hát még amiről azt hiszi, hogy Istentől rárótt kötelesség! A kijelentés óta minden gondolata a kicsiny templom körül szállong; mindegyre azon évődik, hogy emelhetné ki romlott állapotából és hogyan tehetné újból méltó hajlékává a megfeszített Üdvözítőnek, aki im annyi jóságot és leereszkedést tanusított hozzája. Azt látja, hogy apró alamizsnákkal nem sokra megy. A templom rendbehozatala nagyobb összeget kíván. De honnét teremtse ezt elő? Rövid töprengés után cselekvésre szánja el magát. Emberi tekintetek nem feszélyezik. Hiszen mióta az örökkévalóság irányába állította be életét, megszokta, hogy csak azt kérdezze magától, mi válik nagyobb dicsőségére Istennek? Most is így tesz.

Buzgalma hevében lovát megrakja a legdrágább kelmékkel, azután átmegy Folignoba, ott a ruhát és lovat potomáron eladja az első eléje kerülő kereskedőnek s a kapott pénzzel egyenesen San Damianohoz siet. Itt a jó don Pietro nem csekély megrőkönyödéssel hallja a különös vásár történetét. A pénzt semmi áron nem akarja elfogadni; nemcsak azért, mert félt Pietro

di Bernardone haragjától, hanem azért sem, mert nem bízik eléggé Francesco állhatatosságában. Mert bármily csodálatosnak találja megtérése történetét, bármily mélynek és igaznak látja buzgalmát, a tivornyázó Francesco túlcsapongó életkedvének és szertelenségeinek emléke még oly élénken él lelkében, hogy nem tudja elhinni, hogy mostani elhatározása és életiránya tényleg végleges. Hosszas kérésre is csak annyit enged meg tehát neki, hogy egyidőre ott maradhasson nála. A pénzt azonban a leghatározottabban visszautasítja.

Francescot ez is boldoggá teszi. Hálás szavakkal megköszöni a pap jóságát, a pénzt pedig, mely most már semmi értékkel nem bír szemében, mint valami apró haszontalanságot az egyik ablakmélyedésbe dobja. Ezentúl még nagyobb buzgósággal folytatja megszokott erénygyakorlatait és még nagyobb szeretettel fonja körül szerencsétlen poklos barátait.

De a san damianoi boldog idillnek nagyon hamar, talán már néhány nap mulva vége szakad. A fiatal aszkétára, aki olyan lovagias bátorsággal szállott szembe a világgal s olyan heroikus elszántsággal diadalmaskodott önmagán, még egy nehéz, minden eddiginél nehezebb küzdelem vár. A világ után el kell szakadnia azoktól is, kikhez a természet szava és a szív szeretete fűzi.

Pietro di Bernardone valószinűleg már eddig is rossz szemmel nézte fia különös viselkedését, de nagy elfoglaltsága, talán hosszabb külföldi utazása miatt nem tudta eléggé figyelemmel kísérni. A folignoi vásár és a San Damianoba való visszavonulás azonban végleg elszakítják türelmének fonalát. Mint apa és mint üzletember egyaránt rászedettnek, megcsalottnak érzi magát. Pedig mennyi reményt fűzött egykor fiához! Azt hitte, hogy nagy ember, talán Assisi első polgára lesz belőle. Ezért nézett el, ezért bocsátott meg neki olyan sokat. Elnézte szertelen költekezését, fiatalos mulatozásait s

lovagi kedvteléseit, sőt amiben csak tehette, még kezére járt neki. Úgy járatta, mint egy született herceget, olvasatlanul adta neki a pénzt és engedte, hogy az üzletet mellékesnek tekintse, időnként egészen elhanyagolja.

És ime mi lett engedékenységének eredménye! Francesco minden komoly ok nélkül föladta az apuliai tervet s vele a lovaggálevés szándékát, melybe pedig annyi rengeteg pénzt ölt bele; hazatért s itthon immár hónapok óta naplopással, kószálással és koldusokkal meg bélpoklosokkal való barátkozással tölti idejét. Az üzletnek feléje sem néz. Pedig az ő öregedő vállainak bizony jól esnék már egy kis teherkönnyítés. De az a hálátlan rossz fiú nem gondol erre. Lovagi álmainak széttépése után most üzleti reményeit is sárba tapossa. Ime ősz fejjel meg kellett érnie, hogy az ő becézett, dédelgetett szemefénye hóbortos csavargó lett, dicsőség helyett szégyene családjának, öröm és büszkeség helyett gyalázata atyjának. Ez a gondolat mérhetetlen keserűséggel és dühös haraggal tölti el az öreg kereskedő lelkét. Elhatározza, hogy még egyszer megpróbál beszélni fiával. Egy napon tehát néhány barátja és szomszédja kíséretében S. Damiano felé indul.

De Francescot jóakarói még idejében értesítik jöveteléről és dühös szándékáról. A szegény, gyötrődő lelkű ifjút egészen lesújtja a hír. Bátorsága elhagyja. Aki olyan könnyű szerrel diadalmaskodott önmagán és a világon, most nem érzi magát elég erősnek arra, hogy szembeszálljon atyjával. Nem várja be tehát érkezését, hanem elbújik egy barlangban, amelyet már korábban alkalmas búvóhelynek ismert föl.

Egy teljes hónapig rejtőzik itt, mialatt a szülői ház egy jószívű cselédje gondoskodik táplálásáról. Az egész időt buzgó imádságban, bőjtben és szomorú könnyhullatásban tölti. Erőért és kitartásért könyörög Isten-

hez. És az Úr ismét megkönyörül rajta. Bátorságot és vidámságot önt szívébe. Francesco egyszerre tudatára eszmél, hogy Krisztus lovagjához úgy illik, hogy maga keresse a megaláztatást és üldözést s vídám arccal fogadja a meg nem érdemelt szidalmakat. E felismerés nagylelkű elhatározást érlel szívében. Azonnal felkészülődik és fényes nappal a városba indul.

Megjelenése nagy feltünést kelt Assisi utcáin. Amerre elhalad, mindenütt összecsődülnek az emberek és ujjal mutatnak rá : «Ime nézzétek, mi lett a dúsgazdag Pietro di Bernardone nagyratörő fiából». Mások nem akarnak hinni tulajdon szemöknek ; nem akarják elhinni, hogy ez a lesoványodott, beesett arcú, kisírt szemű, csapzott hajú és rongyos ruhájú koldús azonos volna az assisi fiatalság vidám kedvű vezérével. Hogyan változhatott meg ennyire ? Talán megbolondult ? Az utcai gyerkőcök mindjárt rá is gyujtanak: *Pazzo! Pazzo!* (Bolond ! Bolond !) s utána tódulnak Francesconak és sárral meg kővel kezdik dobálni. A rossz példa ragadós. A felnőttek, köztük nem egy régi jó barátja, készségesen utánozzák a vásott gyerkőcöket és szintén dobálni kezdik. Francesco egy vértanú türelmével fogadja a bántalmakat. Angyali szelidségtől és alázattól sugárzó arccal lépdel szidalmazói között és még gyávaságról vádolja magát, amiért eddig elhanyagolta az érdemszerzésnek e kitünő eszközét.

Az utcai csődület és zaj egyre növekszik. Utoljára Pietro is figyelmessé lesz rá boltjában. A nagy hangzavarból is kihallja fiának nevét. Mintha csak viperacsipés érte volna, azonnal felugrik és néhány hatalmas ugrással az utcán terem. De az eléje táruló látvány nem hogy könyörületre indítaná, ellenkezőleg végsőkig fokozza haragját és elkeseredését. Fia meghurcoltatásából csak saját gyalázatát és családja szégyenét érzi ki. A legendaíró szerint, mint ragadozó farkas a báránya, úgy veti magát Francescora és sűrű ütlegek között

házába vonszolja. Odahaza azután erősen megkötözve, egy sötét odúba taszítja, melynek ajtaját gondosan bezárja. Pietro el van tökélve, hogy minden eszközzel kiveri fia fejéből «különc eszméit». Próbálja szép szóval, próbálja keserű szemrehányásokkal és durva szitkokkal, próbálja ütlegekkel. De mindhiába. Francesco rendületlenül kitart hivatása mellett és magában nem győz eleget hálálkodni Istennek, amiért alkalmat adott neki az igazságért szenvedni. Alázatosságával és béketűrésével azonban még jobban maga ellen ingerli atyját, aki állhatatosságában nem akar többet látni makacs önfejűségnél, melyet neki mindenáron meg kell törnie.

De a Gondviselés másként intézi a dolgok folyását. Pietronak sürgős üzleti ügyben néhány napra el kell utaznia. Távollétében feleségére bízza a fogoly őrizetét. A jóságos Pica asszony azonban nem akarja a börtönőr szerepét játszani fia mellett, kit a történtek után is az anyai szív csalhatatlan ösztönével és olthatatlan szeretetével szeret. Miután látja, hogy Francesco szándéka megmásíthatatlan, feloldja kötelékeit és egy utolsó öleléssel útjára bocsátja. Francesco azonnal barátjához, don Pietrohoz s innét a san damianoi feszület elé siet, hogy kellő módon lerója háláját a reámért megpróbáltatásért.

De a közben hazatért Pietro nem akarja annyiba hagyni a dolgot. Feleségének kemény szemrehányásokat tesz engedékenysége miatt, azután San Damiano felé indul, hogy még egy kisérletet tegyen fiával. Legalább arra szeretné rábírni, hogy távozzék a környékről s dőreségeivel ne hozzon több szégyent reá és családjára. Francesco azonban sem kérésre, sem fenyegetésre nem hajlandó ezt megtenni. Állhatatosan megmarad amellett, hogy neki Istentől parancsolt kötelessége a düledező templomocska rendbehozataláról gondoskodni s hivatásáért kész mindent elszenvedni.

Pietronak be kell látnia, hogy ezen az úton nem ér célt. Ezért újból taktikát változtat. Mivel azt hiszi, hogy Francesco a Folignoban kapott pénzzel akarja eltartását biztosítani, jogtalan eltulajdonítás címén panaszt emel ellene a városi tanácsnál. A tanács nem szivesen ártja magát bele a kényes ügybe, de mivel Pietro a legtekintélyesebb polgárok egyike — *reipublicae benefactor et provisor*, mint a krónika mondja — nem térhet ki előle. Annak rendje és módja szerint megidézi tehát Francescot a tárgyalásra. De Francesco azzal utasítja el a hozzáküldött törvényszolgát, hogy ő mint remete, csak egyházi törvényszék előtt köteles megjelenni. A tanács teljesen helytállónak találja az érvelést, sietve megállapítja saját illetéktelenségét és Pierot elutasítja panaszával. Titokban még örül, hogy ilyen könnyűszerrel szabadult kínos helyzetéből.

De a megátalkodott szivű atya még most sem hagy fel fia zaklatásával. A tanácsból egyenesen Don Guido Seecundi püspök elé siet s nála is panaszt emel a ruha és a ló árának eltulajdonítása miatt. A jó püspök, aki már korábbról figyelemmel kiséri Francesco viselkedését, azonnal maga elé hívatja az ifjú remetét és értésére adja neki, hogy a Folignoban szerzett pénzt okvetlenül vissza kell adnia atyjának. Francesco annál örömestebb hajlandó ezt megtenni, mivel a pénz úgy sem bír már reá nézve semmi értékkel. Azonnal előkeresi tehát az ablakmélyedésből, ahová annakidején dobta és a tárgyalásra kitűzött napon megjelenik vele a *Piazza di Santa Marian*, ahol a püspöki palota áll s ahol atyjával már meglehetősen nagy tömeg vár rája.

Nemsokára megjelenik a püspök is, elfoglalja bírói székét s felszólítja Francescot, hogy adja vissza a pénzt. «Igen, uram — feleli ez — szivesen visszaadom, sőt nemcsak a pénzt, hanem ruhámat is». E szavakkal hirtelen feláll, elsiet az egyik hátsó szobába s a következő

percben egy vezeklő öv kivételével egészen mezítelenül lép újra a meglepett gyülekezet elé ; a nagy némaságban odajárul atyja elé s a pénzzel együtt ruháit is lábaihoz teszi, miközben hangos szóval kiáltja : «Halljátok és értsétek meg jól. Idáig Pietro di Bernardonét neveztem atyámnak, de ezentúl az Úrnak akarok szolgálni. Ezért nemcsak a pénzt adom vissza neki, mely miatt aggályoskodik, hanem ruháimat és mindenemet is, amit tőle kaptam. Ezentúl már nem ezt mondom : Atyám, Pietro di Bernardone, hanem egyedül ezt : «Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben».

A váratlan jelenet rendkívül mély hatást gyakorol a jelenlevőkre. Sokan sírnak a meghatottságtól. Guido püspök szemében is könny rengedez. Szó nélkül fölkel bírói székéből, odamegy a felindultságtól remegő Francescohoz, keblére öleli és bő palástjával befödözi mezítelenségét. Csak Pietro nem indul meg. A keserűség és csalódottság érzése annyira elhatalmasodik szívén, hogy miattok nem hallja a vér szavát. Sötét és komor arccal felszedi a lábaihoz rakott tárgyakat s az engesztelődés egyetlen szava nélkül otthagyja hőssé, világhíres lovagoknál nagyobb hőssé magasztosult fiát. Lassankint a tömeg is szétoszlik. Francesco magára marad a püspökkel, aki most egy régi köpenyt kerít elő számára és azzal bocsátja útnak pártfogoltját. De az előbb oltott mésszel egy nagy keresztet mázol az ócska ruhadarabra és úgy vág neki az új életnek, mely immár a madarak szabad és gondtalan élete. (1207. április.)

Szívét végtelen boldogság tölti el. Oly könnyűnek és függetlennek érzi magát, hogy szinte röpülni szeretne. Hiszen most már semmi sem fűzi a mulandó világhoz. A hívságok, gondok és nagyratörő vágyak régesrégen tovaszálltak szívéből és ime most a vérség kötelékei is megszakadtak. Most már csak egy gondolata, egy vágya van : híven szolgálni az Úrnak, aki oly kegyes volt őt

külön meghívni szolgálatára. A bensejét feszítő szertelen öröm és hála dalba kívánkozik ajakán. Amint az ébredő természet ezernyi-ezer szépsége között haladva, mind messzebbre hagyja maga mögött szülővárosát, egymásután zendít rá az emlékezetében zsongó francia lovagi dalokra s üde hangjával túlharsogja az erdő dalosait.

Annyira belemerül a dalolásba, hogy a körötte settenkedő marcona rablókat csak akkor veszi észre, mikor már minden oldalról elállják útját és durván rárivallnak: «Ki vagy?» Aki azonban mindenről lemondott, annak nincs oka útonállóktól rettegni. «A nagy király heroldja vagyok. Mi közötök hozzá?» — feleli bátran. A rablókat bántja az önérzetes válasz. Ha már kincsvágyukat nem elégíthetik ki, legalább bosszújokat akarják tölteni. Megragadják tehát Francescot, kigöngyölítik köpenyéből és sűrű ütlegek kiséretében egy hóval telt mély árokba taszítják. «Igy, nyugodj itt, te paraszt hírnöke Istennek» — kiáltják csúfondárosan és tovább állnak. Francesco kedvét azonban legkevésbbé sem zavarja ez a kellemetlen intermezzo. Mihelyt nagy üggyel-bajjal kiküzdi magát az árokból, csak annál vídámabban harsogja a Mindenható dicséretét.

Igy halad tovább az új élet vándora. A tegnap búja és a holnap gondja nem bántja. Csak a ma örömét és derüjét élvezi. Meg-megáll, elgyönyörködik a természet nyiladozásában, hallgatja az ébredő erők titokzatos zümmögését, majd meg versenyre kel a dalos madarakkal. Útját első ízben egy bencés kolostornál — hagyomány szerint a Santa Maria della Roccánál — szakítja meg. Mivel azonban kuktai szolgálatát nagyon szűk marokkal jutalmazzák, már néhány nap mulva tovább indul Gubbio felé, ahol egy régi barátja azzal teszi boldoggá, hogy megszerez számára mindent, amire egy remetének szüksége van: a rövidszabású remeteöltönyt a hozzátartozó bőrövvel, egy pár sarut és az elmaradhatatlan

vándorbotot. Most már igazán semmi sem hiányzik boldogságából. Nem is időzik sokáig Gubbioban. Néhány szeretetteljes és áldásos hét után, melyet egészen a poklosoknak szentel, visszaindul Assisibe. Hívja a kedves San Damiano-templom, melynek kijavítását mindenekfölött való kötelességének érzi.

Miután don Pietroval alaposan megbeszéli a dolgot s a püspök tanácsát is kikéri, tettrevágyó természetének egész hevével a kivitelre veti magát. Mindenekelőtt a szükséges anyagot, a követ és meszet akarja összegyüjteni. E célból sorra járja a város utcáit és tereit, elénekel egy-egy dalt s a végén a megfeszített Üdvözítő iránti szeretetből adakozásra szólítja fel a körülállókat. Szavai rendszerint egyszerűek, de szívhez szólók. Rendszerint ezt mondja : «Aki egy követ ad, egyszeres jutalomban részesül, aki kettőt, kétszeresben, aki hármat, háromszorosban». Sokan nevetnek rajta, mert még mindig eszelősnek nézik. Mások ellenben könnyekig meghatódnak mélységes hitén és buzgóságán s készséggel szolgálnak neki, amire szüksége van.

Igy megy ez napról-napra. Sőt később már ezt is kevésnek találja az önmegtagadásból. Mivel tapasztalja, hogy barátja, a jó don Pietro szegénységétől tehetőleg a legjobb ételekkel igyekszik neki kedveskedni, komoly lelkiismereti aggályai támadnak, vajjon nem jut-e így ellenkezésbe a szent szegénységgel, melynek követésére vállalkozott, nem lesz-e hűtlenné isteni Mesteréhez, kinek nyomába szegődött. Rendes szokásához híven, most sem habozik sokáig. Mivel úgy találja, hogy igazán szegénynek csak az mondható, aki napról-napra kéregetéssel teremti elő élelmét, koldulásra adja magát. Hamarjában kerít egy tányért és amikor elérkezik az ebéd ideje, ajtóról-ajtóra járva, minden házhoz bekopogtat és Isten nevében alamizsnát kér. Legtöbb helyütt adnak is neki valamit : itt egy-két kanál levest, ott egy darabka húst,

emitt néhány levél salátát és így tovább. Igy természetesen a legfantasztikusabb ételkeverék gyűl össze tányérján, mely első látásra szinte leküzdhetetlen undorral tölti el. De amint megízleli, undora egyszerre kibeszélhetetlen édességre válik. Mert a szeretet — Celanoi Tamás szép szava szerint — mindent megenyhít és minden keserűt megédesít.

Az első siker a vállalkozás folytatására buzdítja Francescot. Csakhamar állandó vendége lesz az utcának és kizárólag koldulással szerzi meg betevő falatját. Közben természetesen többször találkozik atyjával is, akit még jobban elkeserít fiának újabb «dőresége». Nem tud mellette elmenni anélkül, hogy durva szidalmakkal ne illetné. Francesco szeretettől izzó és szeretet után sóvárgó szívét mélyen sebzi ez a meg nem érdemelt durva bánásmód. De sajátos leleményességével csakhamar megtalálja ennek ellenszerét is. Egy Albert nevű öreg koldusnak megigéri, hogy minden alamizsnáját megosztja vele, ha ennek fejében, valahányszor szitkozódó atyjával találkozik, áldását adja reá. És tényleg ettől kezdve kettesben róják Assisi utcáit. Francesco, mihelyt feltűnik Pietro alakja, azonnal odaborul agg társa lábához s így szól hozzá: «Áldj meg engem, atyám». De az elkeseredett kereskedő haragját ez sem hűti le. Ezután is szitok kél ajkán, valahányszor hiú reményeinek széttépőjével találkozik.

Ezalatt a San Damianonál annyi anyag gyűl össze, hogy munkához lehet látni. Francesco nem is késik vele. Megragadja a vakoló kanalat és lelkes énekszó mellett hozzálát a falakon mutatkozó hézagok pótlásához. Idővel munkatársai is akadnak. Hiszen soha sincs hiány bámész emberekben, kiket a merő kiváncsiság hoz ki a városból. Látni akarják, hogyan dolgozik a dúsgazdag ifjúból lett különös koldus. Francesco, mihelyt észrevesz egy ilyen kiváncsiskodót, mindjárt rákiált: «Jer kedvesem,

segíts újból felépíteni szent Dömjén templomát». És legtöbben meg is teszik. Így aránylag gyorsan halad a munka. Nem telik bele egy esztendő és San Damiano egészen megújhodva, megszépülve áll a bámuló assisiek előtt.

Francesco, aki még mindig betüszerinti értelemben veszi az Üdvözítő hozzáintézett szavait, most másfelé fordítja tekintetét. Természetesnek találja, hogy miután az egyik templommal végzett, másikra kerítse a sort.

Választása a bencések tulajdonában levő San Pietro-templomra esik, melynek eredetét egészen Umbria apostoláig, szent Crispoldusig viszi vissza a hagyomány. Péter apát támogatásával ezt is rövidesen rendbehozza.

Építő buzgalmában most a monte subasoi apátsághoz tartozó kicsiny Santa Maria degli Angeli vagy másnéven Porziuncola-kápolnát veszi sorra, melyet állítólag Szentföldről visszatért zarándokok építettek 352—357 táján s mely mint kegyhely, különösen nagy tiszteletben áll az assisiek előtt. Meddig dolgozik ezen két utóbbi templomon, nem tudjuk. Amennyiben azonban a források gyér időjelöléseiből kivehető, az egész templomépítő korszakot nem tehetjük többre egy és háromnegyed esztendőnél. (1207. májustól 1209. februárig.) Már ebből következik, hogy Francesco építő tevékenységét csak javításnak, restaurálásnak foghatjuk fel. Celanoi Tamás világosan mondja: «Azután hajlékot épít Istennek; de nem kisérti meg újjáépíteni, hanem csupán kijavítja a régit, rendbehozza az omladozót; nem hányja fel a fundamentumot, hanem föléje épít». Ez természetes is. Nagyobbszerű építészeti feladatok megoldásához, pl. új részletek építéséhez, Francesconak sem ereje, sem anyagi tehetsége, sem pedig — s ez a leglényegesebb — megfelelő technikai ismerete nincsen. De azért munkája

így is bámulatot érdemel. Nem egészen két esztendő alatt úgyszólván a semmiből restaurálni és legalább bensőleg egészen fölfrissíteni három templomot, olyan óriási teljesítmény, melyet csak Francesco lángbuzgalma és minden akadályon diadalmaskodó erős akarata magyaráz meg.

III. A hivatás fölismerése. (1209—1210.)

Miután a Santa Maria degli Angeli restaurálásával is elkészül, Francesco lelkén ismét bizonyos nyugtalanság vesz erőt. Kétségei támadnak, hátha nem helyes irányban keresi az Úr akaratát. A san damianoi feszület előtt nyert bizonyosság, mely eddig legfőbb erőssége és munkakedvének leghathatósabb élesztője volt, hirtelen szétfoszlik s helyén újra gyötrő bizonytalanság ver gyökeret. Mihez kezdjen most ? Három után belefogjon-e a negyedik, ötödik stb. templom javításába ? Vagy talán jobb volna, ha mint remete, egészen jámbor szemlélődésre adná magát ? De mi lesz akkor a nagy tettekkel, az Úr dicsőségét célzó világhíres erőpróbákkal, melyekre hivatottnak érzi magát ? Ilyen és hasonló kérdések egyre gyakrabban vetődnek föl a buzgó restaurátor lelkében.

Ám a bizonytalanság érzése csak mulólag fodrozza fel lelkének derűs nyugalmát. Istenbe vetett hite mihamar föléje kerül aggályoskodásának. Erősen hiszi, hogy az Úr, aki eddig oly kegyes és leereszkedő volt hozzá és oly csodálatos módon közölte vele akaratát, most is segítségére fog jönni. Csak annál buzgóbban imádkozik tehát és annál gyakrabban keresi föl a Porziuncolát, melyet javításközben különösképen megkedvel. Kérésére a jó don Pietro is gyakorta átjön, hogy a kora reggeli órákban misét mondjon számára. Ilyenkor semennyiért nem engedné, hogy az oltárnál más segédkezzék.

1209. február 24-én, Mátyás apostol ünnepén is így történik. A pap az evangéliumhoz ér s olvasni kezdi

az apostolok küldetésére vonatkozó ismeretes szavakat: «Elmenvén pedig hirdessétek, mondván: Hogy elközelgetett mennyeknek országa. Betegeket gyógyítsatok, halottakat támasszatok fel, poklosokat tisztítsatok, ördögöket űzzetek ki; ingyen vettétek, ingyen adjátok. Ne legyen aranyotok, se ezüstötök, se pénzetek övetekben, se táskátok az uton, se két köntöstök, se sarutok, se botok, mert méltó a munkás az ő bérére... Bemenvén pedig a házba, köszönjetek be, mondván: Békesség e háznak». (Mt. 10., 7—14.)

Francesco tágranyílt szemekkel hallgatja a fönséges igéket. Minden szó kinyilatkoztatásként zuhog a lelkére. Alig várja, hogy vége legyen a misének. Akkor újra elmagyaráztatja magának a hallottakat. Egész lénye remeg a boldog felindulástól s arcán az öröm pírja hajnallik. Nem bír tovább uralkodni magán. Elragadtatott boldogságában hangosan felújjong: «Ez az, amit én akarok, ez az, amit én keresek, ez az, amit én teljes szívemből tenni kívánok». Igen, ez felel meg az ő egyéniségének: mindenben hajszálnyi pontossággal követni az evangeliumi programmot, mindenben hűségesen utánamásolni a krisztusi és az apostoli életet. Úgy érzi, hogy csak most ismerte meg igazi hivatását. Késedelem nélkül hozzá is lát valósításához. Mindenekelőtt ruháját igazítja a hallottakhoz. Saruit és botját, mint fölösleges terheket, rögtön félredobja, a derekán viselt övet pedig egy darab kötéllel váltja fel. Hasonlóan remeteöltönyét is egy hamúszürke szinű durva zubonnyal helyettesíti, aminőt akkoriban széltében-hosszában viselnek az Assisi-környéki parasztok.

Miután így külsejét pontosan az evangélium betűjéhez szabja, megindul apostoli útjára. Újra megjelenik szülővárosában, de most már nem köveket és templomi olajat gyüjteni, hanem bűnbánatot és békét hirdetni. Ahol veszteglő vagy együtt dolgozó embereket lát az

utcákon, tereken, mezőkön, menten odasiet hozzájok és egyszerű, de mindig szívből jövő és szívhez szóló szavakban beszélni kezd nekik a bűnbánattartás, az életjavítás parancsoló szükségességéről s a külső és benső béke igéző szépségéről. Szava, Celanoi Tamás szerint, olyan, mint a perzselő tűz: behatol a szívek rejtekébe és mindenkit csodálkozásra költ. Főereje nem a retorikai csillogás, hanem a meggyőződés izzó heve és a mindenkinek használni akarás lelkes igyekezete. Beszédét mindig e szavakkal vezeti és rekeszti be: «Adjon nektek az Úr békességet». Ezzel köszönti a férfiakat és nőket, a szembejövőket és távozókat.

És szavának hamarosan visszhangja támad. Sok haragos összebékél ellenfelével, kinek az imént még életére tört. Mások meg őszinte bűnbánat tartására buzdulnak. Sőt már akadnak olyanok is, akik teljesen szakítani akarnak a világgal és Francesco példájára egészen lelkök üdvösségének gondozására akarják szentelni életöket. Az egykor megvetett, kigúnyolt koldusra most már tisztelettel tekint Assisi apraja-nagyja. Mint a legenda mondja, mindnyájan bámulják erejét, igazságát és hathatósságát szavainak, melyek nem emberi tudományból fakadnak s még a tanultak és tudósok is futnak utána s úgy hallgatják őt, mint egy más világ hírnökét.

Az új apostol szava és példája tehát erős vonzást gyakorol polgártársaira. Alig mulik el néhány hét s már követői, tanítványai támadnak, akik mindenben az ő útmutatása szerint akarnak élni. Ezek sorát egy gazdag és tekintélyes kereskedő, korábban talán Francesco barátja és tivornyáinak osztályos társa, Quintavallei Bernát nyitja meg. Az életrajzírók följegyzik róla, hogy megtérésétől kezdve állandó figyelemmel kíséri Francesco életét; látja, mint lesz puhaságban élő dúsgazdag ifjúból megvetett koldus, látja templom-

építő buzgalmát, őszintén megcsodálja állhatatosságát, épüléssel hallgatja intelmeit és lassankint egészen példájának és heroikus lemondásának varázsa alá kerül. Minél többet érintkezik vele, annál erősebb vágyat érez szívében példájának követésére. Sabatier találó kifejezésével élve, elfogja őt a *nostalgie de la sainteté*, vagyis a többrehivatottságukat érző nemes lelkek ama vágya, hogy egy gyökeres elhatározással kitépjék magokat a világ ezernyi-ezer apró kötelékéből s kizárólag az *egy szükséges* keresésére szenteljék magokat. Sokáig habozik, töpreng, mert az áldozat, melyet hozni készül, igen nagy. De végre mégis megembereli magát. Mint már korábban is többször megtette, egy este ismét magához hívja Francescot éjjeli szállásra, a legenda szerint azért, hogy tulajdon szemeivel szerezzen meggyőződést életszentségéről, valójában pedig azért, hogy az éjszaka áhítatos, gondolatokat ébresztő és érlelő csendjében még egyszer alaposan kibeszélje vele magát.

E hosszú és bizalmas beszélgetés, melynek során mindketten tartózkodás nélkül föltárják lelköket, csakugyan tetté érleli Bernát régóta vajudó szándékát. De még mindig restel nyiltan előállani vele. Ezért először csak allegorikus formában szól róla. «Mondd, atyám — kérdi minden előzmény nélkül vendégétől — ha valaki másnak javait, melyeket hosszú időn át használt, nem akarja tovább magánál tartani, mit kell velök leghelyesebben tennie ?» «Adjon vissza mindent urának, akitől kapta» — feleli a mit sem sejtő Francesco. Erre Bernát végre bevallja igazi szándékát s tanácsot kér arra nézve, miként adhatná vissza legcélszerűbben mindenét Istennek.

Francescot nagyon boldoggá teszi ez a kijelentés. Örül neki, hogy Isten ilyen alkalmas munkatársat küld számára a bűnbánat hirdetésére. De mivel magától nem mer határozni ilyen fontos kérdésben, azt ajánlja, hogy

reggel menjenek el a S. Niccoló-templomba s mise után háromszor nyittassák föl az evangeliumos könyvet, hogy ily módon megtudják, mi az Isten akarata velök. Úgyis történik. Korán reggel a S. Niccolò felé veszik útjokat. De mire odaérnek, számok Pietro dei Cattani káptalani ügyész és kanonok, egyébként világi ember csatlakozásával, ki Bernáthoz hasonlóan már szintén régóta tervezi életútja megmásítását, háromra emelkedik.

A templomba érve legnagyobb buzgósággal hallgatják végig a misét. Utána odamennek a paphoz s megkérik, hogy háromszor lapozza föl előttük az evageliumos könyvet. És ime első fölnyitásra az Üdvözítő eme szavaira esik tekintetök: «Ha tökéletes akarsz lenni, akkor menj, add el, amid vagyon és oszd a szegényeknek és kincsed leszen a mennyben; azután jöjj és kövess engem». (Mt. 19., 21.) Másodízben meg ezt olvassák: «És megparancsolá nekik, hogy semmit az útra ne vigyenek, hanem csak egy botot, se táskát, se kenyeret, se pénzt az erszényben». (Mk. 6., 8.) És végül harmadszor: «Ha ki utánam akar jönni, tagadja meg önmagát és kövessen engem». (Mt. 16., 24.) «Ime, testvéreim — mondja most már Francesco — ez a mi életmódunk, ez a mi szabályzatunk, melyet követnünk kell és majdan követniök kell azoknak is, akik hozzánk akarnak csatlakozni. Tehát menjetek és cselekedjetek úgy, ahogyan hallottátok». (1209. ápr. 15.)

Bernardo és Pietro nem várnak kétszeri biztatást. A templomból egyenesen hazasietnek és ami vagyonuk van, mind a szegényeknek osztják. Francesco igazi lelki örömmel vesz részt a szíve szerinti munkában. Odaáll Bernardo mellé a S. Giorgio-templom elé és két kézzel szórja a pénzt, osztogatja a javakat a köréje sereglett szegények közt. Az esetnek hamar híre futamodik és számos nézője akad. Többek között odavetődik egy Szilveszter nevű világi pap is, aki valamikor olcsó pénzért

téglát adott Francesconak. A szerencsétlen embert megszállja a kapzsiság ördöge. Mikor látja, hogy Francesco mily pazar kézzel osztogatja a pénzt, meg nem tudja állni, hogy oda ne szóljon neki: «Még nem fizetted meg egészen azoknak a köveknek az árát, melyeket a templomok javítására vettél tőlem; most, látom, van pénzed, tehát fizess».

Francesco elcsodálkozik a pap kapzsiságán, de mivel nem akarja kedvét szegni, készségesen odanyujt neki egy marék pénzt. Szilveszter megelégedetten távozik. De útközben bensejében nagy változás megy végbe. Mindegyre arra gondol, hogy ime ez az ifjú mily nagylelkűen elvetett magától mindent, holott ő még deresedő fejjel is rabja a világnak és mulandó hiúságainak. A gondolat annyira belefúrja magát lelkébe, hogy még éjjel álmában sem tud szabadulni tőle. Most már szégyenli kapzsiságát; most már érzi, hogy Francesco világfölényes lelkületével megközelíthetetlen magasságban áll fölötte. Addig-addig évődik e gondolaton, míg végre Bernardo példájának követésére szánja el magát. Másfél évvel a piazza san giorgioi jelenet után Francesco követői közé áll s ő lesz az ifjú szerzet első miséspap tagja.

A példa vonz. Egy héttel Bernardo és Pietro csatlakozása után ismét egy új taggal gyarapodik a kicsiny család. Egy jámbor és igazlelkű assisi ifjú, Egyed, a legenda kedves és szeretetreméltó Frate Egidioja, egy esti beszélgetés alkalmával ámulva hallja rokonaitól és barátaitól két tekintélyes polgártársa megtérésének csodálatos történetét és menten követésökre buzdul. Az isteni szeretet tüze lobbot vet szívében és pillanatok alatt kiégeti belőle a világhoz való ragaszkodás érzését. Elhatározása kivitelével egy percig sem akar késni. Másnap, szent György vértanú ünnepén (ápr. 23.), mihelyt megvirrad, rögtön a San Giorgioba siet, hogy misét hallgasson és a jó Isten áldását kérje eltökélt új életére.

Ájtatossága végeztével, egyenesen a Porziuncola felé indul Francesco fölkeresésére. Mivel azonban útja közepefelén a bélpoklosok kórházánál (San Salvatore delle Pareti) kétfelé válik szét az ösvény, kétségében ismét az Úrhoz fordul tanácsért. Bizalmában nem is csalatkozik, mert alig tér az egyik ösvényre, ím szembetalálja magát az erdőből visszatérő Francescoval. Azonnal odaborul lábaihoz és alázatosan kérni kezdi, hogy az Isten szerelméért fogdja fel őt társául.

Francescot mélyen meghatja az ifjú alázatossága és egész lényét átható jámborsága s ezért így szól hozzája: «Drágalátos testvérem! Az Úr nagy kitüntetésben részesített téged. Ha a császár Assisibe jönne és itt valamelyik polgárt lovagjává vagy titkos kamarásává akarná tenni, nemde, örülnie kellene ennek? Mennyivel inkább illik vígadnod neked, amiért Isten a szent evangeliumi tökéletesség megtartására lovagjául és kedves szolgájául szemelt ki! Légy tehát határozott és szilárd Isten által kijelölt hivatásodban». E szavakkal gyöngéden magához öleli az új testvért, azután odavezeti ahhoz a gallyból és sárból alakított kunyhóhoz, mely éjjente menedéket nyújt nekik a hideg ellen s e szavakkal mutatja be az előhívott Bernardonak: «Ime az Úr egy jó testvért küldött hozzánk. Ezért örvendezzünk mindnyájan az Úrban és lakomázzunk szeretetben».

Egidiot kimondhatatlan boldogsággal tölti el a szíves testvéri fogadtatás. Boldogságát még fokozza, hogy nyomban rá alkalma nyílik hivatottságának bebizonyítására. Francesco ugyanis mindjárt ebéd után a városba indul vele, hogy a magáéhoz és két társáéhoz hasonló szerzetesi öltönyt szerezzen számára. Útközben egy szegény koldúsasszonnyal találkoznak, aki Isten nevében alamizsnát kér tőlük. Francesco egészen zavarba jön; hamarjában nem tudja, mivel segítsen a szegény asszonyon. Végre útitársa köpenyére esik tekintete.

Szeme egyszerre fölragyog, angyali arccal odafordul Egidiohoz s így szól hozzá: «Az Isten szerelmére, drágalátos testvérem, adjuk oda szegénykének ezt a köpenyt». És Egidio a vonakodás legkisebb jele nélkül rögtön lekanyarítja válláról a finomszövetű köpenyt és odaadja a koldúsasszonynak.

Egidio csatlakozása különben nevezetes változást idéz elő a kis társaság életében. Francesco most már elérkezettnek véli az időt, hogy Assisi határain túlra is kiterjessze apostoli működését. Nyugtalan vándormadár-ösztöne és nagy tettek, merész lovagi vállalkozások igézetétől rabul ejtett fantáziája messze tájak felé űzi, hogy ott is hírnöke legyen a nagy királynak, kinek életre-halálra hűséget esküdött. Érzi és tanítványai előtt minduntalan hangoztatja is, hogy hivatásuk korántsem merül ki saját lelkök üdvösségének biztosításában, hanem ezenfelül igyekezniök kell, hogy szavakkal és még inkább életök példájával másokat is bűnbánatra és az isteni parancsolatok megtartására vezessenek. Ifjúságának lovagi reményei és forró tettvágya most az apostolság megkapóan szép és gazdag programmjában virágoznak ki és válnak komoly valósággá. Mert mint az Apuliába indulás reggelén, most is lovagi eszmények lebegnek előtte.

De mily nagy a különbség az *akkor* és a *most* között. *Akkor* Briennei Walter zászlója alatt II. Frigyes, illetve a pápa ügyéért készült harcba szállani, *most* a királyok királyának zászlója alatt vitézkedik. *Akkor* emberek, betolakodott idegenek, németek és szaracénok ellen akarta fordítani fegyverét, *most* csak egy ellenséget ismer, mely ellen pihenés nélkül küzdeni szent kötelességének érzi: a bűnt, a jó Istennel szemben tanusított hálátlanságot. *Akkor* életek kioltásának szándékával indult útnak, *most* a bűnbehalt lelkek új életre keltése a legfőbb vágya. *Akkor* gazdagon fölszerelve vonult ki

Assisi falai közül, *most* mindenről lemondva és mindenét elhagyva vág neki világhódító útjának. *Akkor* a dicsőség és hirtelen meggazdagodás csábító ábrándképei foglalkoztatták képzeletét, *most* az önmegalázásban és a tökéletes szegénységben leli legfőbb örömét.

És mégis mennyivel bizakodóbb a hangulata most, mint akkor volt. Hiszen akkor még csak sóvárgott a lovaggáütés után, most a királyok királyának szolgálatában már régen elnyerte a fölavatást. Sőt most már társai, kisérői is vannak, akiket már ő avatott lovagokká s akikkel, mint valami új Artus király, új életre készül kelteni a *kerekasztal* mondakörét. Mint jó lovaghoz illik, már királynőt is választott a *Domina Paupertas*, a *Szegénység úrnő* személyében, akit a legeszményibb odaadással szolgál s a lovagköltészet legszebb dalaival magasztal.

Az elhatározást, mint rendesen, most is gyors kivitel követi. Francesco két részre osztja kicsiny táborát. Bernardot és Pietrot talán Romagnába küldi, maga Egidioval az anconai tartományba indul. Útjában nem köti magát sem pontosan megállapított tervhez, sem határozott irányhoz. Arra megy, amerre a lélek sugallata hívja s amerre a lélekmentés munkája több sikerrel kecsegtet. Módszere most is ugyanaz, ami Assisiben volt: ahol több embert lát együtt, odamegy hozzájuk és egyszerű szavakban inti őket, hogy szeressék és féljék az Urat s teremjék a bűnbánat méltó gyümölcseit.

Tulajdonképeni prédikációról még nincsen nála szó. A rendszeres és összefüggő előadásnál jobban kedveli a bizalmas beszélgetést és a rövid buzdítást, melyet Egidio testvér kedves egyszerűségében rendszerint ezekkel a szavakkal szokott nyomatékozni: «Tegyétek csak, amit lelkiatyám mond, mert ő a legjobbat ajánlja nektek». Mezőkön és szántóföldeken járva, gyakran odaszegődik a munkások mellé; segít nekik szénát

gyüjteni, a learatott gabonát betakarítani, a veteményes földet megmunkálni s közben szorgalmasan hintegeti a szívek megporhanyított talajába az evangéliumi magvakat. Így nemcsak az emberek bizalmát nyeri meg nagyobb mértékben, hanem egyúttal megkeresi mindennapi kenyerét is.

Megjelenése és tanítása, miként szülővárosában, mindenütt nagy feltünést kelt. Eleinte azonban többet foglalkoznak személyével, mint igéjével. Sokáig nem tudnak tisztába jönni vele, miként vélekedjenek felőle és követői felől. Némelyek eszelősöknek és részegeknek minősítik őket, akikre nem is érdemes ügyet vetni. Mások meg szokatlan külsejök és elhanyagolt ruhájuk után ítélve, egyenesen vadembereknek nézik s különösen az asszonyok és lányok már messziről futnak előlük. Vannak olyanok is, akik a külső jelek után indulva egyik pillanatban nagytökéletességű szenteknek, a másikban pedig gyógyíthatatlan bolondoknak hiszik őket.

Különösen a városokban oszlik meg felőlük a vélemény. Sok helyütt tanulékony szív és alamizsna helyett szitkokkal vagy épen kövekkel fogadják őket. Ennek megfelelően tanításuk eredménye is meglehetősen csekély. Még a vidéken és a falvakban csak hagyján. A romlatlan szivű és romlatlan erkölcsű egyszerű nép legtöbbször figyelemmel hallgatja őket és lelki épülést merít szavaikból. De a városi lakosság, melyet már megcsapolt a gyorsan fejtőző anyagi jólét nyomában járó materializmus szelleme s hitében megingatott a sokféle eretnekségből kisarjadó szkepsis, nagy többségében visszautasító magatartást tanusít velök szemben. A krónikaíró panaszosan jegyzi meg: «Azonidőtájt a szeretet és az isteni félelem úgyszólván teljesen kihalt a szívekből; a bűnbánat útját senki sem ismerte, sőt ellenkezőleg, mindenki bolondságnak tartotta».

De Francescot egy pillanatra sem csüggeszti el a siker-

telenség. Bízik önmagában, illetve Abban, kinek nevében a munkát fölvállalta. Útközben ajkán sohasem hal el a dal. Frate Egidio, kinek lénye sok hasonlóságot mutat az övével, együtt énekel vele. Most már ketten zengik az ég és föld Urának végtelen jóságát és kegyességét. Szívöket nagy öröm tölti el, mert — az egykorú krónikás szavaival élve — «sokat hagytak el és semmibe vették azokat, amik az embereket meg szokták szomorítani és így mérhetetlen vigadozásuk és szerfölött nagy lelki örömük.» Hogy mennyire bízik Francesco vállalkozása sikerében, mutatják Egidio testvérhez intézett szavai: «Szerzetünk hasonló leszen a halászhoz, aki kiveti hálóját és tömérdek halat fog: a nagyokat megtartja s a kicsinyeket visszalöki a vízbe».

Az Úr azzal jutalmazza hű szolgája bizalmát, hogy új munkatársakat vezérel hozzája. Alighogy visszatérnek Porziuncolába, gyors egymásutánban három tekintélyes polgár jelentkezik fölvételre: Sabbatino, Morico és Giovanni Cappella. Ez utóbbi a hagyomány szerint, azon a címen jut melléknevéhez, hogy ő honosítja meg a testvérek között a kalapviselés (cappello) szokását, helyesebben visszaélését. Egyébként a legendák és krónikák Judás szomorú szerepét adják neki az első tanítványok között. Hetediknek Fülöp, a hosszú (Filippo, il lungo) jelentkezik, akiben Celanoi Tamás különösen az elragadó ékesszólást és az őszinte jámborságot dicséri.

Francescot az új testvérek csatlakozása a megkezdett apostoli működés továbbfolytatására ösztönzi. Előbb azonban szerető atya módjára még egyszer maga köré gyüjti őket a Porziuncolát határoló erdőben és részletesen kioktatja őket hivatásukról. Sokat beszél nekik Isten országáról, a világ semmibevételéről, tulajdon akaratuk megtagadásáról és testök szolgaságba fogásáról. Azután így folytatja szavait: «Menjetek, drágalátos fiaim a világba és hirdessétek az embereknek a béke és a bűnbánat

evangéliumát. A szorongatásban legyetek béketűrők, jól tudván, hogy az Úr betölti akaratát és teljesíti igéretét. Ha kérdeznek benneteket, alázatosan feleljetek. Áldjátok üldözőiteket és adjatok hálát bántalmazóitoknak és rágalmazóitoknak, mert ezek fejében örök jutalomra számíthattok az égben. Tudatlanságtok miatt mit se aggódjatok; hiszen nem magatoktól beszéltek, hanem mennyei Atyátok Lelke szól általatok. Sok jó,, hívő és kegyesszivű embert fogtok találni, akik szívesen fogadnak benneteket és szivesen hallják szavaitokat, de még többen lesznek az istentelenek, az elbizakodottak és istenkáromlók, akik szembeszállnak veletek. Erősítsétek meg tehát szíveteket és legyetek készek mindent alázatosan és béketűrően elviselni». Ezután mindegyiket gyöngéden magához öleli és a zsoltáros szavaival biztatón mondja nekik: «Vesd az Úrra gondodat és ő eltáplál téged». (54, 23.)

Így fölkészülve ismét útra kelnek az új apostolok. Most is kettesével indulnak, tehát a világ minden tája felé jut belőlük. Útközben, ha templom vagy feszület előtt haladnak el, mélyen meghajtják fejöket és alázatos tisztelettel mondják: «Imádunk és áldunk téged Krisztus itt és a földkerekség minden templomában, mert szent kereszted által megváltottad a világot». Ha pedig valamely helységbe érnek, azonnal a piacra sietnek és hirdetni kezdik a mesteröktől tanult szép igéket: «Féljétek és tiszteljétek, dicsérjétek és áldjátok a mindenható Úristent. Tartsatok bűnbánatot; teremjétek a bűnbánat méltó gyümölcseit, mert tudjátok, hogy nemsokára meg fogtok halni. Adjatok és adatik nektek. Bocsássatok meg és megbocsáttatik nektek. Hogyha ti nem bocsáttok meg, az Úr sem bocsátja meg bűneiteket. Gyónjátok meg minden vétketeket. Boldogok, akik bűnbánattal halnak meg, mert a mennyországban leszen az ő lakások. Jaj azoknak, akik bűnbánat nélkül halnak

meg, mert az ördög fiai lesznek, kinek műveit cselekszik és az örök tűzre jutnak. Őrizkedjetek és óvakodjatok minden rossztól és legyetek állhatatosak a jóban mindvégig».

De az eredmény ezúttal sem felel meg buzgalmuknak. A városokban mindenütt bizalmatlansággal, sok helyütt gúnnyal és bántalmakkal fogadják őket. Az utcai gyerkőcök sárral és kővel támadnak rájok, lehúzzák kámzsájukat, a derekukon levő kötélnél fogva ide-oda ráncigálják őket s általában minden elképzelhető módon gúnyt űznek belőlük. Akárhány helyen felnőttek, embernyiemberek is részt vesznek a durva játékban és még ruhájuktól is megfosztják a jó testvéreket, kiknek egyetlen fegyverök alázatosságuk és buzgó imádságuk. Zaklatásuknak még éjjel sem szakad vége. Legtöbb helyütt ugyanis útonállóknak, tolvajoknak nézik őket s ezért vonakodnak éjjeli szállást adni nekik. Jobb hiányában a házak és templomok előcsarnokában kénytelenek tehát átdideregni az éjszakákat.

De ez rendszerint csak az első napokban van így. Mihelyt jobban megismerik őket, azonnal javukra fordul a hangulat. Csakhogy akkor a testvérek talpa alatt már ég a föld. Mert amilyen hősiesen állják a szidalmakat, ép oly kevéssé birják elviselni az emberek elismerését. E tekintetben valamennyien egyformán gondolkodnak Egidio testvérrel, aki egyszer az emberek dicséretének hallatára így szól szent Ferenchez: «Atyám, vége már a mi dicsőségünknek, mert ime, az emberek magasztalása vesz körül bennünket». Ilyenkor aztán gyorsan fölszedelőzködnek s tovább indulnak újabb megaláztatások és újabb bántalmak elviselésére.

Maga Francesco ez alkalommal a Rieti-völgyet választja működése színhelyéül. A Velino folyócska folyását követve, sorra ellátogat Stronconeba, Cantalicébe, Poggio-Bustonéba, Greccioba és egyebüvé. Munka min-

denütt bőven akad, mert mindenütt erősen megfogyatkozott a szeretet és az istenfélelem. Az emberek a bűnbánat szűk és kényelmetlen útja helyett szívesebben járják zabolátlan ösztöneik kanyargós ösvényeit. Az eredmény itt is ugyanaz, mint egyebütt: először rideg visszautasítás és durvaság, azután szerető részvét és megértés. Francesco iparkodik mind a két hangulatot jól kihasználni: az előbbit tulajdon érdeme növelésére, az utóbbit a lelkek megmentésére. Fáradozása nem is marad eredménytelen. A Rieti-völgy népe félpogányból ismét buzgó keresztény lesz.

A nagy munkához erőt és kitartást itt is az imádságból merít a fáradhatatlan apostol. E célból különösen gyakran és szivesen keresi fel Poggio-Bustone fölött emelkedő kopár csúcsot, melynek barlangja zavartalan magányával és néma csendjével kiválóan alkalmas a visszavonulásra. Órákat tölt itt buzgó imádságban és elmélkedésben. Ilyenkor újra feltámadnak lelkében ifjúkori botlásainak emlékei és újra meg újra a megbánás keserű könnyeit csalják szemébe. Mély megalázkodásában a kemény sziklára omolva eseng bocsánatért Istenhez. Szívéből százszor meg százszor előtör a szorongó fohász: «Istenem, légy irgalmas nekem, bűnösnek». És hitében most sem csalatkozik. Az áhítat és a szívettépő töredelem egy ilyen órájában egyszerre kibeszélhetetlen öröm és megfoghatatlan édesség tölti el egész valóját s közben édes, biztató szavakat hall: «Ne félj, fiam, bűneid megbocsáttattak, miként kérted». Francesco boldogságában felujjong az isteni jóság ez újabb megnyilatkozására. Szorongása, aggályoskodása pillanatok alatt szétfoszlik s ő a bizonyosság érzetében valósággal újjászületik.

De a poggio-bustonei barlang szent magányában nemcsak saját sorsáról bizonyosodik meg, hanem egy nagyszerű látomás keretében kezdeményezése nagyrahivatottságának is biztató jelét hallja. Látomását később maga

beszéli el csekély számuk miatt aggályoskodó társainak: «Ne féljetek, kedves fiaim — úgymond —, hanem örvendezzetek az Úrban. Csekély számotok ne szomorítson benneteket. Még kevésbbé aggasszon az én vagy a ti tudatlanságtok. Hiszen az Úr nyilván tudtomra adta, hogy családunkat nagyra növeli és az egész világon elterjeszti... Úgy tetszett, mintha nagy tömeget láttam volna felénk özönleni, kik mind a mi ruhánkat óhajtották magukra ölteni és a mi szabályzatunk szerint élni... Az utakat emberekkel láttam ellepve, kik minden nemzetből felénk tartanak. Jönnek franciák, sietve közelítenek spanyolok, futván futnak németek és angolok s özönlik a legkülönbözőbb nemzetek megszámlálhatatlan sokasága. Még most is fülembe cseng a szent engedelmesség parancsa szerint jövő-menő tömegek lépteinek dübörgése...»

És ime, mintha csak a látomást akarnák megerősíteni, a porziuncolai telepre visszaérkezőket újabb jelentkezők várják: Giovanni di San Constanzo, Barbaro és Bernardo dei Vigilanti. A negyedik új testvért, egy Angelo Tancredi nevű ifjú lovagot Rietiből hozza magával Francesco. Meghívása, a hagyomány szerint, egészen evangéliumi módon történik. Mikor ugyanis Francesco véletlenül találkozik vele az utcán, egészen ismeretlenül így szól hozzá: «Angelo úr, elég sokáig viselted már az övet, a kardot és a sarkantyút. Most itt az ideje, hogy az övet kötéllel, a kardot Krisztus keresztjével és a sarkantyút az út porával és sarával cseréld föl. Jöjj, kövess engem és én Krisztus seregének lovagjává avatlak». És az ifjú lovag habozás nélkül követőjévé szegődik a szegénység apostolainak.

IV. Rendalapítás. (1210.)

A kisded nyáj növekedése sok örömet szerez, de egyben súlyos gondokat is okoz Francesconak. A szervezkedés és a világgal szemben való tájékozódás kérdése napról-napra égetőbbé válik. Mert minden új belépésnél megismétlődnek tulajdon megtérésének jelenetei. Az új testvéreket rokonaik ép úgy gúnnyal és szidalmakkal tetézik, mint annakidején őt atyja: eszelősöknek, bolondoknak bélyegzik őket és minden igyekezetükkel azon vannak, hogy családjuk jó hírnevének megmentésére idegenbe kényszerítsék őket. Lépten-nyomon szemükre vetik, hogy tulajdon javaikról lemondottak és ime, most idegenek alamizsnáján tengődnek. De nemcsak a rokonok, mások is rossz szemmel nézik a különös társaság gyarapodását és alkalomadtán szívesen ártanak neki. A testvéreknek nemcsak idegenben, hanem saját szülővárosukban is bőven kijut a megvetésből és bántalmakból. Különösen érzékenyen sujtja őket polgártársaik rideg szűkmarkúsága. Kéregető útjukban sok helyütt zárt ajtókra találnak és sokszor bizony üres kézzel kénytelenek visszatérni szegényes otthonukba.

Ilyen körülmények között akarva nem akarva, komolyan foglalkozni kell a jövő nagy kérdéseivel. Francesconak saját személyét illetőleg most sincs semmi kétsége. Teljesen tisztában van önmagával és hivatásával. A s. damianoi, illetve porziuncolai kijelentés óta rendületlen meggyőződéssel hiszi, hogy Krisztus romladozó szentegyházának, a katholikus egyháznak megujítására

van hivatva. Az első társak csatlakozása és a poggiobustonei látomás óta az sem kétséges többé előtte, hogy feladatainak megoldására alkalmas munkatársakat kell szereznie. A szerzetalapítás gondolata tehát aránylag korán belekerül eszmekörébe. Mindazáltal sokáig nem gondol hagyományos értelemben vett rend alapítására. Inkább vallásos szövetkezet lebeg szemei előtt, melyet nem annyira a regulák szövevénye, mint inkább a vallási és erkölcsi eszmények közössége tart össze. Egyáltalában a formákkal, a szabályokkal és a szervezkedés kérdéseivel szemben mindvégig idegenkedéssel viseltetik. Csak a lényeget, a szellemet tekinti, a többit mellékesnek, tehát figyelmen kívül hagyhatónak, elhanyagolhatónak hiszi. A lényeget pedig az evangéliumi élet megújításában, vagyis az alázatos Krisztus és apostolai nyomába való hű odaszegődésben látja.

Ebből az egyetemes célkitűzésből következik jellemének legszembetünőbb vonása, a földi javaktól való radikális elfordulása is. Francesco szemében a szegénység nem öncél, hanem csupán eszköz, magasabb célok elérésére. Hogy teljesen szabad legyen s hogy minden gondolatával, szívének minden rezdülésével egyedül az Úrnak szolgálhasson, elvet magától mindent, ami csak mulólag is a földi röghöz bilincselhetné. Míg kortársai nagy része a Mammonnak szolgál, ő a *Domina Paupertas*nak esküszik örök hűséget. Ugyanezt kívánja követőitől is. A Porziuncola tövében kialakuló kicsiny szerzetesi közösség alapjává, életelvévé a legteljesebb mértékben keresztülvitt szegénységet teszi.

Ezzel azonban nemcsak a kor felfogásával jut ellentétbe, hanem szakít a szerzetesség hagyományos fejlődésével is. Az eddigi szerzetesrendek ugyanis csak az egyéni szegénységet ismerik; a közös tulajdont nemcsak megtűrik, hanem egyenesen feltételezik. Csak így válik számukra lehetővé, hogy az anyagi és szellemi kultúra

fáklyahordozói legyenek a barbárság sötét éjszakájából kibontakozó európai nemzetek előtt. De viszont ez magyarázza meg náluk a fegyelem gyakori lehanyatlását s az anyagi és szellemi értékek fölcserélésére való hajlandóságot is.

Francesco jól látja a közös tulajdon veszélyeit, ezért kedvéért egy hajszálnyit sem hajlandó eszményéből engedni. Ő magára és követőire nézve a tulajdonnak semmiféle fajtáját nem hajlandó elismerni. Úgy érzi, hogy a legkisebb kivételezéssel árulást követne el isteni Mestere és szépséges jegyese, a Szegénység úrnő ellen. Az emberek kicsinyes aggályoskodása nem bántja. Pedig gáncsoskodásban és szemrehányásokban ugyancsak nincs hiány. A bölcsek, a világ fiai lehetetlennek mondják, hogy egy intézmény eleve lemondjon minden anyagi alátámasztásról és tisztán a véletlen szeszélyére bízza magát. Mások viszont megengedhetetlen fonákságnak tartják, hogy a testvérek koldulással zaklassák polgártársaikat, holott a maguk emberségéből, a maguk javaiból is meg tudnának élni.

Még a jó Guido püspök is, aki pedig eleitől kezdve rokonszenvvel kíséri Francesco vállalkozását és ama nevezetes piazza di santa mariai jelenet óta is állandóan támogatja tanácsával, túlságosan ridegnek találja a szegénység ilyen értelmezését. «Életmódotok — mondja egyszer a tanácsért hozzáforduló Francesconak —, hogy semmitek se legyen az ég alatt, elviselhetetlenül keménynek és szigorúnak látszik». De a szegénység apostola rögtön kész a válasszal, melynek egyszerű szavaiból érett bölcseség és az emberi lélek tragikus mélységeinek ritka ismerete cseng ki. «Uram — feleli — ha birtokaink volnának, fegyverekre is szükségünk volna, hogy megvédelmezzük őket. Mert a legtöbb viszály és pörösködés birtokügyekből támad; ezek csökkentik legnagyobb mértékben az Isten és felebarát iránti szeretetet. Ezért

nem akarunk mi a világon semmiféle birtokot». A püspöknek lehetetlen meg nem hajolnia ez egyszerű okoskodás igazsága előtt. Tetszését nem is titkolja s továbbra is biztosítja Francescot jóindulatáról.

A szegénység radikális felfogása mellett a másik szembetűnő vonás, mely élesen elhatárolja Francesco társaságát a meglevő szerzetesrendektől: a fokozott kifelé hatásra törekvés. Ez természetszerűleg következik az alapító impulziv egyéniségéből és hivatásának felfogásából. Hiszen Krisztus egyházát csak úgy újíthatja meg, ha minél több embert visszavezet az elhagyott evangeliumi eszményhez. Az apostolkodásra, a mások megszentelésére való törekvés tehát már alapgondolatában, kiindulásában bennfoglaltatik a franciskánus életeszménynek ellentétben az érvényben levő bencés és ágostonos regulákkal, melyek általában nem vetnek ügyet a kifelé való hatásra.

Ezért látjuk, hogy Francesco mindjárt első tanítványai csatlakozása után apostoli körútra indul s amerre csak megfordul, mindenütt bűnbánatra, a világi hiúságok megvetésére és általában az evangeliumi szellemhez való visszatérésre inti hallgatóit. Mint maga szigorú vezeklésben és kemény önmegtagadásban igyekszik nyomába lépni Mesterének, úgy azt akarja, hogy embertársai is elsősorban lemondásban keressék lelkök üdvösségét. Ezt azonban nem annyira szóval, mint inkább a maga és társai élete példájával igyekszik elérni. Az eredeti franciskánus prédikáció fővonását nem a mondatok szépsége és meggyőző ereje, hanem a példaadás magával ragadó hatalma adja meg. Az *assisi bűnbánók (viri poenitentiales de civitate Assisii oriundi)* nem szavakkal, hanem megjelenésökkel, föllépésökkel terjesztik a bűnbánat szellemét.

A hivatás ilyetén fölfogásából még két lényeges megkülönböztető vonás következik. Egyik a régi szerzetes-

ség sarkalatos alapelvének, a *helyhezkötöttségnek*, a *stabilitas loci*-nak elvetése. Francesco és társai nem tapadnak egy meghatározott helyhez, hanem a szükséghez képest majd itt, majd ott tűnnek föl. Mint a harcot sóvárgó lovagok, mindig készek odasietni, ahol alkalom kínálkozik valami Istennek különösen tetsző cselekedet véghezvitelére. Működésökben nem tesznek különbséget ember és ember között. Mindenkit egyformán meg akarnak menteni. De származásuknál és mozgalmuk népies jellegénél fogva legtöbbet mégis a számban és jelentőségben hatalmas mértékben megnövekedett városi polgársággal érintkeznek. Szent Ferenc rendje az első igazán demokratikus szerzet, mely a feltörekvő alsóbb néposztályok megnövekedett vallási és erkölcsi igényeinek kielégítését tűzi maga elé célul.

Természetes azonban, hogy mindeme jellegzetes, más rendektől megkülönböztető vonások csak idővel, a történeti fejlődés folyamán válnak tudatosakká. A második porziuncolai összejövetel alkalmával még maga Francesco is csak homályosan, elmosódó körvonalakban látja őket. Egyelőre csak azt érzi világosan, hogy a szervezkedés kérdését nem halogathatja tovább. Bármennyire ellenére is van minden formaiság és egyéni megkötöttség, két irányban mégis sürgősen cselekednie kell. Egyfelől gondoskodnia kell írott rendszabályokról. másfelől meg kell szereznie az illetékes egyházi hatóságok jóváhagyását. Az előbbi azért szükséges, hogy a testvéreknek az ő távollétében, az ő iránymutató példaadása hiányában is legyen mihez tartaniok magokat s legyen mihez fordulniok kétség esetén. Az utóbbi pedig azért sürgős, hogy a jóakaratú érdeklődőkkel és a rosszindulatú támadókkal szemben módjukban legyen magasabb egyházi jóváhagyásra hivatkozniok.

Francesco tehát kevéssel a második apostoli út befejezése után rászánja magát a szabályok írásbafoglalására.

Munkájához egyetlen forrásul és zsinórmértékül az evangeliumot használja. Végrendeletében maga mondja: «Miután pedig szerzetestársakat adott az Úr, senki sem mutatta nekem, mit kell tennem, hanem a Magasságbeli maga jelentette ki, hogy a szent evangelium útmutatása szerint kell élnem. És én röviden és egyszerű szavakkal leírattam ezt».

Ez az első regula azonban, fájdalom, nem maradt reánk. Tartalmáról tehát semmi közelebbit nem tudunk mondani. Az életrajzírók, főleg Celanoi Tamás előadásából azonban nem nehéz kikövetkeztetnünk, hogy lényegét a S. Niccolòban hallott három szentírási idézet teszi, melyekhez még néhány nélkülözhetetlen utasítás járul a ruházatot, a kézimunkát és az alamizsnagyüjtést illetőleg. Abban az összes adatok megegyeznek, hogy a szeráfi törvényhozás első terméke rendkívül egyszerű és kicsinyterjedelmű írásmű, mely csak a legáltalánosabb alapelveket tartalmazza. Ezért a gyakorlati élet követeléseit csak rövid időre elégíti ki. Francesco is hamar észreveszi ezt s a mutatkozó hézagok pótlására időről-időre újabb meg újabb részekkel toldja meg a szabályzatot.

A regula elkészítése után megerősítésének kieszközlése a legsürgősebb feladat. A megerősítés pedig nem jöhet mástól, mint a legfőbb egyházi tekintélytől vagyis a pápától. Mert Francesco ízig-vérig katholikus és mint ilyen, hódoló tisztelettel viseltetik az egyház minden intézménye, főleg a hierarchia iránt. A legegyszerűbb papban is természetes urát, fölöttes hatóságát látja s követőit is folyvást arra tanítja, hogy az Oltáriszentség fönséges titkáért alázatos tisztelettel övezzenek minden miséspapot. És ha már az egyszerű papokat ennyire tiszteli, még mélységesebb hódolattal adózik a legfőbb papnak, a pápának, akiben egyben Urának és szeretett Mesterének földi helytartóját tiszteli. Semmi-

ről sem akar tudni, semmibe sem akar belekezdeni, ami nem találkozik a Szentatya föltétlen helyeslésével. Ő nem eretnek. Lényéből teljesen hiányzik a bresciai Arnoldok és a Waldes Péterek dacossága és merész szembehelyezkedése. Igaz, ő is Krisztus egyházának megreformálását tervezi, mint azok, de ő gondolatban mindig föltételezi Krisztus helytartójának hozzájárulását, sőt közreműködését.

Most is a regula írásbafoglalása után magától értetődő természetességgel vetődik fel nála a gondolat, hogy a pápa jóváhagyásának kieszközlésére Rómába megy. Szokása szerint mindjárt cselekszik is. 1210 nyarán, talán június havában, egész társaságával fölkerekedik és az örök városba indul, hová szerencsésen meg is érkeznek.

A megerősítés kinyerése azonban sokkal nehezebb feladatnak bizonyul, mint Francesco és társai tájékozatlanságukban hiszik. Rómában nagyon óvatosan kezelik a dolgot, mert a szentszéknek az utolsó félszázad folyamán épen ilyen tekintetben igen sok szomorú tapasztalatot van alkalma szerezni. Egész sereg laikus mozgalmat lát kicsirázni, nagyra nőni s azután menthetetlenül vesztébe rohanni. Eredetileg valamennyit a legnemesebb törekvések és a legtisztább szándékok keltik életre. Valamennyi az egyház megreformálását, benső életének megtisztítását és az elhomályosodott krisztusi eszményeknek eredeti jogaikba való visszahelyezését írja zászlójára. Valamennyi nagy lendülettel és bőséges inspirációkkal indul, de azután több-kevesebb idő mulva valamennyi megfeneklik, zátonyra jut. A visszaélések ostorozása kíméletlen személyi kritikává fajul s az erkölcsi prédikáció dogmatikus térre csap át. A legtöbb mozgalom vezetőjéről mihamar kiderül, hogy nagyobb az elkeseredése és feneketlenebb a gyűlölete, mint az egyházhoz való ragaszkodása; elbizakodott-

ságában hajlandóbb a makacs önfejűségre, mint az igazság előtt való alázatos meghajlásra. Emiatt a nagy reményekkel indult mozgalmak legtöbbje eretnekségbe torkollik.

Ilyen körülmények között az óvatosság nagyon érthető és helyénvaló. A gombamódra felburjánzó laikus mozgalmakról senki sem tudja előre megmondani, hová vezetnek, mit eredményeznek. De azért az óvatosság nem jelent szűkkeblűséget. III. Ince pápának (1198—1216.) van érzéke az egyház reális szükségletei iránt. Éles szeme a káprázató fény mellett észreveszi az árnyékot is. Teljes mértékben tudatában van, hogy a külsőleg hatalmas egyház benső életének sok részletében igazításra, javításra szorul. Nem idegen a kort sokszorosan átszövő aszketikus törekvésektől sem. Aki bíboros korában a *De contemtu mundi sive de miseria humanae conditionis (A világ megvetéséről vagyis az emberi lét nyomorúságos voltáról)* megrázó erejű fejezeteinek írásával tölti idejét, az nem maradhat közömbös a szegénység, lemondás, önmegtagadás és más aszketikus eszmények jogainak hangoztatásával szemben. Alkalomadtán szívesen tesz engedményeket, ha ezen az áron megakadályozhatja a készülő szakadást vagy visszavezetheti a bűnbánó eretnekeket. Különösen a két főütközőpont : a szegénység és a laikus prédikáció kérdésének kezelésében kerüli az oktalan merevséget.

Bölcs mérsékletével sikerül is a waldenzesek jó részét kibékítenie az egyházzal. Igy 1201-ben a milanoi posztószövőkből rekrutálódott *humilátusokat (Humiliati reconciliati)*, 1208-ban az Oscai Durandus vezetése alatt álló spanyol *katholikus szegényeket (Pauperes catholici)*, 1210-ben pedig Bernardus Primus *lombardiai szegényeit (Lombardi reconciliati)* fogadja vissza. Ezzel nemcsak az eretnekség hatalmát csökkenti, hanem a szigorúan értelmezett szegénység és a hármas tagozódás (első,

második és harmadik rend) bevezetésével egyúttal egyengeti az utat a kialakulóban levő kolduló rendek számára.

Mikor tehát Francesco és társai Rómába érkeznek, hogy regulájukat megerősíttessék és a prédikálásra engedélyt kérjenek, föllépésük korántsem kelti az újszerűség vagy szokatlanság benyomását. Mozgalmuk első tekintetre ép oly tipikusnak, korjellemzőnek tünik föl, mint akár a keresztes hadak ide-odavonulása. De ez csak látszat. Élesebb szem hamar észreveszi, hogy a külső hasonlóság leple alatt lényegbe vágó különbségek lappanganak; észreveszi, hogy a franciskánus mozgalom nem egyszerű utánzata az Európaszerte dívó laikus mozgalmaknak, hanem egészen újszerű, spontán jelenség, mely legalább olyan mértékben táplálkozik megindítójának sajátos egyéniségéből és legbensőbb lelki élményeiből, mint a kor uralkodó eszméiből. Mivel azonban a kortársak nagy többségének szeme nincsen hozzáedzve az árnyalati különbségek észrevételéhez, nagy a veszély, hogy az új kezdeményezésben nem látnak többet, mint egy hatalmas eszmeáramlat sóhajtásszerű gyönge visszhangját s épen ezért nem méltatják kellő figyelemre. De a körülmények szerencsés találkozása, helyesebben a Gondviselés bölcs előrerendelése még idejekorán elhárítja e veszélyt-

Az első szerencsés körülmény, hogy Francescoék mind. járt megérkezésük után találkoznak a szintén Rómában időző Guido püspökkel. A jó püspök először megdöbben a váratlan viszontlátásra. Első gondolata, hogy a testvérek bizonyára azért jöttek az örök városba, mert ide akarják áttenni tartózkodási helyüket. Pedig ő már megszokta, hogy bizonyos szent büszkeséggel gondoljon társaságukra, mint egyházmegyéje kincsére és szemefényére. Már a puszta lehetőség, hogy elveszítheti őket, fájdalommal tölti el szívét. Mikor azonban megtudja, hogy milyen szándék vezérelte őket Rómába, egyszerre megvigasztalódik és készségesen megigéri nekik, hogy

minden lehetséges módon kezükre jár céljuk elérésében. Szavát emberül meg is állja. Egyfelől kedvező információkat ad róluk, másfelől összeköttetéseket szerez számukra a pápai udvar befolyásos köreiben.

Igy többek között fölhivja rájuk Colonna János sabinai bíboros-püspöknek, a bíborosi kollégium egyik kiváló tagjának figyelmét. A szentéletű főpap szokatlanul meleg érdeklődéssel karolja fel a testvérek ügyét. Francescot és társait rögtön magához hivatja, több napon át vendégül látja és közben részletesen kikérdezi őket terveik és reményeik felől. Első hallomásra neki is az a benyomása, mint Guido püspöknek: a tervezett életmód emberfölöttien nehéz és majdnem keresztülvihetetlen. Aggályaiból nem csinál titkot. Hosszasan és komolyan fejtegeti Francesco előtt a teljes vagyontalanság veszélyeit s arra iparkodik őt rábirni, hogy új szerzet alapítása helyett lépjen a már meglevő rendek valamelyikébe vagy pedig kezdjen remeteéletet.

De Francesco sokkal jobban hisz hivatásában, semhogy az általa is jól ismert nehézségek puszta felsorolása visszariasztaná a megkezdett út folytatásától. Ezért alázatosan bár, de határozottan kijelenti, hogy minden körülmények között rendületlenül kitart szándéka mellett. Állhatatosságával, megingathatatlan Istenbenbízásával és alázatosságával sikerül is mihamar lefegyverezni a bíborost. Colonna János nemcsak hogy felhagy ellenállásával, hanem ezenfelül azt is megigéri, hogy az ügy érdekében minden befolyását latba veti a pápánál. Néhány nappal később csakugyan megjelenik III. Ince előtt és beszámol neki nagy fölfödözéséről. «Egy szentéletű emberre találtam — mondja többek közt —, aki a szent evangélium szavai szerint akar élni és mindenben az evangéliumi tökéletességet akarja követni s én szentül meg vagyok győződve, hogy az Úr általa fogja megújítani egyházát az egész földkerekségen.»

A nagy pápa csodálkozással vegyes örömmel hallgatja a bíboros szavait s mindjárt megkéri, hogy már másnap vezesse eléje különös vendégét. A következő napon tényleg megtörténik a találkozás. A világ hatalmas ura és az igénytelen koldus szembekerülnek egymással. Francesco bátran és elfogódottság nélkül lép a fényes terembe a díszes ruhájú nagy urak közé. Mint mindig, most is a meggyőződés ellenállhatatlan ékesszólásával beszél; kifejti programmját, ismerteti terveit. A pápa szemmellátható érdeklődéssel hallgatja szavait, de a végén ő sem tudja elfojtani aggodalmát: «Fiam, az életmód, melyet ti követni szándékoztok, módfelett kemény és szigorú. Mert ha a ti buzgalmatokról el is hisszük, hogy mindvégig megmarad, gondolnunk kell az utánatok jövendőkre is, akik bizonyára elviselhetetlenül nehéznek érzik majd életeteket. Ha semmit sem akartok megtartani az égvilágon, honnét teremtitek majd elő, amire szükségtek lesz?»

Francesco azonban erre sem jön zavarba. «Uram — feleli hévvel —, én egészen az én Uramra, Jézus Krisztusra hagyom magamat, mert aki az égben örök életet és örök dicsőséget igér, az bizonyára a földön is megadja alkalmas időben, amire testünknek szüksége vagyon.» «Igazad van, fiam — viszonozza a pápa —, de látod az emberi természet törékeny és állhatatlan. Azért menj és kérd buzgó imádságban az Urat, hogy mutassa meg, miként egyeztethető össze szent akaratával, amit kérsz tőlünk.»

Az első kihallgatás tehát lényegileg negativ eredménynyel végződik. Ince pápa a feltornyosuló gyakorlati nehézségekre való tekintettel vonakodik feltétlen beleegyezését adni. De ezzel nem szakad meg a tárgyalások fonala. Az ügy a bíborosi kollégiumban is szóba kerül. De a vélemények többsége itt is ellene fordul. A bíborosok nagy része életképtelennek és gyakorlatilag keresztülvihetetlennek minősíti az evangéliumi szegénység gon-

dolatát. Már-már kimondják a végleges elutasítást, amikor föláll a sabinai püspök és így szól : «Ha mi elutasítjuk e szegény ember kérését azzal, hogy merőben újszerűt és teljesíthetetlent kíván, akkor vigyáznunk kell, hogy összeütközésbe ne kerüljünk az evangéliummal ; hiszen csak annak megengedését kéri tőlünk, hogy az evangélium szerint élhessen. Már pedig, aki azt állítja, hogy az evangéliumi tökéletesség vagy a megtartására tett fogadalom valami észellenest vagy lehetetlenséget tartalmaz, az nyilvánvalóan magát Krisztust, az evangélium szerzőjét káromolja». Ez az érvelés hat. A pápa újból magához hivatja Francescot.

A legenda szerint III. Ince elhatározására a sabinai püspök beszéde mellett nagymértékben hat egy éjszakai látomás is. Egyik éjjel ugyanis álmában úgy tetszik neki, mintha a lateráni bazilika, az *omnium urbis et orbis ecclesiarum mater et caput* meginogna és összeomlani készülne. Az utolsó pillanatban azonban odaugrik egy kicsiny és jelentéktelen ember, aki parasztmódra van öltözve és derekán öv helyett kötelet visel. A kis ember, akiben a pápa nagy csodálkozására Francescora ismer, gondolkodás nélkül neki veti vállát az ingadozó falaknak, pillanatok alatt óriássá magasodik és ime izmos vállának egyetlen nyomására ismét kiegyenesednek a ledőlni készülő falak s a templom szilárdabban áll, mint bármikor valaha.

A második kihallgatás sokkal biztatóbban indul és kedvezőbben is végződik, mint az első. Francesco egy szép példázattal kezdi beszédét, mely a remény és kétség közt való ingadozás és a meghatványozott imádság napjaiban merül föl lelkében : «Magános puszta helyen élt egyszer — úgymond — egy szegény, de nagyon szép leány. A király megszerette őt nagy szépsége miatt és feleségül vette. Házasságukból csodaszép gyermekek születtek. Mikor a gyermekek fölserdültek, anyjuk így

szólt hozzájuk: «Ne szégyenkezzetek gyermekeim, szegénységtek miatt, hiszen ti mindannyian a nagy király gyermekei vagytok; menjetek csak bátran udvarába és kérjétek tőle, amire szükségtek van». A gyermekek csodálkoztak is, meg örültek is e fölfedezés hallatára és királyi származásuk tudatában gazdagságnak vettek minden nélkülözést. Bátran odajárultak a király elé; nem féltek tekintetétől, mert vonásait arcukon viselték.

A király rögtön észrevette rajtuk a magához való hasonlóságot és csodálkozva kérdezte tőlük, kinek a fiai. Mikor megtudta, hogy a pusztában élő szegény asszony gyermekei, gyöngéden magához ölelte őket és így szólt hozzájuk: «Ne féljetek, hisz gyermekeim és örököseim vagytok. Mert ha asztalomnál vadidegenek is esznek, mennyivel méltányosabb, hogy gondoskodjam azokról, akikre majdan egész örökségem marad». És azonnal intézkedett, hogy többi gyermekeit is udvarába hozzák.

Uram — folytatja tovább Francesco — ez a szegény asszony, akit az Úr nagy szeretetében kegyelmére méltatott, én vagyok. Jóságában tetszett neki gyermekeket, társakat adni és megigérte, hogy minden gyermekemről gondoskodni fog. Mert ha az idegeneket táplálja, illik, hogy tulajdon gyermekeiről is gondoskodjék. Ha Isten ideigvaló javakat juttat a bűnösöknek gyermekeik táplálására, mennyivel bőkezűbben gondoskodik majd az evangelium szerint élő férfiakról, kiknek mindez érdemöknél fogva kijár».

A pápát szíve mélyéig megrendíti a példázatból kicsengő hit és rendületlen Istenbenbízás. Sasszeme meglátja a koldusrongyokban a Gondviselés emberét. Nem ellenkezik tovább. Most már ő is hisz Francesco hivatásában és vonakodás nélkül teljesíti összes kéréseit. Először is óhajának megfelelően jóváhagyja a regulát, mely ezt a végleges címet kapja: «Ez a Jézus Krisztus evangeliuma szerinti élet, melyre Ferenc

testvér Ince pápa úrtól engedélyt és megerősítést kért s melyet a pápa úr számára s mostani és leendő testvérei számára tényleg engedélyezett és megerősített. Ferenc testvér és bárki más lesz a szerzet feje, engedelmességet és tiszteletet igér Ince pápa úrnak és utódainak, az összes testvérek hasonlóan engedelmességet fogadnak Ferenc testvérnek és utódainak». Azután megadja nekik az engedélyt a prédikálásra, ellátja őket atyai tanácsokkal s végül apostoli áldásával tetézve, kegyesen elbocsátja őket. «Menjetek, testvéreim — úgymond — az Úr nevében és amint az Úr tudnotok engedi, hirdessétek mindenkinek a bűnbánatot. És ha a Mindenható megsokasítja számotokat, térjetek hozzám vissza bizalommal és én nem fogok késni még több jogot adni és még nagyobb feladatokat bízni rátok.»

E szavakra Francesco alázatosan odatérdel a Szentatya lábaihoz s tiszteletteljesen engedelmességet és hódolatot fogad neki, míg a többi testvér a pápa parancsára viszont neki igér engedelmességet. Ezután már csak egy dolog van hátra: Colonna bíboros a Szentatya kifejezett kívánságára mind a tizenkettőjüknek feladja a tonzurát vagyis fölveszi őket az egyházi rendbe. A kis csapat most már nyugodtan távozhatik. Amiért jött, bár küzdelmek és lelki szorongás árán, elérte. Az egyház feje áldását és jóváhagyását adta életére és kitűzött céljára. Most már újult erővel és szilárd önbizalommal indulhat az egyház megújhodását célzó munka.

De a pápai megerősítés nemcsak szubjektiv szempontból, Francescoékra való vonatkozásában bír jelentőséggel, hanem önmagában véve is a kor egyik legkiemelkedőbb eseménye. Általa a Francesco nyomában kelt mozgalom kiemelkedik elszigetelt helyi jellegéből s világtörténeti jelentőséget nyer. A pápa áldó szava szárnyakat kölcsönöz neki, melyek segítségével egyre messzebbre hat és egyre több szívet hódít a maga részére.

V. Rivo Torto és Porziuncola. (1210—1212.)

Francesco és társai kimondhatatlan boldogsággal szívükben hagyják el az örök várost. Szent beszélgetésekbe merülve s a földi dolgok iránt úgyszólván teljesen érzéketlenül vándorolnak végig a kiégett Campagna aszott mezőin. Testüket éhség, szomjúság és forróság gyötri, de lelkük örömmámorban úszik. Így érnek a Szabinhegyek közé, majd a festői szépségű spoletoi völgybe. Orte város közelében huzamosabb pihenőt tartanak. A vidék szépsége és a környező hegyek sajátos alakulása, különösen barlangokban való gazdagsága valósággal csalogatja őket az állandó megtelepülésre. Hiszen Francescoból teljesen sohasem halnak ki a remetehajlamok. Futólag most is megféri lelkét a gondolat, hogy talán legjobb volna itt, e csöndes helyen megvonni és egészen az imádságnak szentelni magát. A hely távol esik minden emberi lakástól s áhítatos csöndjét legfeljebb a madarak éneke és a közeli Nera folyó mormolása veri föl. Alkalmasabb remeteséget kívánni sem lehetne.

De a kisértés hamar elmulik. Francesco visszaemlékezik a pápa szavára s a s. damianoi és porziuncolai jelenetekre. Azután szeretett szülővárosára, polgártársaira és az emberek százezreire gondol, kiknek lelkét mind neki és testvéreinek kell megmenteniök, szavukkal és életük példájával. E gondolatra a tettre szomjazó lovag ismét föléje kerekedik benne a magányt óhajtó remetének. Két heti lelki üdülés után tehát újra indulást parancsol kicsiny csapatának. Útjukat most már egyenesen Assisinek veszik.

Hazaérkeztük után azonban nem a kedves és megszokott Porziuncolához szállanak, hanem valamivel lejebb a folignoi út mentén egy félig rombadőlt pajtában vonják magukat, melyet a Monte Subasio egyik arra folyó patakja után Rivo Tortonak (Rigus Tortus, Rigobello) neveznek. Az ócska épület épen csak arra jó, hogy éjszakára menedéket nyujt nekik; egyébként annyira szűk, hogy csak a legügyesebb beosztással sikerül benne valamennyiöknek helyet szorítani. Francesco, hogy legalább az ájtatoskodás zavartalan menetét biztosítsa, mindegyik testvérnek pontosan kijelöli a helyét s kívülről a gerenda megfelelő helyére odaírja a nevét.

A nyomorúságos pajtában és környékén egyszerre új élet pezsdül, melynek mását még nem igen látta a világ. A jó testvérek tele vannak szent buzgalommal. Egymást felülmulni törekszenek igénytelenségben és az önmegtagadás hősi gyakorlataiban. Napjaik nagy részét imádságban és elmélkedésben töltik. Ami idejük még ezenfelül marad, azt egészen a szeretet műveinek, főleg a San Salvatore delle Pareti bélpoklosai ápolásának szentelik. Önmagukra, testükre úgyszólván semmi gondjuk nincsen. Ami kis élelemre szükségük van, azt könnyen megszerzik koldulással és a mezőn dolgozó munkások munkájának megosztásával. De ha nem kerül elegendő alamizsna, az sem aggasztja őket. Szükség esetén répával és fagyökerekkel is beérik.

Ruházat dolgában még kevesebb igényük van. Hogy a tél fagyos szele besüvít vékony és rongyos öltönyükön, az ép oly kevéssé zavarja lelki derűjöket, mint a hébehóba bekopogtató éhség. Hiszen nem a test, hanem a lélek a fő. A test csak arra való, hogy készséges eszköze legyen a léleknek. Tehát nem kényeztetni, hanem fékezni kell. E gondolatból kiindulva a testvérek kegyetlen hadjáratot indítanak testök ellen. Ebben is hű követői atyjuknak és mesterüknek, aki egyszer addig hempereg

a tél havában, míg csak a dermesztő hideg el nem csitítja teste lázadozó vágyait. Minél hatékonyabb módokat igyekeznek kieszelni a szegény *szamártestvér* gyötrésére. Bőjtölés és virrasztás, hideg és meleg tűrése, vasövek és vezeklő páncélok viselése, hóban és tüskében való hempergés megszokott, mindennapos dolgok.

Némelyek túlzásba is viszik az aszkézist és a sok önkínzás következtében komolyan megbetegszenek. Francesco, aki az atya gondosságát az édesanya gyöngédségével egyesíti, aggódni kezd társai egészségéért. Hogy tehát minden veszélyessé válható túlzásnak elejét vegye, szigorúan megtiltja nekik, hogy öltönyük alatt bárminő kínzó eszközt viseljenek. A betegeket iparkodik minél előbb talpra állítani. Annyi szeretettel és gyöngédséggel ápolja őket, amennyi csak kitelik emberi szívtől. A legenda sok bájos emlékét őrzi betegápolói gondosságának és naiv kedvességében utólérhetetlen leleményességének. Ime egy-két eset.

Egyszer az egyik testvér, aki a sok bőjtölés következtében már szinte az éhhalál küszöbén áll, éjszaka hangosan felsóhajt : Meghalok ! Meghalok ! Francesco azonnal felfigyel a hangra, világot gyujtat, odasiet a beteghez és bajának okát tudakolja. Mikor megtudja, miről van szó, ott mindjárt éjszakának idején asztalt teríttet. Nehogy azonban a beteg röstelje gyengeségét, maga is vele eszik, sőt a többi testvért is odaparancsolja az asztalhoz. Egyúttal azonban levonja az eset tanulságát. Megmagyarázza, hogy a túlzásba vitt önmegtagadás ép oly ártalmas, mint a mértéktelen evés vagy ivás, mert gátolja a lélek szabad szárnyalását. Isten szeretetet akar, nem áldozatot. Tehát itt is mértéket kell tartani, melyet kinek-kinek egyéni természete szab meg.

Máskor meg az egyik idősebb testvér betegszik meg. Francesco nagyon szívére veszi a dolgot s mindegyre azon töri a fejét, miként segíthetne kedves betegén.

Végre ezt gondolja magában : «Ha e testvér korán reggel érett szőlőt ennék, azt hiszem, az nagyon jót tenne neki». A gondolatot hamarosan tett követi. Egyik reggel még a korai szürkületben titkon magához inti a beteg testvért s elvezeti az egyik közeli szőlőhegyre ; ott letelepszik vele a legtömöttebb tőke alá, melyről szebbnél-szebb fürtök csüngenek le és példaadás okáért mindjárt le is szakítja a legszebb fürtöt. A betegnek nem kell sok biztatás. Szintén evéshez lát. És ime, alig eszik meg egy fürtöt, egészen meggyógyul. Meggyógyítja nem annyira a szőlő, mint inkább a szent irgalmas szeretete és kimondhatatlan jósága, melyről még ősz fejjel sem tud könnyek nélkül beszélni.

Igy telnek a rivo tortoi napok szent vetélkedésben és édes vigasztalásokban. Francesco szerető atya módjára minden alkalmat megragad testvérei oktatására és fölvilágosítására. Szíve áradozik az iránt uk való szeretettől s lelke ég a buzgalomtól, hogy minél jobb szerzetesekké, szentekké nevelje őket. Ajkáról csak úgy folynak a bölcs tanítások és az érett élettapasztalatról tanuskodó tanácsok. De ha kell, erélyesebb hangot is tud megütni. Különösen a szegénység és az alázatosság elleni bűnöket üldözi szent haraggal. Egyszer az egyik testvérnek, aki sem imádkozni, sem dolgozni nem akar, koldulni pedig szégyenl, ily szavakkal adja ki útját : «Menj utadra, légy testvér ; mert te testvéreid munkájából akarsz élni s az isteni szolgálatot elhanyagolod. Olyan vagy, mint a here testvér, mely nem vesz részt a méhek munkájában és mégis elsőnek akar töltekezni a mézből».

Az önmegszentelés nagy műve mellett serényen folyik az apostolkodás is. A pápai elismerés bizonyos aureolát von a testvérek feje köré. Most már nincs senki, aki kétségbe merné vonni igazhitűségüket vagy el merné vitatni prédikáló jogukat. Mert ha a megerősítés és a fölhatalmazás csak élőszóval történt is, tanunak ott van

rá Guido püspök, aki most még nagyobb szeretettel karolja fel a testvérek ügyét.

Francesco és társai tehát szorgalmasan járják a várost és környékét. Beszédeikben gondosan kerülik a dogmatikus vonatkozásokat, de annál bővebben foglalkoznak a kor erkölcsi és szociális életének kinövéseivel. Ostorozzák a nagyok fényűzését, a főpapok világias életét, a lovagok szertelen dicsőségszomját, a gazdagok keményszívűségét, a szegények lázongását s a fejedelmek és városok örökös villongását. Szóval minden társadalmi osztályra és minden egyénre kiterjesztik figyelmüket. Beszédjüknek, mint első apostolkodásuk idején, most is a természetesség a legfőbb vonzó ereje. Hiányzik belőle minden tudákosság és iskolaszerűség, de annál több benne a szív melegsége és az őszinte meggyőződés magával ragadó heve.

Hallgató közönségük száma napról-napra nő. Legnagyobb érdeklődés természetesen Francesco iránt mutatkozik. Mindenki látni és hallani óhajtja őt. Ez a nagy érdeklődés arra indítja Guido püspököt, hogy saját székesegyházának, a S. Rufinonak szószékét ajánlja fel neki igehirdetésre. Az alázatos szent meghajol a püspök akarata előtt és ezentúl vasárnaponkint gyakran keresi föl a még épülőben levő templomot, melyben egykoron a keresztség szentségét fölvette.

A buzgó apostoli munka nemsokára éreztetni is kezdi hatását. Legszembetünőbb eredmény a tíz éve tartó szociális forrongás elülése. 1210 nov. 9. a *Palazzo comunale* nagytermében végleg összebékélnek egymással az előkelők *(maiores)* és a közrendűek *(minores)*. Egy ünnepélyes szerződésben, melyet Joergensen joggal nevez Assisi *magna chartájának*, eltörlik a jobbágyságot, megszüntetik a városi és vidéki lakosok között fennálló különbségeket, védelmet biztosítanak az idegeneknek, amnesztiát adnak az 1202. év bűnöseinek s végül köte-

lezik magukat, hogy mindenben, ami a város javát és haladását illeti, közös egyetértéssel járnak el.

Talán kevésbbé zajos, de mindenesetre mélyebb az a hatás, mely egyesek lelkében kél. A legendák pompázó szavakkal írják le az eredményt, mely a testvérek működése nyomán fakad. Az egyik szerint nemesek és nem nemesek, egyháziak és világiak tömegesen fordulnak el a világ gondjaitól és pompájától s szegődnek Francesco nyomába, hogy mindenben az ő útmutatása szerint rendezzék be életüket. A másik meg azt írja, hogy rövid idő alatt az egész tartomány arculata megváltozik; az előbbi komorságot nyájas mosoly váltja föl rajta. Bizonyos, hogy a rivo tortoi tartózkodás idején jelentékenyen megnövekszik a tanítványok száma. Az ujonnan csatlakozottak között legkiemelkedőbb egyéniség a már ismert Szilveszter pap, aki mindjárt a Rómából való visszatérés után tizenkettediknek csatlakozik az ifjú szerzethez.

De bármily jól érzik magukat a testvérek, alig két esztendő mulva váratlanul vége szakad rivo tortoi idilljüknek. Végét szakítja egy paraszt durvasága, aki szamara istállójának szánja imádkozó helyüket. A goromba ember, bár látja, hogy bent ájtatoskodnak, mégis mindenáron be akarja hajtani makacskodó állatját. «Menj csak be bátran — biztatja —, itt kényelmesen elférünk.» Francescot módfölött bántja a kiméletlenség, de mivel látja, hogy veszekedés nélkül nem lehet elintézni a dolgot, hirtelen elhatározással így szól társaihoz: «Valóban, testvéreim, Isten nem arra hívott bennünket, hogy szamaraknak készítsünk szállást, hanem hogy az üdvösség útját hirdessük az embereknek és jó tanácsokkal szolgáljunk nekik». E szavakkal föláll és kifelé indul. Példáját követi az egész csapat. Egyetlen zokszó nélkül ott hagyják szent örömeik és küzdelmeik megszokott kicsiny tanyáját és mint a megriasztott vándormadarak, tovább mennek új fészket keresni.

A továbbköltözés azonban még sem jön egészen váratlanul. Valószinű, hogy Francesco és társai már jóval előbb foglalkoznak gondolatával. A pajta szűk voltát és kényelmetlenségét napról-napra jobban érzik s az új testvérek elhelyezése mindig több gondot okoz nekik. Még nyomósabb ok, hogy a közös imádságra való áttérés óta fájdalmasan nélkülözik a külön templomot, melyben bármikor összegyűlhetnének ájtatosságuk végzésére. Azután arra is gondolniok kell, hogy maholnap kiszólíthatja valamelyiköket az Úr a világból, tehát temető után kell nézniök, melynek megszentelt földjében méltó nyugvóhelyet találjon fáradt testük.

Mindezek az okok együttesen sürgetővé teszik a továbbköltözést és egy olyan új telep berendezését, melyhez templom is tartozik. De hol találnak ilyent ? A püspök, akihez először fordulnak kérésükkel, elutasítja őket. A székeskáptalan szintén azt feleli, hogy nincsen átadható temploma. Utolsó reményüket a monte subasoi bencésekbe vetik, akik Assisi környékén több templommal és kápolnával rendelkeznek. Reményükben nem is csalatkoznak. Az apát nagyon szívesen fogadja Francescot és mindjárt első szóra átengedi neki az általa restaurált Santa Maria degli Angelit vagyis a Porziuncolát, melyet düledező állapota miatt már jó száz esztendővel előbb elhagytak szerzeteslakói. Egyetlen kikötése, hogy a rend egyszersmindenkorra középpontjául tekintse az itt létesülő kolostort. Mindjárt a tulajdonjogot is át akarja ruházni. De a *Domina Paupertas* lovagja hallani sem akar erről. Semmit, még templomot sem akar tulajdonul elfogadni. Abban egyeznek meg tehát, hogy a templom és a hozzátartozó kicsiny telek — a tulajdonképeni *portiuncula* — tulajdonjoga továbbra is a bencéseké marad s Francesco és társai csak mint bérlők, haszonélvezők szerepelnek és a függőségi viszony kifejezésére évenként egy kosár halat fognak beszolgáltatni az apátságnak.

Igy a kicsiny szerzet már fönnállása második esztendejében (legkésőbb 1212 elején) visszakerül oda, hová alapítója életének legszebb és legboldogabb emlékei fűződnek. A berendezkedés gyorsan megy. Gallyakból, levelekből és iszapból kunyhót rögtönöznek, alját fölhintik száraz alommal, környékét bekerítik sövénnyel és kész a lakás, a *luogo (locus)*, ahogyan jóideig nevezik a kolostort. A belső fölszerelés szintén nem okoz gondot. Ágynak, asztalnak és széknek megjárja az anyaföld. Ami kevés bútordarab és edény mégis elkerülhetetlenül szükséges, az mind a lehető legnagyobb egyszerűséget, az igazi apostoli szegénységet tükrözteti vissza. A kényelem szempontja egyáltalában nem jön tekintetbe. Aki éjjelente a száraz alom fölé még néhány rongydarabot is terít, azt már elpuhultnak tekintik.

A külső keretek és a munkakör jóideig itt is ugyanazok maradnak, mint Rivo Tortoban. A nap továbbra is imádságban és munkában telik el. Egyetlen lényegesebb változás, hogy a magánájtatosság mellett most már a közös imádság is megfelelő szerephez jut. Egyébként a szellem változatlanul a régi marad. Sőt még bizonyos fokú magasabbra lendülést mutat. A Porziuncolában töltött első évek a franciskánizmus történetének legszebb és legboldogabb évei, melyek az új *kerekasztal* hőseinek ragyogó tettei töltenek ki eseményekkel. A rendbeözönlés most még nagyobb mérveket ölt. Assisiben és környékén egyre többen buzdulnak a *poverello* példájának követésére.

Az ekkor belépett ifjakból rekrutálódik a második franciskánus nemzedék, melynek tagjai már nem annyira testvéri, mint inkább fiúi viszonyban állanak az alapítóval s ennek megfelelően még több kegyelettel és még nagyobb odaadással csüggenek rajta. Közöttük találjuk a franciskánus szellem legjellegzetesebb képviselőit, szent Ferenc igazi fiait, akik teljes mértékben

magukévá teszik és tovább sugározzák törekvéseit. Nem csoda, hogy mesterök után az ő nevükhöz fűződik a legtöbb legenda. A *Fioretti* bájos elbeszéléseinek középpontjában rendszerint ők állanak. Míg az első nemzedék Bernardo, Egidio, Silvestro és Angelo testvérek kivételével elhalványul, jóformán egészen kiesik az utókor emlékezetéből, a fiatalok vonzó egyénisége üdén és pregnáns vonásokban lép elénk.

E második nemzedéket legméltóbb módon Masseo, Rufino, Ginepro (Juniperus) és Leone testvérek képviselik.

Marignanoi Masseo Francesco legbensőbb baráti köréhez tartozik ; vándorútjain Leone testvér mellett ő a leggyakoribb kisérője. Tekintélyes külsejű, jómodorú és ékesszavú ember, amellett mintaképe az alázatosságnak és engedelmességnek. Francesconak minden szava parancs előtte, melynek vakon, gondolkodás nélkül engedelmeskedik. Pedig Francesco, hogy «az Istentől kapott számos lelki adomány folytán el ne bizakodjék», olykor-olykor nehéz és lealázó szolgálatokat kíván tőle. Így egyszer azzal a megokolással, hogy «Isten igéjét van hivatva felebarátainak lelki épülésére prédikálni», kapusnak, alamizsnásnak és szakácsnak teszi meg és meghagyja neki, hogy mialatt a többiek étkeznek, ő a küszöbön egyék, hogy az érkezőket mindjárt fogadhassa és részesíthesse Isten igéjének jótéteményében. Masseo testvér, bár szíve vérzik a közös imádságból való kirekesztés miatt, alázatosan lehúzza csuklyáját, meghajtja fejét és egyetlen zokszó nélkül teljesíti terhes tisztét, míg csak a többi testvér meg nem könyörül rajta és ki nem eszközli a szenttől a nehéz szolgálat arányos megosztását. Más alkalommal meg egy hármas válaszúton játszó gyermek módjára addig forogtatja maga körül Francesco, míg a szédüléstől többször földre esik.

De a kemény nevelésnek meg is van a látszata. Masseo

testvér «olyannyira felbuzdul az alázatosság szeretetétől és vágyától, hogy lángoló hevében égre emelt tekintettel fogadást tesz, hogy a földi életben mindaddig nem fog vigadni, míg teljes tökéletesen meg nem szerzi ez erényt.» Mikor aztán kemény önsanyargatás árán tényleg eléri célját, attól fogva nem bír örömével. Gyakran még imádság közben is ujjong és a vadgalamb turbékolásához hasonló hangot hallatt. Az egyik testvér kérdésére, miért nem változtat ujjongása formáján, mosolyogva feleli: «Ha az ember valamiben minden jót feltalál, minek ott változtatni?»

Rufino testvér, aki szent Klára rokonságából, a Scifik előkelő nemzetségéből származik, sok tekintetben ellentéte Masseonak. Inkább a szemlélődés, mint a tett, inkább a hallgatás, mint a szó embere. A legenda szerint annyira elmerül Istenben, hogy szinte érzéketlenné válik és megnémul. A prédikáláshoz se tehetsége, se bátorsága, se megfelelő ékesszólása nincsen. Francesco azonban engedelmessége kipróbálására egyszer mégis azt parancsolja neki, hogy azonnal induljon Assisibe prédikálni. Rufino mentegetőzni próbál, de a szent nem ismer ellenmondást és engedetlensége büntetéséül most már azt parancsolja neki, hogy egy szál alsóruhában induljon. Rufino alázatosan szót fogad s a gyermekek és felnőttek gúnykacaja között végigvonul szülővárosán.

Francesco csak most eszmél parancsa érdességének tudatára és kemény szemrehányást tesz miatta magának. «Honnét ez a nagy vakmerőség, Pietro Bernardone fia, te hitvány emberke, hogy Rufino testvért, Assisi egyik legelőkelőbb nemesét, mint valami bolondot mezítelenül küldöd a népnek prédikálni? Istenemre, te magad is megpróbálod, amit másnak parancsolsz.» És nagy lelki felindulásában rögtön levetkőzik és Leone testvér kíséretében a városba indul. Az utcai nép csufolódásával mitsem törődve, belép a templomba, melyben Rufino

testvér már javában prédikál, odaáll melléje, átveszi tőle a szót és olyan csodálatos szépen kezd beszélni a világ megvetéséről, a szent bűnbánatról, az önkéntes szegénységről, a mi Urunk Jézus Krisztus meztelenségéről és megcsufoltatásáról, hogy a nagyszámban jelenlevő férfiak és nők hangosan felzokognak.

Utána magára ölti Leone testvértől elhozott ruháját, hasonlóan felöltözteti Rufino testvért is és hangos hálaadással visszaindul vele a Porziuncolába, áldván és dicsőítvén Istent, hogy megadta nekik a kegyelmet, hogy győzedelmeskedhessenek önmagukon és megvethessék önmagukat. Az eset különben nagymértékben fokozza Rufino testvér iránt érzett nagyrabecsülését. Már életében szentnek nevezi és a három legszentebb ember közé sorozza, aki a föld hátán él. Szentségeért forrón szereti s készséggel teljesíti minden kívánságát. Nem zavarja többé csöndes szemlélődésében. Rufino él is az alkalommal. Sokszor annyira belemerül az imádságba és az elmélkedésbe, hogy szinte megfeledkezik a világról és mindenről, ami körülötte történik.

Ginepro (Juniperus) testvér ismét más típust képvisel. A franciskánus erények gazdag füzérében ő a szív egyszerűségének, a *sancta simplicitas*-nak szoborba kívánkozó modellje. Hamisítatlan fia szent Ferencnek, hű tükre és továbbsugároztatója szellemének. Mint mestere, ő is szenvedélyesen szereti a szegényeket. Gyakran még öltönyét és csuklyáját is odaadja nekik. Leleményessége kimeríthetetlen. Mikor elüljárója megtiltja neki, hogy ruháit elajándékozza s ő ismét koldussal találkozik, így szól hozzá: «Sajnos, semmim sincs, amit odaadhatnék az egy csuhámon kívül; elüljáróm azonban szigorúan megtiltotta, hogy ezt vagy ruhám valamely részét elajándékozzam, de ha magad szeded le rólam, nem fogok ellenkezni». Természetes, hogy a koldus nem vár kétszeri biztatást s Ginepro testvér ismét ruhátlanul tér

haza. Ha már neki magának nincs mit elajándékoznia, nem kiméli a könyveket, ruhákat és egyházi szereket sem. Egyszer pl. a gazdagon feldiszített oltár ezüst csengetyűit ajándékozza oda egy szegény koldusasszonynak.

Irgalmas felebaráti szeretete mellett másik jellegzetes tulajdonsága alázatossága. Csak akkor érzi igazán jól magát, ha szidalmakat és bántalmakat kell tűrnie. Valósággal keresi az alkalmakat a megalázkodásra. Az emberek elismerése és dicsérete ellenben terhére van s kikerülésére a legravaszabb módokat eszeli ki. Pl. a fogadására özönlő rómaiakat azzal tréfálja meg, hogy szemök láttára odaáll két hintázó gyermek közé és maga is hintázni kezd. Az odaérkező hívek meghökkennek a szokatlan látványra, de azért tiszteletteljesen köszöntik. Egyideig türelemmel várnak. Gondolják, hogy egyszer csak vége lesz a játéknak s akkor tervükhöz híven, ünnepi menetben vezetik klastromába a szentéletű testvért.

De Ginepro ügyet sem vet rájok. Úgy tesz, mintha a hintázáson kívül más nem is léteznék számára a világon. És el is éri célját. A hívek lassankint megúnják a hosszas várakozást és szétoszolnak. Némelyek tökfilkónak mondják viselkedéséért, mások ellenben még nagyobb tiszteletre gerjednek iránta. Erre ő is fölhagy a játékkal és szép csendesen, az emberektől észre nem véve, bevonul az örök városba. Ilyen és hasonló, sokszor burleszk csínytevéseiről egész legendakör képződik, nyilvánvaló bizonyságául annak a tiszteletnek és szeretetnek, mellyel a kortársak kedves és szeretetreméltó alakját körülfonják. Maga Francesco is nagy szeretettel van hozzája. Ösztönszerűen megérzi, hogy a jó *frate* groteszk ötletei és mosolyt keltő naivságai mögött mindig valami komoly és megszívlelésre méltó tanulság lappang. Nagyrabecsülését eléggé mutatja mondása:

«Adná az Isten, hogy ilyen gyalogfenyőkből egész erdőre valóm lenne». (Juniperus = gyalogfenyő.)

Az alázatosság, a szemlélődő hajlam és a szent egyszerűség klasszikus megszemélyesítői mellett nem kevésbbé jellegzetes egyéniség Leone testvér. A franciskánus erények virágos kertjében ő képviseli a szelidséget és a ragaszkodást. Valamennyi tanítvány között ő áll legközelebb a mester szívéhez. Mint barátja, gyóntatója és titkára egyaránt teljes mértékben bírja bizalmát. Ismeri szívének minden titkát, reményét és csalódását. Úgyszólván mindig együtt van vele s készségesen osztozik örömében és bánatában.

Francesco teljes mértékben viszonozza szeretetét és ragaszkodását. Hűségén kívül különösen szelidségéért, egyszerű természetességéért és szíve tisztaságáért becsüli. Becézgetve csak *pecorella di Dio*-nak, *Isten juhocskájának* nevezi. A közöttük fennálló benső viszonyt jellemzi a Fioretti számos elbeszélése, közöttük az egész gyüjtemény két legértékesebb drágagyöngye: a tökéletes vigasságról szóló beszélgetés és a zsolozsmázást helyettesítő szent vetélkedés. Leone az utolsó pillanatig kitart mestere mellett s halála után ő lesz hagyományainak leghívebb letéteményese. Késő aggkoráig († 1271) megmarad abban a szellemben, melyet Porziuncolában és a franciskánus hőskor egyéb megszentelt helyein a szent patriarchával való közvetlen érintkezés révén szív magába.

Masseo, Rufino, Ginepro és Leone testvérek mellé a régibb nemzedékből csak Egidio testvért állíthatjuk mint a hamisítatlan franciskánus szellem képviselőjét. Szavaiban és tetteiben egyaránt hű tolmácsa mestere törekvéseinek. Mély bölcseségről és életismeretről tanuskodó intelmeiben mintha csak a szent patriarcha szólna hozzánk. Külső életmódjában szintén hozzá áll legközelebb. A tétlenséget és az üres fecsegést, melynek

nyomában nem kelnek tettek, szívből gyűlöli. Mint Francesco, ő is azt tartja, hogy minden testvérnek azon kell igyekeznie, hogy tulajdon keze munkájával keresse meg betevő falatját és csak munka hiányában járuljon az Úr asztalához, vagyis forduljon az alamizsnagyüjtéshez.

De nemcsak hirdeti, hanem holta napjáig († 1261 április 23.) tényleg gyakorolja is ezt az elvet. Leleményességével mindig talál munkaalkalmat, mely nemcsak a mindennapi kenyér megkeresését, hanem az alamizsnaosztást is lehetővé teszi számára. Mikor pl. a Szentföldre indul, Brindisiben vízárusítással, visszajövet pedig Anconában kosárfonással tartja fenn magát. Római tartózkodása idején szintén a legváltozatosabb foglalkozásokat űzi. Igy kora reggel kimegy az erdőbe és estefelé egy nagy köteg rőzsével tér vissza, melyet azután lassankint eladogat kenyérért és egyéb ennivalóért. Szivesen segít az olajbogyószedésben és a szüretben is. Egyszer meg épen dióverésre vállalkozik. Sorra megmássza a magas fákat és nagy szakértelemmel leveri termésöket. Mivel a szüret oly kedvezően üt ki, hogy a kialkudott rész nem fér el az ölében, hirtelenében leveti csuháját, ujját és csuklyáját gondosan beköti s az így rögtönzött zsákban viszi haza részét, melyet Rómába érve, «Isten szerelméért az utolsó szemig a szegényeknek ajándékoz». Ha más munkája nem akad, kimegy az aratók után kalászokat gyüjteni. Egész kévét a világ minden kincséért el nem fogadna. «Atyámfia— szokta ilyenkor mondani —, nincsen csűröm, ahová a gabonát berakhatnám.» A folytonos munkálkodást jól össze tudja egyeztetni az imádság szellemével. Ha egész napra szegődik, mindig kiköti, hogy pár szabad órája maradjon a zsolozsma és egyéb ájtatosságai végzésére.

Abban is mesteréhez hasonlít, hogy szereti a természetet s a dal sohasem hal el ajkán. Mikor a fabrianoi

kolostorban tartózkodik, külön kis kertet rendez be magának, melyet nagy szeretettel és hozzáértéssel gondoz. Még nagyobb szeretettel csügg a madarakon, melyek minduntalan a Teremtő jóságára emlékeztetik. Kis kertjében elmerengve hallgatja a galambok turbékolását és így kiált fel: «Ó galamb nővérem, mily szép a te beszéded. Mert nem azt mondod, hogy la, la (ott, ott), hanem azt, hogy qua, qua (itt, itt), mintha csak ezt mondanád: Ne ott a másvilágon, hanem itt, itt igyekezzél érdemeket szerezni. Ó bűnös ember, mit csinálsz, miért nem akarod ezt eltanulni tőle?» De nemcsak hallgatja a madarak énekét, hanem maga is énekel velök. Az ihlet perceiben Francesco példájára két egymásra fektetett fadarabot húzogat s úgy énekli sajátszerzésű dalait, melyek egyike, a tisztaságot dicsőítő szonett mindmáig fennmaradt.[1]

Önmegtagadás, alázat és szent öröm — ezek a főerények, melyek Porziuncola légkörét betöltik s az itt tartózkodás éveit soha többé vissza nem térő varázzsal vonják be. A testvérek vetekszenek egymással hivatásuk betöltésében. Modellként valamennyi előtt a szent patriarcha alakja lebeg, aki mint Rivo-Tortónál, itt is azon igyekszik, hogy minél többet ömlesszen át beléjök saját egyéniségéből. Példájával, buzdító és korholó szavával ott áll mindegyikük mellett és állandóan ösztönzi őket a tökéletesség útján való előrehaladásra.

Különösen arra ügyel, hogy szomorúság vagy csüggetegség meg ne férje lelköket. A komor arc látását nem tudja elviselni. Azt tartja, hogy a szomorkodás a sátán eszköze a lélek tisztánlátásának elhomályosítására. Még

[1] O sancta castitate! Quanta e la tua bontate!
Veramente tu se'preziosa e tale
E tanto soave il tuo ardore
Che chi non ti assagia, non sa quanto vale.
Impero li stolti non conoscono il tuo valore.

azt sem szereti, ha valamelyik testvér túlságosan bánkódik bűnei fölött. «Bűneidet celládban hánytorgasd és Isten színe előtt sirasd és sóhajtozd; mire társaid közé érsz, le kell vetkőznöd a szomorúságot és alkalmazkodnod kell a többiekhez» — szokta mondani az ilyeneknek. Itt is maga adja a legjobb példát. A legenda szerint szorgos gonddal ügyel rá, hogy szíve állandóan vidám maradjon s megőrizze a lélek kenetét és az öröm olaját. Gondolkodását híven jellemzi ez a kis epizód. Egyszer hallja, hogy az egyik testvér hangos énekszóval tér vissza kéregető útjáról. Nagy örömében azonnal felugrik, eléje siet, szó nélkül megcsókolja vállát, melyen az alamizsnás zsákot hozza s kényszeríti, hogy terhét neki adja át. Odahaza aztán így szól a köréje gyülekezett testvérekhez: «Igy akarom, hogy testvéreim alamizsna után járjanak: ujjongó örömmel szívükben s az Úr dicséretével ajkukon».

VI. Szent Klára.

A franciskánus mozgalom annyira a kor lelkéből születik, törekvései annyira elválaszthatatlanok a nyugati keresztény társadalom legégetőbb kérdéseitől, hogy hatása nem szorítkozhatik csupán Assisire, Umbriára, Olaszországra, sőt nem szorítkozhatik csupán a férfivilágra. Hiszen a vallás kérdései egyformán érdekelnek férfit és nőt. Már pedig a franciskánizmus legbensőbb lényege szerint vallásos kérdés: a katholikus egyház benső megújhodásának s az aktuális társadalmi és gazdasági problémákkal szemben való eligazodásának kérdése. Szükségképen magára kell tehát vonnia a női nem érdeklődését is; annál inkább, mivel a női kedély finomabb és érzékenyebb, hangolásánál fogva sok tekintetben alkalmasabb a lemondás és önmegtagadás heroizmusának megértésére és méltányolására mint a kevébbé érzelmes férfikedély.

Valóban alig múlik el néhány esztendő s a nők körében is nagyra kelendő mozgalom indul meg, mely mélység és bensőség tekintetében semmit sem enged a férfiak mozgalmának. Szent Ferenc mellett megjelenik szent Klára s «mint bájos tavaszi virág illatával balzsamossá teszi a franciskánus kertet és mint ragyogó csillag új fénnyel hinti be a szeráfi égboltot».

Szent Klára Assisi, egyik legelőkelőbb családjából származik. Atyja, Favarone Scifi a monterossoi grófi címet viseli, anyja pedig a Sterpetoban honos Fiumi család sarja. Anyját, Ortolana asszonyt nagyon vallásos

nőnek írják le a krónikák. Így följegyzik róla, hogy Rómán és a Monte Garganon kívül a Szentföldre is elzarándokolt. Ennek megfelelően gyermekeit, kik között az 1193-ban született Klára a harmadik helyet foglalja el, szintén erősen vallásos szellemben neveli. Kláráról életírói följegyzik, hogy már gyermekfővel különös örömét leli az egyiptomi remeték élethívását tartalmazó *Vitae patrum* olvasásában és annyira föllelkesül az olvasottakon, hogy a puszták atyáinak példájára szigorú vezeklésnek veti alá magát és korán fölteszi magában, hogy egész életét Istennek szenteli. Szent Ferenc csodás megtérése, melyről a Scifi-palotában is sok szó esik, igen nagy hatást gyakorol rája.

Ez a hatás még fokozódik, mikor a S. Rufinoban és a S. Giorgioban ismételten alkalmat nyer a poverello bensőséget sugárzó és szent lelkesültségtől izzó beszédeinek végighallgatására. Egyszerre ellenállhatatlan vágy ébred szívében a látott példa követésére. Ő is szegénységben és tökéletes lemondásban akarja szolgálni az Urat. Közeli rokonának, Rufino testvérnek belépése Francesco követői közé jelentékenyen megkönnyíti szándékának keresztülvitelét. Egy nőrokona, Bona di Guelfuccio kiséretében többször megjelenik Porziuncolában és tüzetesen megbeszéli a világról való lemondásának tervét és okait. Francesco mindenben helyesli elhatározását és készségesen megigéri támogatását. A kivitel napjául 1212 márc. 18-át tűzi ki.

E napon Klára reggel még teljes díszben vesz részt a virágnapi körmenetben, estére azonban legegyszerűbb ruháját ölti magára és amikor mindenki lepihen, az éjszaka titokzatos csendjében óvatosan kilopakodik a szülői házból. Az utcán már vár rája hűséges kisérőjének helyettese, Pacifica di Guelfuccio. Azonnal a Sta Maria degli Angeli felé irányítják lépteiket. A templom közelében Francesco és társai lobogó fáklyákkal fogadják és

ünnepi menetben a Mária-oltár elé kisérik őket. Itt Klára eddigi öltözékét a bűnbánat ruhájával: durva gyapjútunikával, derékövvel, köpennyel és fatalpú szandállal váltja fel. Azután Francesco elé térdel, aki a világ hiúságairól való lemondása jeléül egy ollóval levágja gazdag aranyhaját, fejére sűrű hímzésű fekete fátyolt borít s végül letéteti vele a hármas szerzetesi fogadalmat. Utána ideiglenes elhelyezésre az Isola Romanesca, a mostani Bastia falu közelében fekvő San Paolo nevű benedekrendi apácakolostorba vezeti, mely körülbelül egy órányira esik Assisitől. (Márc. 18—19.)

Favarone és rokonsága azonban semmiképen sem akarnak belenyugodni a befejezett tényekbe. Mihelyt megtudják Klára tartózkodási helyét, valóságos ostromot indítanak ellene. De hiába próbálkoznak szép szóval, hiába fenyegetőznek erőszakkal, az ifjú szűz rendületlenül kitart elhatározása mellett. Szorongattatásában az oltárnál keres menedéket s lenyírott fejének fölfödésével bizonyítja szándékának megmásíthatatlanságát. Favaronénak be kell látnia, hogy itt már hiábavaló minden igyekezete. Ezért hamarosan abba is hagyja meddő próbálkozását. Klára azonban újabb háborgatástól fél. Kérésére tehát Francesco Bernardo és Filippo testvérek kiséretében egy másik benedekrendi zárdába, a szent Mihályról elnevezett Sant' Angelo di Panzoba kíséri át, mely már a Subasio lejtőjén a város tőszomszédságában fekszik.

Favarone abban a reményben nyugszik bele nagyobbik leánya elhatározásába, hogy legalább a kisebbet, a tizennégyéves Ágnest sikerül megmentenie családja és a világ számára. De alig két héttel később ez a reménye is köddé foszlik. Ágnesnek annyira megtetszik nővérének az életmódja, hogy április 2-án ő is magára ölti a bűnbánók öltönyét. Váratlanul jött elhatározása villámcsapásként éri a Scifi-házat. Az egész rokonság méltat-

lankodik és erőszakos föllépést sürget. Különösen egyik nagybátyja, Monaldo, aki épen készült megkérni kezét egyik fia számára, van magánkívül dühében. Haragos felindulásában tizenkét fegyveres csatlóssal azonnal a kolostor felé indul és Ágnes kiszolgáltatását követeli a megrémült apácáktól. Ezek védtelenségükben kénytelenek engedni a fegyveres erőszaknak.

De a bátor leány hallani sem akar a visszatérésről. Kijelenti, hogy a maga jószántából nem távozik a kolostorból. Erre a minden emberi érzésükből kivetkőzött csatlósok ököllel támadnak reá; agyba-főbe verik és hajánál fogva vonszolják ki a kolostorból. A kis hős azonban most sem enged. Makacsul megveti lábát és kétségbeesetten kiabál Klára nővére segítségéért. De Monaldo martalócai nem ismernek kiméletet. Miután ütésekkel és rúgásokkal semmire sem mennek, újra megragadják haját s úgy vonszolják maguk után a sziklás és tüskés hegyoldalon.

Ágnes a sok kínzás következtében elveszti eszméletét. Erre hóhérai vállukra akarják venni és úgy akarják visszavinni a szülői házba. Csodálatos módon azonban oly nehéznek találják a gyönge leány testét, hogy meg sem tudják mozdítani. Monaldot annyira feldühösíti ez az újabb akadály, hogy egy ökölcsapással összeakarja zúzni az alélt leány koponyáját. Mikor azonban fölemeli karját, hirtelen olyan fájdalmat érez benne, hogy egészen megbénul. Ez végre megjuhászítja haragját. Látja, hogy magasabb hatalmakkal áll szemben. Ezért felhagy a további erőlködéssel s a félholt Ágnest otthagyja az útszélen heverni. Klára azonnal odasiet hős hugához s szerető gondosságával rövid idő alatt annyira talpra állítja, hogy Francesco néhány nap multán őt is felveheti a rendbe.

Ágnes belépése azonban, melyet rövidesen mások belépése is követ, csak újabb gondot szerez a szent pat-

riarchának. Mert az nyilvánvaló, hogy huzamosabban nem hagyhatja lelki gyermekeit a bencés apácák között. Hiszen nem a bencés, hanem a franciskánus eszmény követésére esküdtek föl. Ezt azonban zavartalanul csak akkor tehetik, ha külön kolostorba vonulnak. Tehát másodízben is előáll a külön templom és külön kolostor szerzésének parancsoló szükségessége. Kínos zavarából megint régi jóakarói, a subasoi bencések segítik ki, akik ezalkalommal az előtte oly drága emlékű S. Damiano és a mellette lévő kicsiny kolostor átengedésével örvendeztették meg. Francescot rendkívül boldoggá teszi az adomány. Siet is mindjárt használatba venni. Miután társaival valamennyire lakható állapotba hozza az elhagyott kolostort, azonnal átvezeti Klárát és társnőit, kiket ezentúl következetesen szegény úrnőknek *(pauperes dominae, povere dame)* nevez.

Ezzel azonban még távolról sincs megoldva a rendalapítás kérdése. Mert ha a tökéletes szegénység elvének keresztülvitele már a férfiaknál is nehézségekbe ütközik, még sokkalta súlyosabb problémának bizonyul a nők esetében. Hiszen a férfiak szabadon járhatnak-kelhetnek, prédikálhatnak, munkaalkalmakat kereshetnek, alamizsnát gyüjthetnek, szóval a legkülönbözőbb módokon gondoskodhatnak a minimálisra lefokozott igényeik kielégítésére szükséges javak előteremtéséről.

A nőknél minderről nem lehet szó. Ők a dolog természeténél fogva csak arra hagyatkozhatnak, amit a jó lelkek Isten nevében vagy kézimunkájuk ellenértékeképen helyükbe visznek, illetve szállítanak. De elegendő alap-e ez egy nagyrahivatott rend létének biztosítására ? Nem megokolt-e a félelem, hogy az emberek közömbössége vagy elfásultsága időnap előtt elsorvasztja vagy a keresztülvihetetlennek bizonyult alapelv áthágására kényszeríti a jobb sorsra és szebb jövőre érdemes alapítást ?

Ilyen és hasonló kérdések gyakran vetődnek fel a

S. Damiano új lakóival kapcsolatban. A világ bölcsei, a test szerint okosak nem győznek elég nyomatékkal utalni a lépten-nyomon felbukkanó nehézségekre s folyvást azt hangoztatják, hogy a franciskánus eszmény a nőkre nem alkalmazható. Mindenki aggályoskodik, hitetlenkedik, csak szent Klára nem. Mint példaképe, Francesco, ő is rendületlenül bízik a Gondvisclésben. Szentül hiszi, hogy az Úr, aki az új ösvényt eléje tárta, nem fog megfeledkezni a szükséges eszközök megadásáról sem. Ezért egy hajszálnyit sem hajlandó elveiből engedni. Az evangéliumi szegénységet csorbítatlan formájában akarja rendalapítása fundamentumává tenni.

Francesco hűségesen kitart mellette s példájával és jótanácsaival jelentékeny mértékben hozzájárul törekvéseinek sikeréhez. Lovagias kötelességének érzi, hogy mindenben segítségére legyen azoknak, akik önként szegődtek nyomdokába s akik a San Damianoba való átköltözés előtt kifejezetten engedelmességet fogadtak neki. Olyan komolyan veszi e kötelességét, hogy nem elégszik meg a szóbeli igérettel, hanem formális kötelezvényt ad róla: «Minthogy — írja — azzal, hogy a szent evangélium tökéletessége szerint való életet választottátok, isteni sugallatra hallgatva a fölséges nagy Királynak, a mennyei Atyának leányaiul és szolgálóiul szegődtetek és eljegyeztétek magatokat a Szentléleknek, akarom és igérem, úgy a magam, mint társaim nevében is, hogy szorgos gondom és különös figyelmem lesz rátok, épen olyan, mint rájok».

Ezen igéretének megfelelően mindjárt az elején külön szabályokat *(forma vivendi)* készít számukra, mely azonban, sajnos, ép úgy veszendőbe megy, mint a testvéreknek adott első regula. De amennyire a legendák és krónikák elbeszéléseiből meg tudjuk ítélni, ez sem áll sokkal többből, mint a S. Niccoloban olvasott három szentírási idézetből. Erre mutat az is, hogy a szegény

úrnők élete eleinte alig különbözik a testvérekétől. Ők is azon kezdik megtérésöket, hogy lemondanak minden vagyonukról, azután elhagyják a világot, hogy egészen az imádságnak, önmegtagadásnak és munkának szentelhessék életöket. A klauzura, a szigorú elzárkózás elve azonban csak évekkel később, 1219 táján lép náluk érvénybe. Egészen addig — a férfiakhoz hasonlóan — maguk járnak a szükséges alamizsna után. Másrészök ezalatt odahaza dolgozik, végzi a szükséges házi teendőket, betegeket ápol vagy egyházi ruhákat készít.

De bármily szivesen intézi Francesco lelki leányainak ügyeit, megszaporodott gondjai csakhamar arra kényszerítik, hogy pihentebb vállakra hárítsa át őket. Neki magának úntig elegendő dolgot ad saját, rohamosan növekvő és tüneményes gyorsasággal terjedő rendjének vezetése. Igy merül fel a természetszerű gondolat, hogy a szegény úrnők sorsának irányítását egészen Klára kezeibe kell letenni. Klára eleinte húzódozik, de utóbb meghajol a poverello határozott parancsa előtt (1215).

Ezzel természetesen nem szakad meg a Porziuncolát és San Damianot egymáshoz fűző kegyeletes viszony. Francesco ezentúl is figyelemmel és szeretettel kiséri ültetvénye új hajtásának fejlődését. Tanáccsal és buzdító szavaival továbbra is ott áll szent Klára oldalán, aki viszont élő modelljét tiszteli benne és minden alkalmat megragad iránta érzett kegyeletének és ragaszkodásának kimutatására. Igy betegségében különös figyelemmel és gyöngédséggel ápolja.

Hogy Francesco élte fogytáig mennyire szívén viseli a nővérek ügyét, mi sem bizonyítja jobban, mint szent Klára számára írt bensőséges hangú végrendelkezése: «Én, Ferenc testvér — írja — a legkisebb, követni akarom legfőbb Urunknak, Jézus Krisztusnak és az ő szent Anyjának életét és szegénységét és kitartani abban mindhalálig. Benneteket is, úrnőim, kérlek s egyben

tanácsolom is nektek, hogy e szent életben és szegénységben éljetek mindig. És vigyázzatok mindig magatokra, nehogy valakinek szavára vagy tanácsára ettől valaha bármikép is eltérjetek».

Szent Klára halála napjáig (1253 augusztus 11.) hű is marad ehhez a szellemhez. Minden kisértéssel és nógatással szemben rendületlenül kitart a teljes szegénység elve mellett. Pedig biztatásokban és aggályoskodásban ezentúl sincs hiány. Tiszteletreméltó emberek, közöttük főpapok, merő jóakaratból mindenáron rá akarják bírni, hogy legalább közös tulajdon formájában fogadja el a legnélkülözhetetlenebb ingó és ingatlan javakat. Klára azonban szilárd marad. Egy árnyalattal sem akar eltérni modelljétől. Hogy a sokféle zaklatással szemben védelmet nyerjen, Francesco közvetítésével egy különös kiváltságot eszközöl ki III. Ince pápától: a szegénység privilégiumát *(privilegium paupertatis)*.

Ez a kiváltságlevél mindennél hívebben jellemzi az idők fordulását és a közszellem változását. Annakelőtte javadalmakért, címekért, mentességekért, szóval kézzelfogható javakért ostromolták a szentszéket és ime most akadnak emberek, nem is férfiak, hanem gyönge nők, akik azért harcolnak s abbeli joguk elismeréséért esengenek, hogy egészen szegények maradhassanak. Nem kevésbbé jellemző, hogy a nagy pápa sajátkezűleg teljesíti a szokatlan kérést.

De az idealizmus és realizmus harca — mert lényegében erről van itt szó — ezzel korántsem ér véget. A nehézségek abban a mértékben növekednek, amint a rend tovaterjed. A vagyoni viszonyok rendezetlensége kellemetlen súrlódásokra vezet, főleg, mivel a papság legtöbb helyen fenntartja igényét az átengedett telkekhez fűződő szolgáltatásokra. A regulával is baj van. Mind jobban kiderül, hogy a *forma vivendi* szűkszavú és általánosságban mozgó előírásaival nem alkalmas

nagyobb tömegek életének szabályozására. III. Honorius pápa (1216—1227) a bajok láttára nagybefolyású felsőolaszországi legátusát, Hugolin bíborost, a későbbi IX. Gergely pápát bízza meg a vitás ügyek elintézésével.

A középkori egyháztörténelem e markáns alakja így kerül közvetlen kapcsolatba a franciskánus mozgalommal, melynek továbbfejlődésére és irányára innét kezdve a legnagyobb befolyást gyakorolja. Szerepét nagyon különböző módon ítélik meg. A Sabatier nevéhez fűződő hamis beállítású történeti felfogás egyenesen szent Ferenc és szent Klára eszményeinek meghamisításával, illetve elsikkasztásával vádolja őt. Úgy tünteti fel a dolgot, mintha Hugolin az egyház hatalmi érdekeinek kedvéért erőszakkal kényszerítette volna a poverellot és női képmását a hagyományos szerzetesi célkitűzések és életberendezés elfogadására. Mióta azonban kiderült, hogy a Sabatier-féle történetszemlélet: Francesconak vallási forradalmárként és a franciskánizmusnak a vallási szubjektivizmus kisérleteként való szerepeltetése alapjában elhibázott, a biboros megítélése is lényegesen enyhébbre fordult. Ma már a protestáns kritika sem vitatja el szándékainak jóhiszeműségét.

Ma már nem kétséges, hogy Hugolin ép úgy a kereszténység megújhodásáért és az egyház megreformálásáért lelkesedik, mint Francesco. És ha törekvéseikben mégis szembekerülnek egymással, az nem kiindulásuk különbözőségéből, hanem egyéniségük és ennek megfelelően értékelő szempontjaik ellentétességéből következik. Harcuk tehát nem az egymást keresztező világnézetek harca — hiszen mindketten a katholikus világszemlélet talajába vannak begyökerezve —, hanem a gyakorlati keresztülvitelnek és az eszközök megválasztásának, végelemzésben pedig az idealizmusnak és realizmusnak harca.

Francesco a belterjes, Hugolin a külterjes reformáció-

nak a híve ; Francesco a lélek spontán megnyilatkozásától és az egyéni inspirációtól vár mindent, Hugolin a szervezettségnek, az organizációnak tulajdonítja a főszerepet ; Francesco eredeti tisztaságában akarja fönntartani eszményeit, Hugolin tudatosan az átlagember színvonalára törekszik lenyomni őket. Szívós, de tudatossá talán sohasem vált harcuk tragikus vonásait tehát nem az elvek ütközése, hanem az egyformán óhajtott jó akarásmódjának áthidalhatatlan ellentétessége adja meg.

A történelemben mindannyiszor megismétlődik e fájdalmas tragédia, valahányszor egy magasan szárnyaló géniusz eszméit a szárnyalásra képtelen tömegember igényeihez, illetve teljesítési képességeihez kell arányítani. A jelen esetben legfeljebb annyival fájdalmasabb, mivel a betöltendő ür, a középkor legnagyobb vallási géniusza és a törpe átlagember képessége közötti távolság még hasonlíthatatlanul nagyobb, mint más esetekben.

De azért ki merné állítani, hogy Hugolin beavatkozása káros és fölösleges volt ? Mert igaz, hogy beavatkozása következtében a franciskánus eszmény sokat veszít eredetiségéből és páratlanul álló egyedi jellegéből, de viszont annyit nyer megvalósíthatóságban és a szilárd szervezet következtében hódító erőben. Hiába, már az emberi élet úgy van berendezve, hogy az idealizmus egetverdeső ormai a realizmus kényelmesen járható lapályaiba olvadnak. Emberileg ezen lehet sajnálkozni, de a történetíró vétene igazságtevő szerepe ellen, ha akár az egyik, akár a másik jogosultságát kétségbevonná.

A bíboros, mint protektor, mindenekelőtt az új alapítások vagyoni viszonyait rendezi. A tulajdonjog kényes kérdésének megoldására azt a módot választja, hogy a kolostoralapítás céljaira felajánlott telkeket Honorius pápa fölhatalmazásával (Litterae tuae 1218 augusztus 27.) a római egyház tulajdonának nyilvánítja és kiveszi őket a püspöki joghatóság alól. Azután a *forma vivendi*

helyett, helyesebben mellé új szabályzatot készít, melyben részletesen kiterjeszkedik a kolostori élet minden jelentősebb mozzanatára.

A szabályzat törzsét az 1215-iki lateráni zsinat ismert végzéseinek megfelelően, mely megtiltja új rendek alapítását, a bencés regulából veszi át, de ezt több pontban lényegesen megtoldja és egyben szigorítja. Legfontosabb újítása a szigorú klauzura bevezetése, mely alól csak a pápa vagy a bíborosprotektor adhat fölmentést. Idegennek, papnak és világinak egyaránt tilos a belépés. Még a biborosok is csak másod- vagy harmadmagukban léphetik át a küszöböt. A világtól való teljes elzárkózással együtt jár a hallgatás *(silentium)* szigorú kötelezettsége. Beszélni csak annak szabad, akinek hivatala megköveteli vagy az apátnő megengedi és csak arról, ami munkakörébe tartozik. Egyébként örökös hallgatásnak kell uralkodnia, melyet komoly ok nélkül az apátnőnek sem szabad megtörnie.

Hasonló szigorú intézkedéseket tartalmaz a szabályzat a bőjtöt illetőleg is. Szerdán és pénteken egész éven át tilos főtt vagy sült ételt enni. Nagybőjtben hetenként négy, adventben pedig, mely szent Márton (november 11.) napjától számítandó, három napon senkinek sem szabad kenyéren és vízen kívül mást magához vennie. Ugyanígy kell megtartani a nagyobb ünnepek vigiliáit. De ez már tetszésükre van bízva (si de earum fuerit voluntate).

Az új regula kétségkívül haladást jelent az eddigi állapothoz képest. A kötelességek pontos kirovásával véget vet minden bizonytalanságnak és ingadozásnak, az egyöntetűség biztosításával pedig szilárd alapot vet a továbbterjeszkedés számára. Ezért szent Ferenc és szent Klára is örömmel fogadják. Sőt szent Ferenc a puszta elfogadáson túl minden valószinűség szerint cselekvőleg is közreműködik megszerkesztésében. Erre mutat többek között a szabályzat kompromisszumos

jellege is: minden lényeges mozzanatra kiterjeszkedik, csak a legégetőbb kérdésre, a szegénység kérdésére nem. A hallgatás oka nyilván nem lehet más, mint a felfogások kölcsönösen tisztelt különbözősége. Egyik fél sem akarja a másikra erőszakolni a maga meggyőződését, de viszont nem is hajlandó belőle engedni.

E kölcsönös tartózkodás eredményeként bizonyos felemás állapot jön létre; szent Klára San Damianoban az új regula bevezetése után is megmarad a *forma vivendi* és a *privilegium paupertatis* álláspontján vagyis fenntartja a tökéletes vagyontalanság elvét, más kolostorokra nézve ellenben a Hugolin-féle szabályozás lép életbe vagyis a telek a szentszék tulajdonába megy át, a templom és kolostor pedig a nővérek birtokának nyilváníttatik és a szentszék védelme alá helyeztetik. Kivételek e tekintetben a Firenze melletti montecelli (1221) és a Perugia melletti montelucei kolostorok, melyeknek szintén sikerül megszerezniök a privilegium paupertatist. (1229 június 16.)

De ezzel még mindig nem ér véget a teljes szegénységért folytatott hősies küzdelem. Hugolin bíboros pápa korában sem mond le korábbi törekvéseinek megvalósításáról. Mikor a poverello szenttéavatásának ügyében Assisibe jön (1228), többek között a San Damianoba is ellátogat s mindenáron rá akarja beszélni szent Klárát, hogy az idők mostohaságára és a jövő bizonytalanságára való tekintettel legalább bizonyos javakat fogadjon el. «Ha fogadalmaid gátolnának ebben — mondja egyebek közt —, ezennel feloldozlak alólok».

De az alázatos szűz bátran visszafelel: «Szent Atyám, sohasem kívánok Krisztus követése alól feloldoztatni». A felelet merész, de a pápa megérti. Hiszen az ő jellemébol sem hiányzik az aszketikus és hierokratikus törekvéseknek az a sajátos kettőssége, mely nagy rokonának, III. Incének jellemében oly vonzó harmóniába olvad.

Szent Ferenc barátjának, aki oly jól érzi magát a camaldoli kolostor imára késztő csendjében és aki könnyekig meg tud hatódni a franciskánus testvérek egyszerűségének és mélységes hitének láttára, van érzéke az aszketikus törekvések méltánylására is. Klára szilárdsága tiszteletet ébreszt benne. Nem erőszakolja tehát tovább a dolgot. Sőt annyira megy nagylelkűségében, hogy külön kérés nélkül megújítja a privilegium paupertatist. (1228 szeptember 17.)

Ettől kezdve senki sem zaklatja a san damianoi kolostor nyugalmát. Szent Klára háborítás nélkül követheti immár égbe távozott lelki vezérének nyomdokait. Csak egy gond aggasztja még: Mi lesz szeretett nővéreivel, ha őt is elszólítja az Úr? Ez a gond nem hagyja nyugodni. Ezért Raynald biboros, a későbbi IV. Sándor pápa közreműködésével úgyszólván halálos ágyán új szabályzatot készít és még megéri azt az örömet, hogy IV. Ince pápa személyesen hozza halálos ágyához a megerősítő bullát. (1253 augusztus 9.)

A bulla mindenekelőtt megújítja a privilegium paupertatist vagyis egyszersmindenkorra mentesíti a nővéreket attól, hogy valaha javakat legyenek kénytelenek elfogadni; azután tizenkét pontba foglalva, felsorolja az új rendszabályokat, melyek lényegében a franciskánus és a Hugolin-féle regulából vannak átvéve. Az utóbbival szemben azonban nagy haladást jelentenek a tekintetben, hogy szigorúan kötelező formában előírják az evangéliumi szegénységet. «Nővéreim — rendelik a franciskánus regula szavaival — semmit se tartsanak magokénak, se házat, se földet, se egyéb jószágot. Mint jövevények és zarándokok e földön, szegénységben és alázatosságban szolgálva az Úrnak, küldjenek bizalommal alamizsnáért».

E rendelkezés századokra megszabja San Damiano fejlődését. Az önmegtagadás és lemondás szelleme

állandó lakást vesz a tiszteletreméltó falak között és hódító erővel sugárzik bele a világba. Az enyhébb fegyelmű kolostorok közül egyre többen szegődnek hozzája s lesznek a «szent szegénység megerősített várai». Az erős lelkű szűz küzdelmei tehát megtermik gyümölcseiket. Szelleme diadalmaskodik időn és embereken s késő századok egymást felváltó nemzedékeinek útjára hint biztató fénysugárt. De Hugolin bíboros erőfeszítései sem vesznek kárba. Mert bár enyhítéseivel lejebb fokozza, de épen ezzel nagyobb tömegek számára hozzáférhetővé és megvalósíthatóvá teszi szent Klára magasra tűzött eszményét. És ki merné állítani, hogy ezzel árt az ügynek?

VII. Az apostolkodás évei. (1212—1219.)

Míg így a második rend bár viszontagságok és megpróbáltatások közt a biztos fejlődés útjára tér, az első rend is hatalmas léptekkel halad előre a teljes kialakulás és megszilárdulás útján. Tagjainak száma rohamosan nő. Most már nemcsak Assisiből és közvetlen környékéről, hanem távolabbi vidékekről is jönnek fölvételre jelentkezők. Az új testvérek elhelyezése folyvást újabb meg újabb szállások és remeteségek berendezését teszi szükségessé. Umbria határai csakhamar szűkeknek bizonyulnak befogadásukra. Néhány esztendő lefolyása alatt úgyszólván valamennyi olasz tartomány sorra kerül.

A megtelepedés nagyjából ugyanolyan körülmények között történik mint az igehirdetés: először gúnnyal és szidalmakkal fogadják a testvéreket, de néhány nap mulva mindenütt csodálattal és tisztelettel övezik őket. Tipikus példa erre Bernardo testvér esete Bolognában mindjárt a rendalapítás kezdetén (1211).

Bernardo testvér Francesco parancsára megjelenik a híres egyetemi városban, hogy «ott a neki adatott kegyelemnél fogva Istennek bőven gyümölcsözzék.» Megjelenése nagy föltünést kelt Bologna utcáin. Szokatlan és hitvány ruházatáért mindenki bolondnak vagy legalább eszelősnek nézi. Az utcai gyerkőcök csoportokba verődnek körülötte és mindenféle csúfságot űznek belőle. Bernardo mindezt nyugodtan tűri, sőt hogy annál könnyebben kifigurázhassák, szándékosan a piac közepén

üt tanyát. Napokon át derüs mosollyal tűri, hogy az egyik előre, a másik hátra rángassa csuklyáját, az egyik homokot szórjon reá, a másik kővel dobálja meg, az egyik jobbra lökje, a másik balra rántsa.

Hosszú tűrésével végre magára vonja az egyik jogtudós figyelmét, aki érdeklődni kezd kiléte és idejövetelének oka után. Bernardo válasz helyett benyul keblébe s átnyujtja neki szent Ferenc szabályzatát. A tudós azonnal átfutja a kevés szavú regulát s a végén meglepetve fordul társaihoz s így szól: «Valóban ez a legtökéletesebb szerzetesi állapot, melyről valaha hallottam és ez itt társaival a világ legjámborabb embere, miért is nagy bűnt követ el, aki méltatlanul bánik vele, holott a legteljesebb tiszteletet érdemli, lévén a Mindenható bizalmas barátja». Azután Bernardo testvérhez fordul és készséggel megajánl neki mindent, amire csak szüksége van. Szó szót követ. A tudós annyira megkedveli a jámbor testvért, hogy házába viszi, tőle telhetőleg szeretettel fogadja s igéretéhez híven, hajlékot rendeztet be számára. De azontúl is nagy szeretettel gondoskodik a testvérekről; atyjuk és oltalmazójuk lesz.

Bernardo testvér pedig jámborsága révén csakhamar oly nagy tiszteletre jut, hogy boldognak érzi magát, aki láthatja vagy kezével érintheti. De ő alázatosan kitér az emberek tisztelete elől. Ezért feltünés nélkül elhagyja a várost, visszatér szent Ferenchez és így szól hozzá: «Atyám, a hajlék megvan Bologna városában, küldj oda testvéreket, hogy elfoglalják és megszállva tartsák, mert én ott nem tehetek több szolgálatot ügyünknek, sőt félek, hogy inkább kárt vallok, semmint hasznot hajtok ama nagy tisztelet miatt, amelyben a lakosok ott részesítenek».

Ez az eset bizonyára nem áll magában a rend kezdő éveiben. A félreismerés és a szenvedélyes megszeretés szélsőségei sok helyütt cserélnek szerepet, ha talán

nem is mindenütt olyan drámai gyorsasággal, mint Bernardo esetében. A végső eredmény azonban mindig egy: a rend továbbterjeszkedése és tagjai népszerűségének, kedveltségének rohamos emelkedése. A *kisebb testvérek (fratres minores)*, ahogyan Francesco alázatosságból neveztetni óhajtja lelki gyermekeit, minél inkább nő számuk és minél messzebbre terjed hírük, annál szivesebb fogadtatásra találnak Olaszországszerte.

Francesco maga is bőven kiveszi részét a terjesztés és népszerűsítés művéből. Mindjárt a Porziuncolába való áttelepedés után Szilveszter testvér társaságában hosszabb apostoli útra indul észak felé. Perugián és Cortonán át Arezonnak, illetve Firenzének tart. Ez útja már csak azért is nevezetes, mivel több nagy szerepre hivatott testvér csatlakozását eredményezi. Így ekkor lépnek be Bombarone vagy ismertebb nevén Cortonai Illés, Parenti János és Pisai Albert, később mindhárman generálisok. Firenzéből Pisába megy a vándorapostol, majd San Gimignanon, Chiusin és Cetonán át hazafelé indul Assisibe. Minél jobban közeledik szűkebb hazájához, annál zajosabb örömmel köszöntik jöttét. Közeledtének hírére sok helyütt meghúzzák a harangokat s az emberek pálmaágakkal kezükben özönlenek eléje. Akit néhány év előtt tulajdon szülővárosában *Pazzo ! Pazzo !* kiáltással fogadnak, az most minduntalan ezt kénytelen hallani: *Ecco il Santo !*

Francesco alázatos lelkét módfelett bántja ez a nagy megtiszteltetés. Ellensúlyozására mindenképen kicsinyíteni igyekszik érdemeit. «Ne dicsérjetek — szokta mondani —, mintha már-már biztos volnék. Senkit sem szabad dicsérni, akinek vége bizonytalan.» Magának meg gyakran ezt mondja: «Ha egy rablónak olyan nagy kegyelmet juttatott volna a Mindenható, bizonyára sokkal hálásabb volna iránta, mint te, Francesco». Kedves szavajárása: «Senkit sem szabad dicsérni és magasztalni olyasmiért,

amit akármelyik bűnös is meg tud tenni. Lám a bűnös is tud bőjtölni és imádkozni, tud sírni és vezekelni; csak egyet nem tud: hűnek maradni Urához, Istenéhez. Azzal dicsekedjünk tehát, hogy az Úrnak megadjuk az őt megillető tiszteletet, hogy híven szolgálunk neki és hogy mindent, amit tőle nyerünk, neki tulajdonítunk».

De nemcsak szóval, hanem tettel is iparkodik magát kicsinyíteni az emberek szemében. Igy az egyik testvérnek szigorúan megparancsolja, hogy a nép magasztalásának hallatára mindenféle becsmérlő névvel illesse őt. És amikor ez nagy kelletlenül tényleg parasztnak, béresnek, haszontalan zsoldosnak szidalmazza, ő örömmel fölkiált: «Áldjon meg édes fiam az Úr, mert színigazságot mondottál; Pietro di Bernardone fiának ilyeneket illik hallania». Nagy alázatosságában még vélt hibáit is nyiltan a nép elé tárja.

Egyszer betegségében, hogy hamarabb erőre kapjon, néhányszor csirkehúst eszik. Mihelyt azonban egy kissé magához tér, így szól magában: «Az mégsem járja, hogy bár mindenki aszkétának tart, titokban mégis testi ember módjára élek». És az alázatosság szent hevületében egy testvér kiséretében azonnal a város felé indul. Mikor odaérnek a kapuba, a testvérnek megparancsolja, hogy vessen egy kötelet a nyakába és annál fogva vezesse őt oda a piac közepén felállított szégyenoszlophoz és közben hangosan kiáltsa: «Ime, nézzétek a híres nagyevőt, aki fölhízott a tudtotok nélkül megevett csirkék húsán». A nép azonban csak annál jobban dicséri alázatosságát és szíve mélyéig megrendülve kiáltja: «Jaj nekünk, szerencsétleneknek, kiknek egész élete vérontásban telik el és akik tobzódással és részegeskedéssel tápláljuk szívünket és testünket».

Hogy a szertelen magasztalások elől kitérjen, Francesco elhatározza, hogy megvalósítja régi kedves tervét: elmegy hithirdetőnek a pogányok és mohamedánok közé.

A gondolat tulajdonképen már apostoli működése megkezdésétől fogva ott lappang lelkében, de komoly eltökéléssé csak most izmosodik. Az Úr ügyéért való küzdelem kilátása egészen fölvillanyozza. Lovagi álmai megszépülve és megnemesedve újra életre kelnek és a legszebb hősi halál, a vértanúság képeivel töltik el nagy tettek izzó vágyában égő lelkét.

Egy percet sem akar tovább késni. Assisiből egyenesen Rómába indul a pápa beleegyezésének megnyerésére. De bármennyire siet, útközben minden népesebb helyen van érkezése prédikálni. A Toditól nem messze eső Alviano helységben is ezt akarja tenni, de a körültáborzó tömérdek fecske csicsergése miatt nem tud szóhoz jutni. Egy darabig türelemmel vár, de amikor látja, hogy a fecskék csak nem akarnak elcsendesedni, szeliden rájok szól: «Kedves nővéreim, ideje már, hogy én is szóhoz jussak, mert ti eddig eléggé kibeszélhettétek magatokat. Hallgassátok meg tehát az Úr igéjét és legyetek csendben és veszteg, valamíg csak az Úr szava véget nem ér». És ime, mintha csak elvágták volna, a csicsergés egy pillanat alatt elnémul s az oktalan madarak egy moccanás nélkül hallgatják végig a prédikációt.

Rómába érve szintén több helyen beszél és több új testvért hódít a rend számára. De ennél sokkal jelentősebb, hogy ekkor ismerkedik meg azzal a rendkívüli nővel, aki innét kezdve oly nagy szerepet játszik életében: Giacomina dei Settesoli-val, az előkelő és dúsgazdag Graziano dei Frangipane feleségével vagy talán már özvegyével, akit férfias jelleméért tréfásan frate Giacominának nevez el. A kegyesszivű nő az első pillanattól kezdve nagy kegyelettel és tisztelettel fonja körül a szent patriarcha alakját, aki viszont őszinte rokonszenvet mutat iránta. Idővel meleg, hű és tiszta barátság fejlődik közöttük, melyet csak a poverello korai halála szakít meg.

A pápa beleegyezésének megszerzése után Francesco kisérőjével Anconába siet, hogy onnan Sziriába hajózzék. De a szerencse nem kedvez neki. A hajó, melyre fölszáll, a kedvezőtlen szelek miatt megszakítja útját és a dalmát part valamelyik kikötőjében, talán Zárában partra teszi utasait. Mivel más keletre induló hajót messze vidéken nem lehet találni, Francesco kénytelen-kelletlen visszafordul. De a hazajutás szintén bajjal jár. Az Anconába induló hajó kapitánya nem akarja még két ingyen utassal növelni rakományát, ezért kereken elutasítja Francesco kérését. Utoljára nem marad más megoldás, mint a hajó gyomrában való elrejtőzés. A nem szivesen látott vendégek csak akkor mernek előbujni, mikor a rossz időjárás miatt szokatlanul hosszúra nyult úton a hajósok készletei kimerülnek s így saját készletük megosztásával nemcsak bocsánatot nyernek, hanem azonfelül hálát és elismerést is aratnak.

A hitetlenek közé jutás első kisérlete tehát kudarccal végződik. De Francesco nem esik miatta kétségbe. Csak annál buzgóbban apostolkodik idehaza. Először az anconai tartományt járja fel. Minden valamire való helységet fölkeres s a templomokban, utcákon, tereken összeverődött emberek előtt ellenállhatatlan ékesszólással hirdeti a bűnbánattartás halaszthatatlan szükségességét. De szavának meg is van a hatása. A nép mindenütt szentként rajongja körül és igen sokan követésére buzdulnak. Rövid idő alatt harmincra emelkedik azon egyháziak és világiak száma, akik rendjébe való felvételüket kérelmezik.

A megtértek között legjelentékenyebb egyéniség Guglielmo Divini, a *rex versuum*, akit VI. Henrik császár költői talentumáért nagy fénnyel költővé koronáz. A szent beszéde olyan megrendítő hatást gyakorol a könnyelmű fiatal emberre, hogy a végén odaomlik lábaihoz és fölkiált: «Mi szükség van még több szóra? Tér-

jünk a tettekre. Végy el engem az emberektől és adj vissza a nagy királynak». Francesco másnap csakugyan beöltözteti a költőkirályt, aki Pacificus testvér néven később egyik dísze lesz a rendnek.

Anconából 1213 tavaszán Leone testvér kiséretében Romagnába megy a szent bűnbánathirdető. Itteni apostolkodása során többek között eljut a san-marinoi határon fekvő montefeltroi lovagvárhoz is, melyben a montefeltroi grófok épen fényes lovagavató lakomát tartanak. Francesco habozás nélkül belép a várudvarra, odamegy a nemes urak közé és egy alacsony kőfalra hágva, szólni kezd hozzájuk. Beszédében ebből a köznyelvű idézetből indul ki: *Tanto è il bene ch'io aspetto, che ogni pena mi è diletto.* (Oly nagy a jó, melyre várok, hogy kedves nékem érte minden gyötrelem.) Szavai egyszerre szárnyalni kezdenek úgy, hogy az urak szemüket-szájukat eltátva hallgatják s úgy figyelnek rája, mintha Isten angyala szólna hozzájuk.

Különösen Chiusi urát, Orlando dei Cattani grófot hatja meg mélyen a beszéd. Mihelyt véget ér, azonnal odasiet Francescohoz, hogy lelki ügyekben tanácsot kérjen tőle. Ez azonban finom tapintattal így szól hozzá: «Örömest állok rendelkezésedre, de most maradj barátaiddal, tiszteld meg házigazdádat és ebédelj velük. Ebéd után tetszésed szerint beszélgethetünk». Ebéd után tényleg hosszasan értekezik a gróffal a lelki élet kérdéseiről.

A beszélgetés végén Orlando, akit egészen elbájol szeretetreméltóságával, hálája fejében felajánlja neki a birtokában lévő meredek Monte della Verniát, mint ájtatoskodásra és remeteéletre kiválóan alkalmas helyet. Francesco nagy örömmel fogadja a kedvére való ajánlatot. (1213 máj. 8.) Mihelyt hazaér Assisibe, azonnal két testvért küld a hegy kikémlelésére. Ezek tüzetes helyszíni szemle után tényleg alkalmatosnak találják a

hegyormot és mindjárt be is rendeznek rajta egy rozoga kunyhót. Igy kerül bele az elhagyott vadon a franciskánus történelembe, hogy néhány év leforgásával legtiszteltebb helye és Golgotája legyen.

Bár így olaszországi apostolkodása egyre dúsabb aratással jár, Francesco még sem akarja kedvéért missziós terveit feladni. A vértanuság koronája továbbra is ellenállhatatlan vonzó erőt gyakorol rája. Ezért romagnai útja befejeztével újabb kisérletre szánja el magát. Ezúttal azonban nem keleten, Sziriában, hanem nyugaton, Marokkóban próbál szerencsét. A navas de tolosai fényes győzelem óta (1212 júl. 16.), mely eldönti az iszlám és kereszténység harcát a pirenei félszigeten, úgyis a nyugati mohamedánság áll az érdeklődés középpontjában. A Rómába küldött diadalmi jelvények, köztük Mohammed-en-Nazir szultán selyemsátora és aranyos zászlója s a visszaözönlő keresztesvitézek elbeszélései mindenütt lelkesedést és győzelmi mámort keltenek.

Az általános hangulat Francescot is magával ragadja. Ő azonban nem a kard és lándzsa erejével, hanem az ige és imádság hatalmával akarja legyőzni a Marokkóba menekült almohadokat. A buzgóság annyira erőt vesz rajta, hogy szinte röpülni szeretne. Kisérője alig birja nyomon követni. De a Gondviselés most is másként végez felőle. Mire Spanyolországba érkezik, súlyos betegségbe esik, mely annyira legyöngíti, hogy kénytelen útját félbeszakítani és dolgavégezetlen visszafordulni hazájába. (1213—14.)

Ez az újabb kudarc komolyan gondolkodóba ejti Francescot hivatása felől. Régi kétségei újra életre kelnek s ő töprengve kérdi magában, mi hát voltaképen Isten akarata: az imádságnak éljen-e csupán vagy prédikáljon is; remeteéletre térjen-e vagy tovább folytassa eddigi irgalmas szamaritánus életét? Mivel azonban nagy alázatossága nem engedi, hogy önmagában

és imádságában bizakodjék, mások közbenjárásához fordul. Masseo testvér útján megkéri Klára nővért és a carceri remeteségben ájtatoskodó Silvestro testvért, mint kiválóan szentéletű embereket, hogy buzgó imádsággal fürkésszék ki, melyik lesz a helyesebb: ha prédikál is vagy kizárólag a szemlélődésnek él. A két jámbor lélek legott imádságba is merül és imádság közben nyert magasabb felvilágosítás eredményeként mindkettő az apostoli életmód folytatása mellett nyilatkozik.

Francesco, mihelyt hű követe visszaérkezik, legott megmossa lábait, nagy szeretettel megvendégeli és azután az erdőbe hívja. Itt térdre borul előtte, lehúzza csuklyáját, keresztbe rakja karjait s így kérdezi: «Mit parancsol az én Uram, Jézus Krisztus, hogy cselekedjek?» Masseo testvér erre így felel: «Krisztus Szilveszter testvérnek is, meg Klára nővérnek és társnőinek is tudtára adta és kinyilatkoztatta akaratát, hogy indulj a világba prédikálni, mert nemcsak önmagadért, hanem mások üdvösségéért is választott téged».

Ez a felelet újból elcsitítja kétségeit. Nagy buzgósággal felegyenesedik. Csak ennyit mond: «Menjünk Isten nevében» — s Masseo és Angelo testvérekkel már útban is van. Első állomását az Assisitől két óra járásnyira eső Cannara faluban tartja. Itt oly nagy hévvel beszél, hogy a falu apraja-nagyja, férfi, asszony mind hozzá akar csatlakozni s e szándékáról — a legenda szerint — csak a harmadik rend megalapításának megigérése után mond le.

Mikor Cannarából Bevagno felé folytatja útját s az út mentén lévő fákat telisded tele látja a madarak töméntelen seregével, prédikáló buzgalmában menten odamegy közéjük s beszélni kezd nekik ilyképen: «Húgocskáim, madarak! Ti nagyon le vagytok kötelezve Istennek, a ti Teremtőtöknek és ezért mindig és mindenütt dicsérnetek kell Őt, mivelhogy Ő adott nektek

szabadságot arra, hogy oda repüljetek, ahova akartok s Ő adott nektek ruhát nem is egyet, hanem kettőt meg hármat. Ezenfölül azért is dicsérnetek kell Őt, mert megtartotta magvatokat Noé bárkájában, hogy fajtátok ki ne vesszen. Azután le vagytok neki kötelezve a levegőért is, melynek uraivá tett benneteket.

Ezenkívül ti se nem vettek, se nem arattok s Isten mégis táplál benneteket; Ő adja nektek a folyókat és patakokat italotokul, Ő adja a hegyeket és völgyeket menedékhelyeitekül es a sudár fákat, hogy legyen hol fészket raknotok. És minthogy ti sem főzni, sem varrni nem tudtok, Isten fölruház benneteket és fiókáitokat. Bizony nagyon szeret benneteket, hogy ennyi jótéteményt gyakorol veletek. Ezért őrizkedjetek, húgocskáim, a hálátlanság bűnétől és igyekezzetek szüntelenül dicsérni Istent».

És im az oktalan madarak, a legenda kedves elbeszélése szerint a legnagyobb figyelemmel hallgatják végig a prédikációt s a végén gyönyörűségük és szófogadásuk jeléül kezdik tátogatni csőrüket, nyujtogatják nyakukat, csapkodják szárnyaikat s tisztesen egészen a földig hajtogatják fejüket. Francesco nem győz eleget gyönyörködni szokatlan hallgatóközönségében. Föl- s alájár közöttük, együtt örül és lelkendez velük, csodálja roppant sokaságukat és szelidségüket s bizony nagy időbe telik, míg keresztvetéssel engedélyt ad nekik a távozásra.

Aki az oktalan állatokra ennyi szeretetet és gyöngédséget halmoz, elképzelhető módon még nagyobb odaadással fárad embertársai lelkének megmentésén. Prédikáló buzgalma nem ismer mértéket s mivel kiválóbb fiai osztoznak buzgalmában, az apostoli utak egyre sűrűbbekké és egyre eredményesebbekké válnak. A testvérek száma talán már a harmadik vagy negyedik évben eléri az első ezret, hogy aztán tüneményes gyorsasággal siessen a második, harmadik stb. ezer felé.

A terjeszkedés szédületes arányaira és általában a kialakulás gyors menetére klasszikus tanu a teljesen egykorú Vitry Jakab akkoni püspök, híres szónok és történetíró, aki egy 1216 októberében kelt levelében, melyben beszámol barátainak olaszországi benyomásairól, többek közt ezeket írja: «De mégis találtam valami vigasztalót is e tájakon: mindkét nemből nagyon sokan, köztük gazdag világi emberek, miután mindenüket elhagyták Krisztusért, lemondtak a világról. Közönségesen kisebb testvéreknek hívják őket. A pápa úrnál és a bíborosoknál igen nagy tiszteletben állanak. Mulandó földi dolgokkal egyáltalában nem törődnek, hanem napnap után lángoló hévvel és törhetetlen buzgalommal mindegyre csak azon dolgoznak, hogy a veszni indult lelkeket kiszabadítsák a világ hiúságaiból és példájuk követésére vonzzák. És Isten kegyelméből, már eddig nagy eredményt értek el és sokakat megnyertek maguknak...»

«A testvérek az őskeresztények módjára élnek, kikről írva vagyon: «A hívek sokaságának pedig egy szívük, egy lelkük vala». Nappal a városokba és falvakba mennek dolgozni és lelkeket halászni, éjjelre pedig visszatérnek remeteségükbe vagy csöndes magános helyeikre, hol szemlélődéssel töltik idejüket. Az asszonyok a városok közelében élnek különböző szállásokon, semmit sem fogadnak el, hanem kezük munkája után élnek. Nagyon bántja és zavarja őket, hogy az egyháziak és világiak nagyobb tiszteletben részesítik őket, mint szeretnék. A rend férfi tagjai nagy lelki épülésükre évenkint egyszer összejönnek egy meghatározott helyen, hogy örvendezzenek az Úrban és együtt étkezzenek. Itt jó emberek közreműködésével elkészítik és kihirdetik szent rendszabályaikat, melyeket a pápa úr megerősít. Azután egész évre szétoszlanak Lombardiába és Toscanába, Apuliába és Sziciliába.

Miklós testvér, a pápa úr gyóntatója, szentéletű és buzgó ember, minap odahagyta a pápai udvart és közéjük állott, de mivel a pápa úr nem nélkülözhette őt, kénytelen volt visszatérni. Meg vagyok győződve, hogy az Úr a főpapok nagy szégyenére, kik olyanok, mint az ugatni nem tudó néma ebek, ilyen egyszerű és szegény emberek által számtalan lelket akar megmenteni a világvég bekövetkeztéig.»

E leírásból és a legendák elszórt adataiból következtetve a második lustrum kezdetén már meglehetősen szilárd szervezettel bír a rend. A telepek számának növekedése természetszerűleg szükségessé teszi a helyi előljárók, ú. n. *guardiánok* kinevezését, akiknek a testvérek feltétlen engedelmességgel tartoznak. Francesco olyan komolyan veszi a készséges engedelmességet, hogy gyakori útjain mindig magával viszi valamelyik testvért guardiáni minőségben és mindenben annak szavához tartja magát. Mivel azonban a kolostorok számának rohamos szaporodása a teljes decentralizáció veszélyével fenyeget, ellensúlyozására igen korán, rendi hagyomány szerint, már 1215-ben szokásba jön az általános káptalan tartása.

Eleinte évenkint csak egyszer, pünkösd ünnepén gyűlnek össze a testvérek a Santa Maria degli Angelihez, később azonban ősszel, szent Mihály főangyal ünnepén is tartanak kisebb szabású összejövetelt. A pünkösdi káptalanon lehetőleg az összes testvérek megjelennek, hogy viszont lássák szeretett mesteröket és vezéröket és meghallgassák szeretetet és bölcsességet sugárzó atyai intelmeit, melyek részben a szerzetesi fegyelemre, részben a prédikátori hivatás gyakorlására vonatkoznak. A káptalanok azért is fontosak, mivel ezen beszélik meg a következő év munkatervét. Francesco a szélrózsa minden irányába kijelöli az igehirdetőket, megadja nekik a szükséges felhatalmazást, fölveszi

a belépésre jelentkezőket s végül atyai áldását adja az egész gyülekezetre.

Egyébként a spanyolországi útra következő két-három évet Francesco túlnyomó részében Assisiben és közvetlen környékén tölti. Egyszer-kétszer megfordul Rómában is. De a lateráni zsinaton való megjelenése, melyet a hagyomány biztosnak állít, történetileg époly kevéssé igazolható, mint szent Domonkossal való állítólagos találkozása és csodás megbarátkozása. Sokkal valószinűbb perugai tartózkodása és jelenléte hatalmas pártfogójának, III. Ince pápának halálos ágyánál. (1216 júl. 16.) Valószinű, hogy perugiai időzése alatt jut először közelebbi érintkezésbe Hugolin bíborossal is, kit a Gondviselés oly fontos szerepre szán alapítása tovább fejlesztésében.

Mivel közben a testvérek száma még tetemesebbre nő, Francesco az 1217. évi pünkösdi káptalanon azt indítványozza, hogy most már az ultramontán vagyis az alpeshentúli tartományokat és a Szentföldet is vonják be missziós működésük körébe. A testvérek nagy lelkesedéssel fogadják az indítványt és mindjárt határozatba is veszik, hogy missziós szempontból provinciákra osztják a kiszemelt működési teret. Egyszerre tizenegy provincia, illetve missziós terület létesítését határozzák el. (Toscana, Ancona, Milano, Terra di Lavoro, Apulia, Calabria, Németország, Franciaország, Provence, Spanyolország és a Szentföld, más néven Sziria.) Azután kijelölik az egyes provinciák előljáróit, akiket a franciskánus alázatosság szellemében *minister*-eknek, szolgáknak neveznek el.

Francesco természetesen szintén részt kér a munkából. Mint mindig, most is finom pszichologusnak és kitünő emberismerőnek bizonyul. «Nekem — úgymond — mintául és előképül kell szolgálnom valamennyi testvér számára. Ha tehát távoli országokba

küldöm testvéreimet, ahol fáradalmakat és gúnyt, éhséget és más kellemetlenségeket kell tűrniök, helyénvalónak és méltányosnak látszik, hogy magam is valamelyik távoleső provinciába menjek. Mert a testvérek bizonyára türelmesebben viselik viszontagságaikat, ha hallják, hogy nekem is hasonlókat kell kiállnom». Működése színteréül Franciaországot választja, nemcsak ifjúkori rokonszenvből, hanem azért is, mivel az ottani lakosok legnagyobb tisztelettel viseltetnek az Oltáriszentség iránt.

Mivel azt akarja, hogy a testvérek inkább példájukkal, mint szavukkal hassanak embertársaikra, a gyűlés végén még egyszer lelkükre köti a bensőséges és jámbor életet. «Az Úr nevében — mondja — kettesével és illedelmesen járjatok az úton s reggeltől a tercia idejéig hallgassatok; szívetek imádságban az Istenre legyen irányítva, fölösleges és haszontalan szavak ne legyenek hallhatók szájatokból. Ha útban vagytok is, viselkedéstek épen olyan illedelmes legyen, mint volna, ha a remeteségben vagy cellátokban időznétek; mert bárhol álltok vagy mentek, cellátok mindig veletek van. Testvérünk, a mi cellánk és lelkünk a remete, aki a cellában Istent imádja és róla elmélkedik. Ha tehát a lélek tulajdon cellájában nem tud nyugtot tartani, mit használ annak az emberi kéz készítette cella?

Ezzel a szép intelemmel útnak bocsátja a testvéreket, hogy mint az Ég vándormadarai, mindenüvé elvigyék a szeretet és béke evangéliumát. Maga is haladéktalanul északnak indul kiszemelt társaival. De csak Firenzéig jut el. Itt véletlenül összetalálkozik Hugolin bíborossal, aki pápai legátus minőségében épen a felsőolaszországi apró köztársaságok összebékítésén fáradozik. Mikor megtudja Francesco szándékát, mindenáron le akarja róla beszélni. Arra hivatkozik, hogy a pápai udvarban még mindig sok ellensége van a rendnek; ezek aknamunkájának meghiusítása csak úgy remél-

hető, ha ő továbbra is Olaszországban marad és segítségére lesz a rend iránt jóindulatú bíborosoknak.

De a szent eleinte hallani sem akar a maradásról. «Uram — feleli —, nagyon megszégyenítő dolog volna rám nézve, ha testvéreimet messze idegenbe küldeném, magam meg itthon maradnék s nem venném ki részemet azokból a szenvedésekből, melyeket ők az Úrért magokra vállalni készülnek.» «De hát miért küldötted testvéreidet olyan messze, hogy éhen haljanak és mindenféle szükséget szenvedjenek ?» — kérdi erre Hugolin. — Francesco azonban erre a kérdésre is hamar kész a felelettel. «Azt hiszi ön, uram, hogy a Mindenható csak az itteni tartományok számára hívta meg a testvéreket ? Nem. Az Úr az egész világ számára és lelki üdvösségére támasztotta és hívta meg őket. Tehát nemcsak a hívők, hanem a hitetlenek körében is meg fognak honosodni és lelkeket fognak megnyerni». Mindezáltal a bíboros oly hatháton marasztalja, hogy utoljára már csak engedelmességből is eláll útja folytatásától s visszafelé indul a Rieti-völgybe.

Visszatérése, úgylátszik, nemcsak a franciaországi utat hiúsítja meg, hanem a többi külföldi missziós terv elejtését is maga után vonja. Cortonai Illés testvér csak a következő évi káptalan (1218 június 3.) határozatából indul Sziriába, hol többek között fölveszi az első német jelentkezőt, a theologiailag kitünően kiképzett Speyeri Cézárt. Valószinűleg ugyanekkor indulnak Vitale, Berardo, Pietro, Adiuto, Accursio és Ottone testvérek is Marokkóba, hogy a betegség miatt elmaradt Vitale kivételével már másfél év mulva a rend első vértanuiként fejezzék be életüket. (1220 január 16.) E két kivételtől eltekintve azonban a rend működése továbbra is kizárólag Olaszországra szorítkozik. Maga Francesco valószinűleg ezidőtájt fordul meg Bolognában, az Alverna-hegyen, Subiacoban, Gaetában és a Gargano-hegyen.

Az 1217. évi káptalanon elhatározott nagyszabású missziós tevékenység valójában csak két év mulva indul meg. Az 1219 május 26-án tartott káptalanból nagyszámú és elszánt csapatok rajzanak ki Franciaországba, Németországba, Magyarországba, Tuniszba, Spanyolországba és Portugáliába. De vállalkozásukat legtöbb helyütt kudarc kiséri. A helyi viszonyok nem ismerése és az egynyelvűség keservesen megbosszulják magukat. Furcsa öltözetük és idegenszerű fellépésük miatt mindenütt gyanakvással fogadják őket. Franciaországban albigenzeseknek, Németországban pedig lombardiai eretnekeknek nézik őket és ennek megfelelően is bánnak velök. Különösen a Giovanni da Penna vezetése alatt álló németországi expedició tagjainak jár ki bőven a szenvedésből. Némelyöket megvesszőzik, másikukat bebörtönzik vagy ruháitól megfosztva a szégyenoszlophoz kötik. Még rosszabbul jár a Magyarországba indult csapat. A hegyek között legeltető félvad délszláv pásztorok minduntalan megfosztják ruházatától úgy, hogy utoljára kénytelen szégyenszemre visszafordulni. Az Egidio testvér vezérlete alá helyezett tuniszi csoportot maguk az odavaló keresztények kényszerítik visszatérésre, nehogy jelenlétük ellenük ingerelje a mohamedánok haragját. Mindössze az egy Electus testvér marad vissza, de nemsokára ő is vértanuhalált hal. Igy az első missziós kisérlet a kellő előkészítés hiánya miatt úgyszólván teljesen eredménytelen marad. A megtelepülés csak Franciaországban sikerül; máshonnét mindenünnen dolgukvégzetlen térnek vissza a testvérek.

A külföldi missziós csapatok szétküldése után Francesco sem tud ellenállni a kisértésnek, hogy végre betöltse régi vágyát: fölkeresse a hitetlenek országát. Alkalomban nincs hiány. Az ötödik keresztes hadjárat ép ezidétt folyik legnagyobb hévvel. A különböző nemzetekből összeverődött keresztes sereg Pelagius pápai

legátus vezetésével már több mint egy esztendeje (1218 június 1.) ostromolja Egyptom főerősségét, Damiette várát, hogy elfoglalásával döntő csapást mérjen Melek-el-Kamel szultán hatalmára. Az ostrom azonban a védők vitézsége és a keresztény sereg hátában táborozó szultán támadásai miatt nagyon lassan halad előre és tömérdek áldozatot kíván. A veszteségek pótlása nyugatról mindunatalan újabb csapatok indítását teszi szükségessé. Francesconak tehát nem nehéz utazási alkalmat találnia.

Előbb azonban az itthoni viszonyokat akarja rendezni. Hogy távollétében semmi fönnakadás ne történjék, egyszerre két helyettest, vikáriust nevez ki: Narni Mátét az új testvérek fölvételére és Nápolyi Gergelyt a kolostorok látogatására. Azután régi barátja, Pietro dei Cattani és több testvér társaságában Anconába megy, itt keresztelő szent János ünnepén (június 24.) hajóra száll s Kréta- és Ciprusz-szigetek érintésével Akkonba vitorlázik. A keleti kereszténység e fontos végvárából egyenes Egyptomnak veszi útját, hová augusztus vége felé szerencsésen meg is érkezik.

Damiette előtt megérkezésekor még javában áll a harc. A keresztesek csak kevéssel előbb rohamot kiséreltek meg az erős vár ellen, de súlyos vereséget szenvedtek. (Július 31.) Most újabb támadásra készülnek. Francesco a helyzet reménytelenségének láttára le akarja őket beszélni szándékukról, de senki sem hallgat szavára. Pedig a következmények neki adnak igazat. Az ütközet a gyalogság gyáva magatartása miatt csaknem katasztrófális vereséggel és 6000 vitéz elestével, illetve fogságba jutásával végződik. (Augusztus 29.)

Jövendölésének beteljesedése és a vereség nyomán támadt bűnbánó hangulat nagyon alkalmassá teszik a talajt Francesco működése számára. A keresztes vitézek közül sokan magukba szállanak és megbánják bűneiket; sőt akadnak olyanok is, akik egészen szakíta-

nak a világgal és belépnek a kisebb testvérek közé. Vitry Jakab, aki a damiettei táborban immár másodszor jut érintkezésbe a renddel, ismét bámulva állapítja meg tüneményes gyorsaságú tovaterjedését és ezt elsősorban az evangéliumi élet követésének tulajdonítja. Egyébként az ő szűkebb környezetéből is egyszerre hárman lépnek be, többeket pedig csak nagy üggyel-bajjal tud visszatartani.

De a bő termés nemhogy csitítaná, ellenkezőleg még fokozza Francesco hő vágyát a hitetlenek megtérítése és a vértanui halál után. Térítő művét Krisztus lovagjához illő bátorsággal és eltökéltséggel magán a szultánon akarja kezdeni. Elhatározza, hogy mindenáron kierőszakolja a Melek-el-Kamel színe elé jutást. Az augusztus 29-iki vereség után megindult béketárgyalás jelentékenyen megkönnyíti tervének keresztülvitelét, mert módot nyujt a szaracén tábor megközelítésére. Mindössze egyetlen kisérővel, Illuminato testvérrel, Rocca Accarina egykori urával indul el veszélyes útjára. Útközben a zsoltáros szavaival bátorítja magát: «Ha a halál árnyéka között járok is, nem félek rosszaktól: mivel te velem vagy». (22, 4.)

A biztosra vett vértanuhalál reménye szinte szárnyakat kölcsönöz neki. A legbátrabb lovagnak is becsületére váló elszántsággal lép a szaracén őrszemek közé, akik azonnal rávetik magukat és durva ütlegelések között bilincsekbe verik. Mivel azonban ő folyvást azt kiáltja: *Soldan, Soldan*, az őrszemek abban a hiszemben, hogy a keresztesek békeköveteivel van dolguk, Illuminato testvérrel egyetemben Melek-el-Kamel elé kisérik.

Az emberséges gondolkodású szultán szivesen fogadja a különös megjelenésű követeket és mindjárt jövetelük okát tudakolja. Francesco kijelenti, hogy nem ember, hanem maga Isten küldötte hozzája, hogy neki és népének megmutassa az üdvösség útját. Egyúttal tőle kitelhető ékesszólással azonnal fejtegetni kezdi előtte

a keresztény vallás igazságát. Szavai és egész megjelenése mély benyomást gyakorolnak a harcok emberére, aki talán most eszmél először tudatára a keresztény vallás és erkölcs bensőséges szívet-lelket átalakító erejének. Francesco észreveszi a hatást és szavainak nyomatékosítására késznek nyilatkozik a mohamedán papokkal vagy akár magában is tűzpróbának alávetni magát. «Ha — úgymond — megégek a tűzben, ezt vétkeimnek tulajdonítsd; de ha megoltalmaz Isten ereje, akkor Krisztust igaz Istennek és Úrnak és mindenek megváltójának kell elismerned».

De a szultán népe s főleg papjai fanatizmusától való félelmében sem egyik, sem másik ajánlatot nem meri elfogadni. Mindazáltal Francescot több napon át táborában tartja, sőt állandó ottmaradásra unszolja. Mikor pedig kérésére megengedi a keresztény táborba való visszatérését, mindenféle drága ajándékokkal halmozza el, melyeket azonban a szegénység apostola kereken visszautasít. A hatalmas uralkodó ezt sem veszi tőle rossz néven. Barátságos, szinte bensőséges hangon búcsúzik el tőle. Utolsó szavai: «Imádkozzál érettem, hogy Isten kegyeskedjék kijelenteni számomra, melyik a neki leginkább tetsző törvény és vallás».

A szaracén táborból való visszatérése után nemsokára a keresztény tábornak is hátat fordít a lángbuzgalmú apostol. A Damiette bevétele alkalmával (november 5.) tapasztalt szörnyűségek oly megrendítő hatást gyakorolnak rája, hogy nem bírja tovább az ott időzést. Végleg búcsút mond tehát Egyptom földjének s helyette vágyai szent célja: az Üdvözítő földi hazája felé irányozza lépteit. Szentföldi tartózkodásáról jóformán semmit sem jegyeznek föl életírói. Sem azt nem tudjuk, milyen helyeken fordult meg, sem azt, meddig tartott itteni tartózkodása. Csak annyit tudunk, hogy szent merengéséből a hazulról kapott Hióbhirek verik föl, melyeket

egy István nevű laikus testvér hoz számára. A hirek annyira lesujtók, hogy egy percig sem halaszthatja tovább visszatérését. Akkonban újra hajóra száll tehát s Illés, Pietro dei Cattani és Speyeri Cézár társaságában Ciprusz érintésével Velencébe vitorlázik és innét Lombardián és Toscanán át Assisibe siet.

VIII. Belső zavarok. Törvényszerzés. (1219—1223.)

A távol napkeletről visszatérő Francesco nagyon szomorú állapotban találja rendjét. Bárhová veti tekintetét, mindenünnen a széthúzás és meghasonlás jelei tűnnek szemébe. És e hirtelen jött megroppanás korántsem a fiatal szervezetek fejlődésével természetszerűen együttjáró múló visszaesés, hanem komoly szervi baj, melynek gyökerei nagyon mélyre nyúlnak le.

A felidéző okok között első helyen mindenesetre a szédületesen gyors terjeszkedést kell említenünk. A rend páratlan népszerűsége ellenállhatatlan vonzóerőt gyakorol a kortársakra. A hivatottak és hivatlanok százával lépnek tagjai közé. De ez magában véve még nem volna baj. Hiszen többé-kevésbé minden nagyrahivatott új szerzet így indul. A baj ott kezdődik, hogy a szervezet fejlődése nem tart lépést a rendtagok számának növekedésével.

A keretek a második lustrum végén épen olyan elasztikusak, mint voltak első kezdetén. A sok ezerre felnövekedett közösség életének még mindig az a néhány szentírási idézet a legfőbb szabályozója, mely annak idején a pályakezdés szent ihlettel teljes napjaiban az első testvérek előtt a követendő célt fölragyogtatta. Csakhogy akkor a holt betük mögött eleven regulaként mindig ott állott a szent alapító példája és irányító szava, mely kétség esetén mindenkinek megadta a szükséges útbaigazítást. A rendtagok számának rohamos emelkedé-

sével azonban elenyészik ennek lehetősége. A személyes érintkezés és a személyes ráhatás az összességhez képest mindig szűkebb térre korlátozódik.

Igy a rend nagy többségében szervezetlen, kellőleg át nem gyúrt anyag, *pigra massa* marad. Az élő modell varázsa nem elegendő többé a nagy tömeg átlelkesítésére, a részletes szabályzat összetartó és határozott formát adó váza pedig egészen hiányzik. Ennek természetes következménye, hogy a méltókkal egyetemben sok méltatlan is bejut a rendbe, akik a kellő megrostálás és áthasonulás hiányában csak rontják az általok méltatlanul képviselt eszmények hitelét. Az élesszemű akkoni püspök már a damiettei táborban észreveszi ezt a veszélyt. «Fölötte aggasztónak találjuk — úgymond — a rendben, hogy nemcsak a tökéletesek, hanem a fiatalok és tökéletlenek is, kiket először kolostori fegyelem alatt kellene kipróbálni, kettesével szanaszét bolyonganak a világban».

A kellő előkészítés és válogatás hiánya mellett másik nagy baj a rend egyenetlen összetétele. Francesco eleinte semmi korlátozást nem tesz e tekintetben. Mindenkit befogad, aki hozzá hasonlóan el van szánva, hogy teljes szegénységben híven követi az evangéliumi példát. Mindazáltal első társasága homogénnek mondható. Tagjai mind assisi és környékbeli polgárok, kisebb részben nemesek s az egy Szilveszter testvér kivételével valamennyien laikusok. A Porziuncolához való áttelepedés után azonban gyökeresen megváltozik a helyzet. Az egyszerű és tanulatlan világiak mellett megindul a papok és tudósok tömeges beözönlése.

Ezzel együtt jár, hogy a rend eddigi túlnyomóan laikus arculata fokozatosan megváltozik, zárt egysége megbomlik A laikus testvérekkel szembekerülnek a miséspapok s a tudatlanokkal a tudósok. Főleg ez utóbbi elkülönülés válik nagyjelentőségűvé. Mert a tudósok a renden belül is kiváltságos helyzetet: könyveket,

tanulási és tanítási alkalmakat igényelnek. Bologna közelsége és a dominikánusok példája állandóan ösztönzi őket, hogy bűnbánatra és lemondásra intő ruhájukban is kitünni igyekezzenek.

Francesco eleitől fogva aggodalommal szemléli ezt az elhajlást eredeti eszményétől. A tudományért egyáltalában nem rajong. Azt tartja, hogy felfuvalkodottá teszi a szivét. Még jobban félti tőle a szegénység szellemét. Gondolkodását híven jellemzi egyik noviciusának adott válasza: «Ha van zsoltároskönyved, breviárium után fogsz esengeni. És ha van breviáriumod, mint valami előkelő főpap, oda fogsz ülni az előadói emelvényre és társadnak ezt fogod mondani: Hozd ide a breviáriumomat.» A tettet többre tartja a szónál, az erényt a tudománynál. «Oly sokan vannak, akik a tudomány után törik magukat, hogy boldog az, aki az Isten iránt való szeretetből lemond róla» — mondja egyízben. Szemében csak annak a tudománynak van értéke, mely Istenhez vezet, amennyiben elmélkedésre alkalmas anyagot, gondolatokat ad. De hiába minden ellenkezése, a tudósok *(litterati)* pártja és befolyása folyvást erősödik s a rend fejlődését észrevétlenül enyhébb irányba tereli. Igy az eredeti egység helyén mély ellentétek fakadnak, melyek a szent távollétében már-már szakadással fenyegetnek.

A rend megbontásában és az ellentétek élesztésében magok a kinevezett vikáriusok járnak elől az eredeti bőjtfegyelem önkényes megszorításával. Míg ugyanis a regula az adventi és nagybőjti időszakon kívül csupán szerdára és péntekre ír elő kötelező bőjtöt, ők az 1219. évi őszi káptalanon a hétfőt is a szigorú bőjti napok közé sorozzák. Ezenfelül kimondják, hogy húsevő napokon csak olyan húst szabad fogyasztani, melyet önként, azaz kéregetés nélkül ajánlanak fel a hívek. Hétfőre és szombatra hasonlóan csak ilyen megszorítással engedélyezik a tejneműek használatát.

A rossz példa hamar követésre talál. Míg Narni Máté és Nápolyi Gergely oktalan szigorítással vétenek a regula ellen, Fülöp testvér azzal jut ellenkezésbe a szent alapító szellemével, hogy mint a klarisszák vizitátora *(zelator dominarum pauperum)* a szentszéktől egy dekrétumot eszközöl ki, mely kiközösítéssel fenyeget mindenkit, aki az apácákat bármi tekintetben zaklatja. Cappella János viszont azzal vonja magára a figyelmet, hogy tömérdek bélpoklost, férfit és nőt gyűjt maga köré. Merő hiúságból külön rendet akar belőlük alapítani. Már szabályzatot is készített, melyet épen a pápa elé készül terjeszteni megerősítés végett.

De ezek csak a legsúlyosabb esetek. Rajtok kívül a rend megingásának még számos kisebb-nagyobb tünete mutatkozik. A szent haláláról elterjedt hamis hírek még fokozzák a zavart. Némelyek tudni vélik, hogy Francesco természetes halállal mult ki, mások szerint a szaracénok ölték meg; van olyan változat is, hogy a tengerbe fulladt. Senki sem tud semmi bizonyosat; mindenki a maga feje szerint akar cselekedni. A laza szerkezet, melyből egyidőre elszállott a lélek, széteséssel fenyeget.

A Velencében partra szállott Francesconak tehát ugyancsak van oka a sietésre. Útközben, különösen Bolognában szerzett tapasztalatai csak fokozzák aggodalmát és növelik szivének bánatát. Mert a híres egyetemi város távollétében alaposan megmételyezi rendjének szellemét. Stacia Péter provinciális, belépése előtt maga is a bolognai egyetem jogi tanára, önhatalmúlag theológiai iskolát állít s befogadására téres kolostort emeltet, mely arányaival, állandóságával és kényelmes berendezésével kiáltó ellentétben áll az eddigi ideiglenes tartózkodásra szánt szegényes *luoghi*-kkal. Az evangéliumi szegénység ellen elkövetett flagráns bűnének súlyát még fokozza a tudomány műveléséhez elengedhetetlen könyvek be-

szerzésével, melyek természetesen a kolostor, illetve az egyes testvérek jogszerű tulajdonát alkotják.

Francesco mély megdöbbenéssel hallja mindezeket. Különösen a «testvérek házának» említése találja szíven. Annyira felindul a szegénység vakmerő lábbaltiprásán, hogy rendtársai helyett a dominikánusoknál száll meg, akik nagy örömmel fogadják. De egy szentéletű dominikánus atya rábeszélésére mégis meggondolja a dolgot, rövid habozás után övéi közé megy, hogy szívükre beszéljen nekik. A testvérek hamar be is látják bűnöket. Őszinte bánatuk láttára a szent megbocsát nekik, de a pompás lakban egy percig sem tűri őket. Még a betegeknek is haladéktalanul távozniok kell belőle. Szigorú parancsának mindenki készségesen engedelmeskedik is, csak a provinciális próbál ellene kifogásokat emelni. A szelid Francescot ez a nem várt makacsság egészen kihozza sodrából. «Te tönkre akarod tenni rendemet! — kiált föl fájdalmasan. — Én azt óhajtottam és azt akartam, hogy testvéreim az én Uram, Jézus Krisztus példájára inkább imádkozzanak, mint olvassanak».

Az eset komolyan gondolkodóba ejti a szentet. Újra kétségei támadnak, nem ugyan hivatásában — abban továbbra is rendületlenül hisz — hanem önmagában, illetve szervező képességében. Úgy érzi, hogy a viszonyok fejére nőttek s ő nem elég erős többé hozzá, hogy ismét úrrá legyen felettük. Kétségében segítőtárs után kutat, hogy legyen kire támaszkodnia eszményeinek védelmében. Aggódó tekintete, mint tíz évvel ezelőtt, ismét a Szentszék felé fordul. Minden bizalmát a Szentatya jóindulatába veti.

Ezért Bolognából egyenesen Viterboba indul, ahol a pápai udvar ezidétt székel. Mivel azonban nagy alázatosságában nem mer kihallgatást kérni, odatelepszik a fogadóterem ajtaja elé és türelemmel kivárja, míg a pápa magától megjelenik. Akkor aztán tiszteletteljesen

odajárul eléje és így szólítja meg : «Pápa úr, adjon neked az Úr békét.» Mire a Szentatya feleli : «Isten áldjon meg, fiam». Ő pedig folytatja : «Uram, minthogy te nagy úr vagy és sokszor túl vagy terhelve fontos ügyekkel, a szegények gyakran nem juthatnak szined elé és nem beszélhetnek veled, mikor erre szükségök volna. Te sok pápát adtál nekem. A sok helyett adj egyet, akivel bármikor beszélhetek, ha szükségét érzem s aki helyetted meghallgatja és megbeszéli saját dolgaimat és rendem ügyét». «Kit akarsz e célra, fiam ?» — kérdi a pápa. — «Az ostiai püspök urat» — feleli ő.

III. Honoriusnak tetszik e megoldás ; szívesen hozzájárul személyi részéhez is. Így Hugolin hivatalosan is protektora lesz a rendnek, melynek ügyei iránt már eddig oly nagy érdeklődést tanusított. Új minőségében első feladatának ismeri, hogy a legflagránsabb fegyelemsértéseket megszüntesse. A Fülöp testvérnek adott dekrétumot, mely annyira idegen a szent minden privilegiumot és beavatkozást gondosan kerülő szellemétől, egyszerűen visszavonja, János testvért bélpoklosaival szégyenszemre elutasítja, a kényes bolognai kérdést pedig úgy oldja meg, hogy a kiürített házat sajátjának jelenti ki.

A viterboi tartózkodás különben még más tekintetben is nevezetes a poverello életében. Valószinűleg itt megy végbe szent Domonkossal való találkozása, melyről a legendák ismételten megemlékeznek. Előadásuk szerint a két nagy szent összejövetele közös jóakarójuk és barátjuk, az ostiai püspök házában történik. Hugolin mindjárt él az alkalommal s rá akarja birni vendégeit, engedjék meg, hogy rendjök kiválóbb tagjait főpapokká neveztethesse ki. A kényes kérésre először Domonkos felel s határozottan elutasítja az ajánlatot.

Francesco válasza nem kevésbbé határozott. «Uram — mondja — testvéreimet azért hívják kisebb testvérek-

nek, hogy ne merészeljenek nagyobbak lenni akarni. Már élethivatásuk arra tanítja őket, hogy alant maradjanak s Krisztus alázatosságának nyomdokait kövessék, hogy majdan mint szentek, annyival inkább mások fölé emelkedjenek. Ha azt akarod, hogy Isten egyházában gyümölcsöt hozzanak, tartsd meg őket hivatásuk állapotában s ha mindjárt akaratuk ellenére is, térítsd vissza őket kicsinységükhöz. Kérlek tehát atyám, nehogy minél szegényebbek, annál büszkébbek legyenek és mások ellen fölfuvalkodjanak, semmiképen ne engedd őket egyházi főméltóságra jutni». A biborost, bár feleletök nem kedvére való, mélyen meghatja a két szent alázatossága és buzgósága s nem erőlteti tovább a dolgot.

Francesco és Domonkos még hosszabb időt töltenek egymás társaságában s kölcsönösen hatnak egymásra. Különösen Domonkos nem tud betelni új barátja egyéniségének csodálatával. Nem is nyugszik addig, míg hosszas unszolásra meg nem kapja kordáját, melyet ettől fogva állandóan nagy tisztelettel visel derekán. Sőt a búcsúzáskor kifejezi abbeli óhaját, hogy a két rendet egybe foglalják össze, amit azonban Francesco elutasít. Az egyesítés tényleg nem történik meg, de minden valószinűség szerint a találkozás utórezgését kell látnunk abban, hogy szent Domonkos a közvetlenül rákövetkező bolognai káptalanon franciskánus mintára a teljes szegénységet teszi rendje alapjává.

A protektor kinevezése mindenesetre könnyít Francesco helyzetén, de a válságot nem oldja meg. Az ellentétek harca tovább dúl. Az 1220. évi pünkösdi káptalan egészen e harc jegyében folyik le. (Május 17.) Francesco a *statusquo ante* helyreállításán kezdi működését. Az előző évi szent Mihály-napi káptalan összes végzéseit és a Bolognában történteket semmiseknek és érvényteleneknek jelenti ki. Azután beszámol a biborosprotektor kinevezéséről, Fülöp és János testvérek kezdeményezésé-

nek hatálytalanításáról s közben éles szavakban kel ki az újítók ellen. Szavai azonban erős ellentmondást váltanak ki mindazok részéről, akik a rend jövőjének biztosítékát a szilárd szervezetben látják. Ilyenek pedig igen sokan vannak. Egész népes pártot alkotnak, melyben a tudósok *(litterati, scienciati, sapientes)* mellett az előljárók, a *miniszterek* játsszák a főszerepet.

A párt követelései két lényeges pontba foglalhatók össze: 1. a regula kibővítése és konkretizálása s 2. az abszolutisztikus rendi szervezetnek alkotmányossá változtatása. Végelemzésben azonban mindkét kívánság egyazon gyökérből, a régi rendekhez való áthasonulás vágyából hajt ki. Alapjában tehát itt is ugyanazok az erők mérkőznek, amelyeket a klarissza-rend fejlődésénél megismertünk: Francesco részéről a szabályok bilincseibe nem vert szabad egyéni kifejlődés, egyéni inspiráció, a miniszterek részéről pedig a történeti adottságokhoz való merev ragaszkodás, egyik oldalon szárnyaló idealizmus, mely nem ismer, nem akar ismerni akadályokat, másik oldalon pedig józan, számító realizmus, mely nem ismer szárnyalást. A két szélsőség csak egy pontban találkozik: mindkettő a rend javát akarja. Mert ha feltételezzük is, hogy a miniszterek egy részénél a hatalomban való osztozás vágya is közrejátszik, nagy többségüknél mégis csak komoly és tiszteletreméltó törekvéseket kell vezető motivumokként feltételeznünk.

A miniszterek azonban minden elszántságuk mellett sem éreznek elegendő bátorságot magukban arra, hogy nyiltan szembeszálljanak a szent patriarchával. Félnek haragjától, mely Bolognában oly fulmináns módon tör ki. Ezért a szintén jelenlévő Hugolin biboroshoz fordulnak közbenjárásért. Általa akarják rábírni Francescot, hogy nagyobb részt juttasson nekik a rendi ügyek intézéséből. Példakép hivatkoznak a bencés,

ágostonos és cisztercita szabályzatokra, mint amelyek lehetővé teszik a rendes szerzetesi élet folytatását.

A biboros hajlik is kérésökre s kívánságaikat haladéktalanul továbbítja Francescohoz. Ez egyetlen ellenvetés nélkül hallgatja végig szavait, azután megfogja kezét és odavezeti a gyülekezet elé. Itt a testvérek felé fordulva felindulástól remegő hangon így kezd beszélni: «Testvéreim, édes testvéreim, az egyszerűség és alázatosság útjaira maga az Úr vezérelt engem és igazában ő mutatta nekem ezen ösvényt a magam és mindazok használatára, akik bíznak bennem és készek engem követni. Azért ne beszéljetek nekem semmiféle reguláról, se szent Benedekéről, se szent Ágostonéról, se szent Bernátéról, se semmiféle életmódról azon az egyen kívül, melyet irgalmasságában nékem az Úr kijelentett. Ugyancsak az Úr mondotta, hogy e világon szegény és tudatlan idiótának kell lennem és hogy csak ezen és nem más úton akar vezérelni minket. Titeket ellenben a ti tudományotok és bölcsességtek útján meg fog szégyeníteni az Isten. Erősen bízom az Úr szolgáiban, a gonosz lelkekben is, hogy általok büntet meg benneteket úgy, hogy akarva, nem akarva kénytelenek lesztek visszatérni eredeti eszményetekhez.»

Szavai megrendítő hatást gyakorolnak a testvérekre. Maga Hugolin is megindulva hallgatja őket és hamarjában nem tud mit válaszolni reájuk. De a miniszterek hamar felocsudnak s továbbra is kitartanak eredeti követeléseik mellett.

Így az ellentétek nemhogy elsimulnának, percről-percre mindjobban kiéleződnek. A biboros rendkívül kényes helyzetbe kerül. Szívében a miniszterekeknek ad igazat, mert belátja, hogy ilyen óriásra nőtt közösséget másként, mint szilárd szervezettel és konkrét, mindenkire szigorúan kötelező szabályzattal nem lehet összetartani, de viszont Francesco érzékenységét is kímélni akarja.

A kiegyenlítésre azonban nem kinálkozik mód. Az alapító idealizmusa és a miniszterek realizmusa között akkora űr tátong, hogy semmiféle kompromisszummal áthidalni nem lehet.

Francesco maga is érzi ezt és erősen szenved miatta. Eszményeiből engedni nem akar, de viszont a fejlődésnek sem akarja útját állani. Igy vetődik föl lelkében a rendfőnöki állásról való lemondás gondolata. A keserűségen kívül más pozitiv okok is siettetik ebbeli elhatározása tetté érését. Nevezetesen csaknem állandó betegeskedése, melyet egyptomi útja óta fájdalmas szembaja (Coniunctivitis trachomotosa?) is súlyosbít, azután az organizációs kérdésektől való idegenkedése és buzgósága az önmegalázkodásra kinálkozó alkalmak megragadásában. Hugolinnak nagyon kapóra jön szándéka. Szívesen beleegyezését adja abba is, hogy utódja régi bizalmas barátja, Pietro dei Cattani legyen. A káptalan hasonlóan tudomásul veszi a változást s egyben, változatlan bizalma és ragaszkodása jeléül, megbízást ad Francesconak az égetően sürgőssé vált regula megszerkesztésére.

Az első összecsapás tehát lényegileg a miniszterek győzelmével végződik. Francesco félreáll s ezzel megnyitja az utat a reformpárt által sürgetett fejlődés előtt, melynek lényege a szerzetesség századok folyamán kialakult formáihoz való közeledés. Ezen az úton az első kiemelkedő mérföldkő III. Honorius pápa 1220. szept. 22-én kibocsátott bullája, melyben elrendeli a próbaév bevezetését és a szokásos szerzetesi fogadalomtételt. *(Cum secundum.)* Az oklevél már külső formájánál fogva is figyelmet érdemel: nem Francescohoz vagy helyetteséhez, hanem a helyi előljárókhoz, a miniszterekhez és a custosokhoz van címezve, amivel nyilván azt akarja jelezni a szentszék, hogy maga óhajtja kezébe venni a rend ügyeinek intézését. Még fontosabb természetesen tartalma, mely a noviciátus bevezetésén kívül

egész csomó olyan intézkedést tartalmaz, mely elengedhetetlenül szükséges a hagyományos értelemben vett szerzetesi élethez. Így nevezetesen kimondja, hogy a fogadalom letétele után senki sem távozhatik a rendből s viszont az egyszer eltávozott újra nem vehető föl, azonkívül megtiltja az engedély nélkül való *(extra obedientiam)* kószálást, ami eddig nagyon sokat rontott a rend hitelén. Lehet mondani, hogy a franciskánus rendet ez a bulla avatja igazi szerzetes renddé.

Francesco alázatosan megnyugszik a legfőbb egyházi hatóság akaratában. De szíve mélyén most is meg van győződve, hogy reá és testvéreire nézve nincs más kötelező rendszabály, mint ami a San Niccoloban kinyilatkoztatott szentírási helyek szószerinti értelmezéséből következik. Mint eddig, ezentúl is rendületlen hittel vallja, hogy a három idézetben maga az Úr tárta föl előtte, milyen utat kell követnie.

Különben a káptalan szétoszlása óta ideje túlnyomó részét Assisiben és környékén tölti. Ha lehet, most még fokozottabb buzgóságot fejt ki az apostolkodásban, az irgalmasság cselekedeteinek gyakorlásában és az önmegtagadásban. Közben súlyosan megbetegszik malériában. De mihelyt valamennyire összeszedi magát, megint csak visszatér kedves foglalatosságaihoz. Ami ideje ezenfelül marad, azt egészen a regula készítésére fordítja. Ebbeli munkájában Speyeri Cézár a jobbkeze, aki különösen a szentírásban való nagy jártasságával könnyíti meg munkáját. Az egyszerű szöveget ő látja el megfelelő szentírási idézetekkel.

Az ekként létrejött új regula lényeges tartalma szerint nem más, mint az 1210. évi primitiv szabályzat kibővítése, illetve szerves továbbépítése. A kibővítésre szolgáló anyag természetszerűen adva van egyrészt az eredeti regulához időnként hozzácsatolt kiegészítésekben, másrészt meg azokban az atyai intelmekben,

(admonitiones), melyeket a pünkösdi káptalanokon összegyült testvérekhez intéz Francesco. Végelemzésben tehát az új szabályzat egy tőről fakad a régivel. Így természetes, hogy mindkettőt egyazon szellem: a teljes lemondás és az apostolkodás szelleme lengi át. Mindkettőnek alapvonását a három döntő szentirási idézet adja meg. A genetikus egybetartozás külsőleg is kifejezésre jut abban a tényben, hogy az új regula szóról-szóra átveszi a réginek címét és bevezetését.

De míg így bensőleg, szellemben és felfogásban kétségtelen a két szabályzat összetartozása, forma tekintetében annál nagyobb eltérések mutatkoznak közöttük. Először is az új regula sokkal terjedelmesebb, mint a régi. Mai formájában összesen 23 fejezetet ölel fel, melyek egyikemásika külön kis értekezéssé bővül. Általában az 1210. évi szabályzat szűkszavúságával szemben bizonyos terjengős bőbeszédűség jellemzi; olyan kérdéseket, melyek az eredetiben csak érintve vannak, *in extenso* részletez. Másik lényeges különbség a rendszerességre való törekvés. A szerzetesi életnek úgyszólván minden vonatkozását felöleli s így a dolog természetének megfelelően olyan dolgokra is kitér, melyek az eredeti regulában még nem szerepelhettek. (Pl. IV. Az előljárókról és többi rendtársakról; VI. A rendtársaknak az előljáróhoz való viszonyáról; XVI. Akik mohamedánok vagy más hitetlenek közé mennek; XVIII. Az előljárók gyűlése.) A fejezetek egymásutánja azonban meglehetősen ötletszerű; de ez már valószinűleg a káptalan beavatkozásának a következménye.

Francesco ugyanis, mihelyt elkészül vele, szentesítés végett a rend egyeteme elé terjeszti munkáját. Ez az 1221. május 30-án összeült hires gyékényes káptalanon történik meg. A régi krónikák és legendák nagyon sokat beszélnek ez emlékezetes káptalanról. Így elmondják, hogy a testvérek oly nagy számban gyülekeznek föl rája,

mint azelőtt még soha. Az egyik forrás három-, a másik ötezerre teszi a megjelentek számát, akikhez még számos érdeklődő főpap, köztük Ranierio Capocci bíboros, viterboi püspök és sok előkelő világi úr járul. Mivel a kolostor megközelítőleg sem elegendő a nagy tömeg befogadására, a testvérek a síkságon gyékény és zsupptetők alatt tanyáznak. Ágyuk a puszta föld. Vánkosuk kő- és fadarab. Igénytelenségöknek és ájtatosságuknak hamar híre futamodik. A nép messze tájakról csodájukra jár s egyúttal bőségesen ellátja őket mindennel, amire csak szükségük van.

Francesco örömmel szemléli a megjelent testvérek nagy sokaságát s buzgalmuk fokozására mindjárt a gyűlés kezdetén egy lelkes beszédet intéz hozzájuk, melyben kitartásra és serény példaadásra ösztönzi őket. Az elnöklést azonban alázatosan elhárítja magától. Szerényen odatelepszik a kevéssel előbb (1221. márc. 10.) elhalt Pietro dei Cattani utódjának, Bombarone Illés testvérnek lábaihoz s onnét figyeli a tárgyalás menetét. Ha valami mondanivalója van, gyöngéden meghúzza Illés testvér ruháját, mire ez lehajol hozzá, átveszi üzenetét és azután a gyülekezethez fordul ily szavakkal: «Testvéreim, a testvér ezt és ezt akarja».

Látszólag tehát a gyékényes káptalan békés, szinte idillikus keretek között folyik le. De ez csak külső látszat. Valójában itt is harc tombol, melyről azonban csak a kevésszámú beavatottak bírnak tudomással. A miniszteri párt, melynek most már Illés testvér az elismert feje, minden követ megmozdít, hogy a regulát enyhítse. Különösen a ruházatra és könyvtartásra vonatkozó rendelkezések enyhítését és saját jogköre kitágítását követeli nagy elszántsággal. Küzdelme részben sikerrel is jár. Francesco hosszas tusakodás után beleegyezik, hogy a három alapvető szentírási idézet középsőjét («Semmit se vigyetek az útra») töröljék az általános

célkitűzést tartalmazó fejezetből. Kevésbbé jelentős kérdésekben, úgy látszik, másutt is tesz kisebb engedményeket. De a lényeghez rendületlenül ragaszkodik. Amit tulajdon élete céljának és rendje hivatásának hisz, abból egy tapodtat sem enged. Emiatt a gyékényes káptalan sem hozza meg a kívánt eredményt. A lelkek feszültsége, a realizmus és idealizmus harca változatlanul tovább tart. Az új regula a miniszterektől kierőszakolt enyhítések dacára sem talál általános helyeslésre s ezért nem is emelkedik törvényerőre. *(Regula non bullata.)*

Francesconak tehát, bármennyire ellenére van, előlről kell kezdenie a törvényszerzés munkáját. Az ügy nem tűr halasztást, mert az alkotmányválság maholnap létkérdésévé súlyosodik rendjének. Ennek tudatában mindjárt a legendáshírű káptalan szétoszlása után dologhoz lát s már a következő év elejére elkészül az új szabályzattal, melyet azonban Illés testvér — gondatlanságból-e vagy rosszakaratból, nem tudjuk — nyomtalanul elveszít.

A szegény poverellonak tehát harmadízben is meg kell próbálkoznia a kemény feladattal. Előbb azonban erőt akar meríteni az imádságból. Ezért az 1222. év telén Leone és Bonizio testvérek kíséretében a Rietitől nem messze emelkedő Monte Rainerio, másnéven Fonte Colombo hegyen berendezett remeteségbe vonul s itt az irdatlan sziklák között negyvennapi böjttel készíti elő lelkét az előtte álló nagy feladatra. Azután valószínűleg Rómába megy, hogy Hugolin bíboros tanácsát kikérje és csak ezután kezd munkába.

A miniszterek aggodalommal kisérik Francesco működését. Attól félnek, hogy az új regula még szigorúbb lesz a réginél. Ezért Illés testvérhez fordulnak közbenjárásért. A legenda szerint ezt mondják neki: «Úgy halljuk, hogy Ferenc testvér új szabályzatot készít, de félünk, hogy olyan szigorúra szabja, hogy lehetetlen

lesz majd megtartanunk. Azért kérünk, menj el hozzá és mondd meg neki, hogy mi reguláját nem ismerjük el magunkra nézve kötelezőnek; csak tartsa meg magának, mi nem kérünk belőle.» Illés testvér azonban egymagában nem meri vállalni a kényes feladatot; ezért valamennyien elmennek Fonte Colomboba.

«Mit akarnak itt a testvérek?» — kérdi Francesco, mikor Illés testvért megpillantja. «A miniszterek — feleli ez — hallották, hogy új szabályzatot készítesz és most attól való félelmökben, hogy túlságosan szigorú lesz, óvást emelnek ellene és kijelentik, hogy nem ismerik el magokra nézve kötelezőnek; a magad számára készíthetsz regulát, számokra azonban nem».

Francesco e szavak hallatára az ég felé fordítja tekintetét s így szól Krisztushoz: «Látod-e, Uram, megmondottam, hogy nem fognak nekem hitelt adni». Ekkor valamennyiök fülehallatára megszólal Krisztus és így kezd beszélni: «Francesco, a szabályzatban semmi sincsen tőled, hanem minden, ami benne foglaltatik, tőlem származik s én azt akarom, hogy az egészet betűhíven, betűhíven, magyarázat nélkül, magyarázat nélkül, magyarázat nélkül megtartsák». Kis idő mulva még hozzáteszi: «Tudom jól, mit bír meg az emberi gyöngeség és milyen mértékben kell segítségére sietnem. Akikben nincsen meg a jóakarat, azok távozzanak a rendből». A miniszterek egészen megzavarodnak e kijelentésre és szégyenkezve távoznak a zord remeteségből.

E legendás elbeszélésből annyi kétségtelenül kivehető, hogy a miniszterek már készültében megpróbálják a regula irányának és tartalmának befolyásolását. De egyelőre sikertelenül, mert Francesco kereken elutasítja beavatkozásukat. Másként alakul a helyzet a káptalanon. (1223. jún. 11.) Itt ők vannak fölényben. Többen is vannak, meg a testvérek körében is jelentékeny párttal rendelkeznek. Ennek megfelelően nagyobb nyoma-

tékkal is léphetnek föl s erősebb nyomást gyakorolhatnak Francescora.

A tárgyalások részleteiről nincs ugyan közvetlen értesülésünk, de a legendák odavetett megjegyzéseiből és a szabályzat ránk maradt végleges formájából heves összecsapásokra következtethetünk. Különösen tanulságos e tekintetben a Speculum perfectionis, melyben ilyen részleteket olvashatunk: «Sokat fölvett a regulába ....., de mikor megmutatta a testvéreknek, ezek nehéznek és elviselhetetlennek találták». (c. 2.) «A miniszterek, jóllehet tudták, hogy a testvérek a szabályzat értelmében a szent evangelium szerint kötelesek élni, mégis eltávolíttatták a regulából a Semmit ne vigyetek az útra stb. felírású fejezetet, abban a hiszemben, hogy így nem lesznek majd az evangeliumi tökéletesség megtartására kötelezve» (c. 3.) ..... ezenkívül még sok mindent belefoglalt a szabályzatba, melynek azonban a testvérek egy része ellene mondott». (c. 11.) «Hasonlóan be akarta vétetni a szabályzatba azt is, hogy a testvérek, ha nem megfelelő helyen találják az Úr nevét és az átváltozás igéit, áhítattal emeljék föl és gyüjtsék össze, hogy így kellő módon tiszteltessék az Úr szavaiban. De az erre vonatkozó rendelkezések mégsem kerültek bele a szabályzatba, mert a miniszterek nem akarták, hogy a testvérekre ilyen kötelesség rovassék». (c. 65.)

De maga a végleges szöveg is heves harcokra enged következtetni. Sok minden hiányzik belőle, ami az előzőben még benne volt s ami Francesco meggyőződése szerint a franciskánus hivatás lényegét alkotja. Legfeltünőbb a három nevezetes szentírási idézet végleges elmaradása. Helyökbe ez a szürke mondat kerül: «A kisebb testvérek szabálya és életrendje abban áll, hogy engedelmességben, szegénységben és tisztaságban élve tartsák meg a mi Urunk Jézus Krisztusunknak szent evangeliumát».

Francesco bizonyára ebbe adja legnehezebb szívvel beleegyezését, mert holta napjáig rendületlenül hiszi, hogy a három idézetben maga az Úr adta tudomására akaratát. De mit tegyen? Alázatossága visszariad a késhegyig menő harctól. Mindent el akar kerülni, ami a testvéreket bánthatná vagy neheztelésre ingerelhetné. Ezért, bármily nehezére esik, inkább alkalmazkodik akaratukhoz, semhogy tusakodjék ellenök.

De bár így a káptalan, illetve a miniszteri párt sok eredeti vonást letöröl a regula arculatáról, ez végleges formájában sem nélkülözi egészen a franciskánus szellem ihletét. A franciskánus eszmény lényeges elemei, mint a szegénység, a pénz megvetése, a munka és az alamizsnagyüjtés kötelezettsége, mind föllelhetők benne, ha nem is olyan plasztikus formában és olyan pregnáns mondatokkal kifejezve, mint a szent szeretné. Már külső tagozódásában hamisítatlan franciskánus eszmét fejez ki: tizenkét fejezetével beszédes hirdetője annak a mélységes tiszteletnek, mellyel szerzője a tizenkét apostol iránt viseltetik. De tartalmából is minduntalan előcsillan szent Ferenc szelleme. A vétkező szerzetesek vezekléséről szóló fejezetben az ő humánus, emberszerető szíve lüktet (VII.), a rendtársak megintéséről és rendreutasításáról mondottakban az ő nagy alázatossága nyer kifejezést (X.) s végül a befejező részben az ő sziklaszilárd hithűsége és rendjéért való aggódása szólal meg. (XII.) Egészben véve tehát a regula mai formájában sem méltatlan a szent patriarchához.

Miután a káptalan hozzájárulásával szentesíti a módosított szabályzatot, nem marad hátra más feladat, mint a pápa jóváhagyásának megnyerése. Ezért Francesco 1223. őszén ismét Rómába megy. Régi ismerőse, a frater Jacoba nagy tisztelettel fogadja s többek között kedves ételével, mandulakrémmel kedveskedik neki. Francesco egy báránnyal viszonozza a figyelmet, mely innét kezdve

elválhatatlan kísérője lesz úrnőjének. Magában a pápai udvarban ismét Hugolin bíboros egyengeti az utat. Erre szükség is van, mert a pápa még mindig aggályokat táplál egyes fejezetek tartalma, helyesebben fogalmazása iránt. Egyiken-másikon módosíttat is. (pl. X.) A szent vele szemben is isteni kijelentésre hivatkozik, de végül belenyugszik az ajánlott változtatásokba. Ez alapon Honorius pápa 1223. nov. 29-én kelt bullájával (*«Solet annuere»*) végre megadja az áhított megerősítést.

Ezzel a poverello alkotmányszerző munkája hivatalosan véget ér. De eredménye megközelítőleg sem elégíti ki. Úgy érzi, hogy a regula nem eléggé nyomatékos kifejezője eszményeinek s nem eléggé szilárd biztosítéka szelleme csorbítatlan átörökítésének. A tárgyalások menetéből és a módosításokból riadtan eszmél rá, hogy testvérei nagy részének élete nem az a világfölényes diadalmas szárnyalás többé, mely a Porziuncolában töltött első éveket jellemezte ; kevesebb benne a lélek, több a test, kevesebb az önmegtagadás, több a kényelem, kevesebb Isten dicsőségének keresése, több az emberek tetszésének hajhászása. Ez a fölfedezés nagy keserűséggel tölti el lelkét. Keserűsége emberileg érthető és a legteljesebb részvétet érdemli. Hiszen egy szép és gazdag élet csalódásának fájdalma vonaglik benne.

De a történetírónak azt is meg kell látnia, hogy e csalódásnak korántsem emberi rosszakarat, hanem tisztán és kizárólag a szemmérték tragikus elvétése a forrása. Szent Ferenc a gyönge és esékeny emberek ezreivel szemben is ugyanazokat a követeléseket támasztja, melyeket magára nézve kötelezőnek ismer. Az aránytalanság nyilvánvaló. A középkor egyik legnagyobb vallási géniuszának és hozzá hasonló szabású kevésszámú társának heroikus erőfeszítések árán elért páratlan világfölényessége nem lehet egyedüli mértéke a nagy tömegek részéről követett teljesítményeknek. Mert hiába,

az emberi élet úgy van berendezve, hogy az eszményeket eredeti tisztaságukban csak a kivételesen nagy szellemek tudják megvalósítani, az átlagembernek be kell érnie bizonyos hányadukkal.

Ezért a történetíró bármily szeretettel csügg a poverello finom és törékeny alakján s bármily lelkesedéssel és őszinte csodálattal kiséri pályájának egyedül álló ivelését, nem tud követ dobni Hugolin bíborosra és Illés testvérre sem, amiért páratlan merészségű célkitűzéséből lefogni és konkretizálni iparkodnak annyit, amennyi közönséges emberi erővel megvalósítható. Igaz, hogy ezzel erőszakot követnek el eszményén, letörlik róla egyéniségének zománcát, de viszont biztosítják a következő századokra való átszállását mindannak, ami időkön és korokon felül álló általános emberi érték benne.

IX. Bethlehemtől a Golgotáig. (1223—1224.)

Francescot mélyen lehangolja törekvéseinek kudarca, de rendületlen hite és aktivitást szomjazó temperamentuma egy pillanatig sem engedik elcsüggedni. A melankólia és a pesszimizmus teljesen idegen lényétől. Mások kislelkűségéből csak arra merít ösztönzést, hogy maga annál nagyobb odaadással dolgozzék eszményei megvalósításán. A legenda néhány szóval találóan jellemzi ekkori lelki állapotát: «Hogy az ige, melyet az Úr szájába adott, gyümölcstelen ne maradjon, legalább a saját személyére nézve igyekszik teljesíteni, hogy megkapja érte jutalmát az Úrtól. Ebben a gondolatban aztán megnyugvást és vigasztalást talál».

De egyébként is épen ezekben a küzdelmes években több olyan örvendetes mozzanat merül fel körötte, mely sok tekintetben kárpótolja a káptalanokon szerzett keserves tapasztalatokért. Ilyen mindjárt rendjének feltartóztathatatlan tovaterjedése. Az 1221.-iki káptalan újra fölveszi a németországi misszió tervét. Speyeri Cézár testvér huszonheted magával még ezen év őszén (okt. 8.) átkel a Brenner hágón, megjelenik Augsburgban s gyors egymásutánban megveti alapját a würzburgi, mainzi, kölni, wormsi, speyeri, strassburgi, regensburgi és salzburgi kolostoroknak. Az új provincia hihetetlenül rövid idő alatt fölvirágzik s mind messzebbre hatol föl északnak. Nem telik bele két esztendő s már Németországot is elárasztja telepeivel. (Hildesheim, Braunschweig, Goslar, Halberstadt, Magdeburg).

Mivel Franciaországot és Spanyolországot még az első nagy missziós vállalkozás idején magok részére hódítják a testvérek, a nyugati nagy államok közül már csak Anglia van hátra. Az 1224. évi káptalan ezt is sorra keríti. Pisai Agnellus testvér nyolc társával átkel a tengeren (szept. 10.) s Canterburyban, Londonban és Oxfordban megalapítja az első franciskánus kolostorokat.

E tüneményes sikerek kézzelfogható bizonyságai annak, hogy a regulaszerzéssel kapcsolatos villongások semmivel sem csökkentik a franciskánus eszmény páratlan vonzó erejét. Még klasszikusabb bizonyság erre, hogy a mozgalom legszélesebb körökre szánt hajtása szintén ezidőtájt bontakozik ki nagyobb arányokban. A harmadik rend alapításáról semmi bizonyosat nem tudunk. A legenda előadása szerint Francesco Cannara lakóinak ígéri meg először egy olyan szervezet létesítését, mely a világban élő hívek számára is lehetővé teszi eszméinek követését.

Valószinű azonban, hogy sokkal korábban, talán mindjárt megtérése után gondol ilyen szervezetre. Sőt az sem lehetetlen, hogy az első hónapok bizonytalanul imbolygó tervezgetéseiben egy minden ember befogadására szánt bűnbánó társaság, tehát lényegében a harmadik rend alapítása játsza a főszerepet, melyet csak később szorít háttérbe a szerzetalapítás gondolata. Bizonyos, hogy követői között korán akadnak olyanok, akik körülményeiknél fogva vagy pedig a kellő elszántság hiányában nem tudnak egészen elszakadni a világtól, de viszont az első testvérek életében fölragyogó eszmény szépségének varázsa alól sem tudják kivonni magokat.

Igy egészen sajátos, újszerű feladat áll elő : a szerzetesi eszményt bizonyos fokig össze kell egyeztetni a világi életmóddal. Francesco úgy oldja meg a feladatot, hogy a hozzáforduló csoportok számára szabályzatot készít, melynek mindegyre kicsengő vezérmotivuma az evan-

géliumi értelemben vett lelki szegénység, alázatosság és tevékeny felebaráti szeretet. Ilyen módon egymástól függetlenül egész sereg bűnbánó testvérület keletkezik, melyeket azonban az eszmei közösségen kívül semmi sem fűz egymáshoz. Közelebbi kapcsolatba csak 1221-ben kerülnek egymással, mikor a világi hatóságok zaklatása felhívja rájok Hugolin bíboros figyelmét.

A kiváló főpap kötelességének érzi, hogy protektori minőségében a gondjaiba fogadott mozgalom ezen ifjú hajtása iránt is érdeklődjék s megfelelő szervezéssel életképességet és fejlődési lehetőséget biztosítson számára. Haladéktalanul érintkezésbe lép tehát a poverelloval és vele együtt elkészíti az első közös szabályzatot, mely lehetővé teszi az eddigi embrionális és széttagolt rend egységes fejlődését. Ennyiben tehát igazuk van a krónikáknak, amikor 1221-re teszik a harmadik rend keletkezését. Bizonyos, hogy nagyobb mérvű fölvirágzása csak ezután következik be. A legkülönbözőbb társadalmi rétegekből férfiak és nők, ifjak és öregek, szegények és gazdagok százával és ezrével csatlakoznak hozzá. Igazi tömegmozgalom indul meg, mely arányaival és mélységével rendkívül sokat tesz a franciskánus eszmék és törekvések népszerűsítésére s a szociális és gazdasági ellentétek tompítására.

Francescot kétségtelenül örömmel tölti el e sikerek szemlélete. Szívében mélységes hálát érez Isten iránt, aki végtelen jóságában ennyi leereszkedést tanusít kicsiny szolgájához. Örömének és hálájának nyilvánítására minden kinálkozó alkalmat megragad. E tekintetben különösen kapóra jön neki a karácsony közelsége.

Hiszen a karácsony valamennyi között legkedvesebb ünnepe, melyet mindig különös áhitattal szokott megülni. Kisérői, barátai előtt gyakran példázgat: «Ha módomban volna beszélni a császárral, térden-állva arra kérném, hogy Isten iránti szeretetből és hozzám való

jóságból törvényileg tiltsa meg pacsirta nővéreinknek elfogását, megölését vagy kínzását. Hasonlóan a városi hatóságokkal s a kastélyok és falvak uraival köteleztetném alattvalóikat, hogy karácsony napján gabonával és más szemekkel hintsék be az utakat és tereket, hogy pacsirta nővéreinknek és más madaraknak legyen mit enniök e nagy napon. E szent éjtszakán az isteni gyermek iránti tiszteletből, kit anyja, a boldogságos szűz jászolba fektetett, mindenkinek elegendő élelmet kellene adnia ökör és szamár testvéreink számára. Úgyszintén a gazdagoknak rajta kellene lenniök, hogy a szegények jóllakottra ehessék magokat.» Máskor meg ezt mondja: «Azt akarom, hogy e napon még a falak is húst egyenek».

A karácsony ünnepe tehát mindig öröm és boldogság a szent patriarcha számára. De most még a szokottnál is több bensőséggel és áhítattal készül megülni. Az ünnepség színhelyéül az előtte oly kedves Rieti-völgy egyik festői remeteségét, a grecciói választja ki. Már jó előre magához hívatja egyik grecciói barátját, aki meleg kegyelettel csügg rajta és megkéri, hogy készítsen el mindent, amire szükség van. Azután megüzeni a közeli kolostorok lakóinak és a környék népének, hogy a szent éjtszakán jelenjenek meg a grecciói erdőben.

A kitűzött időben csakugyan megmozdul az egész környék. Az ünneplés szokatlansága és a szent látásnak reménye mindenfelől nagy tömegeket vonz. Az erdő szinte nappali fényben úszik a fáklyák sokaságától s a sziklák mindenünnen szent énekek hangjait verik vissza. Az emberek mind a remeteség közelében ásító sziklaüreg felé sietnek, ahol valóban szokatlan látvány fogadja őket: egy szénával telt jászol, előtte ökörrel és szamárral: minden úgy, ahogyan az első szent éjtszakán Bethlehemben lehetett. Nemsokára megérkezik a szent is és kimondhatatlan örömmel szemléli a gondos előkészítést.

Azután kezdetét veszi az éjféli mise, melyhez oltárul a jászol szolgál.

Francesco mint diákonus az evangeliumot énekli. «Hangja, erős hangja, behízelgő hangja, tiszta hangja, csengő hangja mindenkinek szívébe markol.» Az ének befejeztével prédikálni kezd az isteni kisded születéséről és Bethlehemről. Beszédközben, valahányszor a bethlehemi kisdedet említi, a Bethlehem szót mindig bégető báránykа módjára ejti s a szertelen szeretettől lángadozva ajkait nyalja, mintha valami édességet ízlelne. És ime, míg beszél, greccói barátjának, Giovanni Vellitának úgy tetszik, mintha a jászolban egy valódi kisdedet látna halálhoz hasonló mély álomban szenderegni. Mikor azonban a poverello odalép hozzája s karjaiba veszi, a gyermek egyszerre megelevenedik és édesen rámosolyog. De nem is csoda, teszi hozzá a jámbor legendaíró, mert Jézus sokak szívében tényleg meghalt vagy legalább mély álomba merült, míg csak hűséges szolgája, Ferenc testvér szavával és tetteivel újra életre nem keltette.

A bensőséges és minden ízében poetikus ünnep rendkívül mély hatást gyakorol a jelenlévőkre. A hívő kegyelet mindjárt csodákról kezd suttogni, melyek a gondosan megőrzött jászolbeli széna által történnek. «Később a jászol helyén templomot emelnek az Úrnak s benne oltárt állítanak szent Ferenc atyának tiszteletére, hogy ahol valamikor oktalan állatok fogyasztották a szénát, ott testök és lelkök javára hívő emberek vegyék magukhoz a szeplőtelen bárány, a mi Urunk Jézus Krisztus testét, aki kibeszélhetetlen nagy szeretetében önmagát adta érettünk». De nemcsak a jelenlévőkre és a kortársakra, hanem az utókorra is nagy hatással van a grecciói karácsony. A bethlehemi jászol állításának szokása tulajdonképen csak ettől fogva lesz általánossá s így joggal a franciskánus szellem kisugárzásai közé számítható.

A szép ünnep után Francesco huzamosabb időt tölt a grecciói csöndes remeteségben. Karácsony után itt tölti a husvéti ünnepet is. (1224. ápr. 21.) Épen ebédhez készül, mikor észreveszi, hogy a testvérek a szent nap örömére és egy vendég miniszter tiszteletére a szokottnál jobban feldiszítették az asztalt: fehér abrosszal terítették be s a szokásos kupák helyett üvegpoharakat helyeztek rá. Igénytelenséghez szokott szemét annyira bántja ez a látvány, hogy rögtön elhatározza, hogy megfelelő oktatásban részesíti a testvéreket.

Óvatosan kioson tehát a szobából, odakint fejére teszi egy koldus elnyűtt kalapját, botot vesz kezébe és mikor bent már mindnyájan elhelyezkedtek, odaáll az ajtó elé és panaszos hangon beszól: «Az Isten szerelméért adjatok egy kis alamizsnát egy szegény és beteg vándornak.» A testvérek azonnal behívják: «Lépj be jó ember, annak szerelméért, akinek nevére hivatkoztál.» Mily nagy azonban megdöbbenésök, mikor a várt idegenben szeretett mesterökre ismernek. Meglepetésökben és röstelkedésökben szóhoz sem tudnak jutni. A szent pedig fogja tányérját, odaül vele a földre s azután így szól: «Most legalább úgy ülök, ahogyan egy kisebb testvérnek illik ülnie.»

Majd a testvérekhez fordulva így folytatja: «Bennünket sokkal inkább köteleznek az Isten Fia szegénységének példái, mint más szerzeteseket. Az imént azonban csak gondosan elkészített és földiszített asztalt láttam s nem ismertem föl benne az ajtóról-ajtóra kéregető szegények asztalát.» A testvérek megértik a tanítást; némelyek hangosan felzokognak meghatottságukban, otthagyják a feldiszített asztalt s odatelepednek a szent alapító mellé a földre.

Francesco szokatlanul hosszú grecciói tartózkodásában hihetőleg része van annak a körülménynek is, hogy elgyötört szervezete hova-tovább egészen fölmondja

a szolgálatot. A betegség mindjobban elhatalmasodik rajta s hetekre, sőt hónapokra az ágyhoz szegezi. Emiatt nem vehet részt az 1224. évi káptalanon sem. Mivel azonban határtalan buzgalmában gyötrő kínjai közepett sem tud meglenni apostolkodás nélkül, élő szó helyett az írott szó hatalmához folyamodik. Fennmaradt levelei közül minden valószinűség szerint ezidőtájt írja a káptalanhoz, az összes papokhoz, az összes őrökhöz és az összes hívekhez intézetteket.

E leveleken ugyanaz a bensőség, megkapó közvetlenség és bájos naivság ömlik el, mely egész egyéniségét jellemzi. Tartalmukban kevés a változatosság — hiszen lényegileg mindig ugyanazokat a gondolatokat variálják, — de hangjukban annál több az életteljesség. Minden szavok mögött ott érezzük a poverello kedves és szeretetreméltó egyéniségét, aki lábaikat csókolva és oly szeretettel, aminőt érez, kéri testvéreit, hogy amennyire tőlük telik, teljes tisztelettel és a legnagyobb dicsőítéssel adózzanak a mi Urunk Jézus Krisztus szentséges testének és vérének, tiszteljék a boldogságos Szűzet s végezzék buzgón papi kötelességöket «nem a dallamos hangra, hanem a lelkek összhangjára helyezve a fősúlyt, hogy a hang egybehangzó legyen a lelkülettel, a lelkület pedig Istennel és így tiszta lelkökkel járjanak kedvében az Úrnak, ne pedig az emberek fülét gyönyörködtessék pajzánul csapongó hangjukkal».

Valóban, ha több írás nem maradt volna ránk Francesco kezéből, e négy levél is elegendő volna páratlanul finom és gyöngéd lelkületének, magasan lobogó eszményiségének és soha el nem pihenő apostoli buzgalmának megismerésére. A világirodalom irdatlan rengetegében bizonyára nagyon kevés azon művek száma, melyekről több joggal lehetne elmondani, hogy írójuk egész egyénisége bennök van.

De bármennyire beleviszi Francesco egész lelkét leve-

leibe, az írásbeli apostolkodás mégsem elégíti ki. Érzi, hogy nem írásra, hanem cselekvésre született. Ezért, mihelyt valamennyire fölépül, ismét visszatér megszokott életmódjához. 1224. nyarán a közben megszokott és megszeretett Alverna hegyére indul, hogy szent Mihály arkangyal tiszteletére negyvennapos bőjtöt tartson. Útitársakul legbizalmasabb barátait: Leone, Masseo, Angelo, Illuminato és Silvestro testvéreket viszi magával, kiknek társaságában zsolozsmázással és istenes beszélgetésekkel tölti a nap nagy részét. De elgyengült teste nem bírja lelke szárnyalását követni. Erői ismételten felmondják a szolgálatot úgy, hogy társai kénytelenek valami szállító alkalmatosság után nézni. Kérésökre egy környékbeli szegény földmíves készségesen felajánlja szamarát, sőt maga is velök tart és nagy kímélettel a csacsi hátára segíti a szentet. Útközben azonban nem tudja megállni, hogy meg ne kérdezze tőle: «Mondd csak, te vagy az assisibeli Ferenc testvér?» És amikor Francesco igenlőleg felel, kedves naivitással így szól hozzá: «Akkor hát csak iparkodj, hogy olyan jó légy, mint amilyennek tartanak, mert sokan bíznak benned. Figyelmeztetlek, nehogy az emberek csalódni találjanak.» Francesco egy cseppet sem ütközik meg e furcsa intelmen, hanem ellenkezőleg nyomban leszáll a szamárról, odaborul a pór elé, megcsókolja lábát és alázatosan megköszöni, hogy ilyen kegyes szeretettel jóra serkenti.

Az alázatosság ezen újabb fényes diadala után mindnyájan tovább folytatják útjokat a hegy meredek lejtőjén. Mikor a tulajdonképeni csúcs lábához érnek és egy kis időre leülnek pihenni, egyszerre a madarak nagy sokasága rajzza körül őket. A kedves vendégek egy része a szent fejére, más része meg vállaira, karjaira, ölébe és lábai elé telepszik, s valamennyi hangos énekszóval és nagy szárnycsattogtatással mutatja örömét. Francesco boldogan szemléli a tarka sokaságot és örömtől repeső

szívvel mondja kísérőinek: «Azt hiszem drágalátos testvéreim, hogy a mi Urunk Jézus Krisztusnak tetszik, hogy mi e magányos hegyen lakjunk, mivel jöttünkön madár hugocskáink és öcséink ennyire örvendeznek.» Erre újból neki indulnak és meg sem állnak, míg csak célhoz nem érnek.

Odafönt a már korábban berendezett kis kolostorban szállnak meg. Itt fogadják Orlando gróf látogatását, aki megérkezésök hírére azonnal hozzájuk siet és bőven ellátja őket alamizsnával. Távozása után Francesco különválik társaitól és egy kis kunyhóban vonja meg magát, melyet a kolostortól jó kőhajításnyira egy gyönyörű bükkfa tövében állítanak számára. De itt csak rövid ideig marad. A kunyhó túlságosan közel esik a kolostorhoz s nem elég csöndes ahhoz, hogy lakója egészen magába tudjon mélyedni. Ezért már néhány nap multán más, alkalmasabb hely után néz. Hosszas fürkészés után talál is egyet, melyhez azonban csak úgy tud hozzáférkőzni, hogy Leone testvér segítségével egy ledőlt fatörzzsel áthidalja az előtte tátongó irdatlan sziklahasadékot.

Ide, e kietlen kőrengetegbe vonul Francesco s Nagyboldogasszony ünnepén hozzákezd a tervezett bőjthöz. Társainak szigorúan meghagyja, hogy senkit se bocsássanak hozzá, se maguk ne zavarják csöndes magányában. Egyedül Leone testvérnek engedi meg, hogy napközben egyszer fölkeresse egy kevés kenyérrel és vízzel, úgy szintén éjjel a matutinum idején. Mindenkit eltilt magától, csak a sólyomtestvért tűri meg, sőt nagyerős barátságot köt vele. A derék madár ott fészkel kalyibája közvetlen közelében és éjjelente, mikor elérkezik a matutinum mondásának ideje, hűségesen fölébreszti kiabálásával és szárnycsattogatásával. Ha még oly mélyen alszik is, mindaddig nem hagy neki nyugtot, míg csak föl nem kel. De ha szokottnál fáradtabban hajtja nyugvóra

fejét vagy gyöngélkedik, akkor valamivel hosszabb alvást enged neki.

E poetikus együttlétben gyorsan múlnak a napok. Francesco egészen beletemetkezik az imádságba és elmélkedésbe. Gondolatai legszívesebben a Golgota ormán időznek. Hiszen a san damianói jelenet óta a kereszt misztériuma áll vallásos életének középpontjában. Sokat és sokszor gondol a kínszenvedés szívettépő jeleneteire és gyakran keserves könnyeket hullat miattok. Most a magányosság nagy csöndjében még fokozottabb intenzítással éli bele magát Mestere kínjainak szemléletébe. Szinte extatikus állapotba jut, melyet a szent kereszt fölmagasztaltatása ünnepének (szept. 14.) közeledése még fokoz.

Az ünnep napján már kora hajnalban mély áhítatba merül. Kunyhója ajtaja előtt térdelve s kelet felé fordított arccal így imádkozik: «Oh Uram, Jézus Krisztus, arra kérlek, hogy két kegyelmet gyakorolj velem, mielőtt meghalok: az egyik, hogy amíg élek, amennyire lehetséges, érezzem lelkemben és testemben azt a gyötrelmet, melyet te, édes Uram, keserves kínszenvedésed alkalmával szenvedtél; a másik, hogy — amennyire lehetséges — érezzem szívemben azt a túláradó szeretetet, mely téged, Isten fiát, arra késztetett, hogy értünk, bűnösökért, oly szörnyű kínokat önként magadra vállalj».

Miután sokáig eseng így, értésére esik, hogy Isten teljesíti kívánságát. Ezen ígéretre «az áhitat heve annyira fokozódik benne, hogy a szeretet és szánalom egészen Krisztussá alakítja. S amint így, ebben a szemlélődésben lángol, . . . az égből hat tüzes és ragyogó szárnnyal egy szeráfot lát leszállani, mely szeráf gyors röpüléssel oly közel jön hozzá, hogy jól láthatja és megkülönböztetheti benne a keresztrefeszített ember képét. Szárnyai úgy vannak elosztva, hogy két szárny a feje fölé terjeszkedik, kettő röpülésre szolgál s a hátralevő kettő egész

testét betakarja. Francesco megretten láttára s szívét örömmel és csodálkozással vegyes fájdalom marcangolja. Fölötte örül ugyanis Krisztus kegyes ábrázatának, mely ily nyájasan jelenik meg neki s ily jóságosan tekint rája, de másrészt meg a részvét kimondhatatlan fájdalmát érzi, mivel megfeszítetten látja őt».

«Azután azért is csodálkozik a bámulatos és rendkívüli látomáson, mert jól tudja, hogy a szenvedés gyarlósága nem fér össze a szeráfi lélek halhatatlanságával. A jelenés tehát kinyilatkoztatja neki, hogy ez a jelenés azért tűnik föl neki ilyen formában, hogy megértse, hogy ebben a csodálatos jelenésben nem testi mártirium, hanem lelki lángolás által kell a keresztrefeszített Krisztus hasonmásává átalakulnia».

«Mikor a csodálatos látomás eltűnik, szent Ferenc szívében a túláradó gerjedelem és az isteni szeretet tüzét, testében pedig Krisztus kínszenvedésének csodálatos képét és pecsétjét hagyja. Minek okából kezein és lábain azonnal feltűnnek a szegek nyomai úgy, ahogyan a szeráf képében megjelent keresztrefeszített Jézus Krisztus testén látta. Kezei és lábai eszerint középükön szegektől általütötteknek tetszenek. A szögek feje a tenyereken és a lábfejek felső részén domborodik, hegyük a kézfejeken és a talpakon van s a húsból kinyúló részük annyira visszahajlott, hogy görbületeikbe, mint valami gyűrűbe, az ujjat könnyen be lehetne dugni. A szögfejek kerekalakúak és feketék. A jobboldalon hasonlatosképen egy forradatlan piros és véres lándzsaseb jelenik meg, mely utóbb szent Ferenc szent melléből gyakran vért szivárogtat s csuháját és alsóruháját is összevérzi.»

Igy a poverello a stigmatizáció szent misztériuma révén testben is hasonlóvá lesz szeretett Mesteréhez. A «szentséges sebhelyek» történeti valóságában nem lehet kételkedni. Annyi és oly meggyőző bizonyság áll

rendelkezésünkre, hogy még a legtúlzóbb hiperkritika is kénytelen velök szemben kapitulálni. Legnyomósabb ezek között magának a szentnek rögtön a stigmatizáció extatikus hangulatában írott fönséges dícsérete, melynek nehezen kibetűzhető eredetije jelenleg az assisi S. Francesco kolostor egyik legdrágább kincse. A hálának és az örömteli elragadtatásnak olyan szenvedélyes lángja lobog az egyszerű köntösű költeményben, aminőre csak az Istenbetemetkezés legmagasabb fokára jutott szeráfi lélek képes. Szövege a következő:

«Te vagy egyedül szent, Úr Isten, ki csodákat művelsz. Te erős vagy. Te nagy vagy. Te fölséges vagy. Te mindenható vagy szent Atyánk, égnek és földnek királya. Te háromság vagy Úr Istenünk és egység és minden jóság. Te jóság vagy, minden jóság, legfőbb jóság, élő és igaz Úr Isten. Te szeretet vagy, tiszta szeretet. Te vagy a bölcsesség. Te vagy a türelem. Te vagy a biztonság. Te vagy a nyugalom. Te vagy az öröm és örvendezés. Te vagy az igazság és mérséklet.Te vagy minden gazdagságunk és elégségünk. Te vagy a szelidség. Te vagy védelmünk. Te vagy őrzőnk és védelmezőnk. Te vagy az erősség és menedék. Te vagy a mi reményünk. Te vagy a mi hitünk. Te vagy a mi nagy édességünk. Nagy és csodálatos Úr, mindenható Isten és könyörülő Megváltó vagy.»

A drága ereklye hátsó oldalán ugyancsak a szent eredeti kézírásában ez a Leone testvérnek szóló áldás olvasható: «Áldjon meg téged az Úr és őrizzen meg téged. Mutassa neked orcáját és könyörüljön rajtad. Fordítsa hozzád orcáját és adjon neked békességet. Az Úr áldjon meg téged Leo testvér». E szavak után következik a nagy T betű, a kereszt szimbóluma, melyet Francesco kézjegyül használ és alatta koponya.

E minden kétségen felül álló történeti dokumentum bizonyító erejét még fokozza, hogy Leo testvér az áldás fölé írott finom gyöngybetűs soraiban pontosan elmondja

a dícséret keletkezésének körülményeit: «Szent Ferenc két évvel halála előtt Alverna hegyén negyvennapos bőjtöt tartott Isten anyja, a boldogságos szűz Mária és szent Mihály arkangyal tiszteletére, Nagyboldogasszonytól szent Mihály ünnepéig. És az Úr keze érintette őt: a szeráf megjelenése és a vele való beszélgetés és Krisztus sebhelyeinek testébe nyomása után a túloldalon olvasható dícséretet készítette és sajátkezűleg leírta, így adván hálát Istennek a vett jótéteményért». Az áldás után pedig ezt olvassuk: «Ezen áldást szent Ferenc sajátkezűleg írta nekem, Leo testvérnek».

Francesco a megrendítő esemény után még nagyobb áhítattal és még több bensőséggel folytatja tovább a negyvennapos bőjtöt. Sebhelyeit eleinte még bizalmas barátai előtt is gondosan rejtegeti. De csakhamar belátja, hogy a titok teljes megőrzése lehetetlen. Ha más nem, a ruháin gyakran mutatkozó vérfoltok előbb-utóbb el fogják árulni. Mindamellett fél Isten titkait nyilvánosságra hozni és sokáig nem tudja eldönteni, vajjon el szabad-e mondania a szeráfi látomást és a szentséges sebhelyek vételét. De Illuminato testvér biztatására, hogy a vett jótéteményeket nemcsak magáért, hanem másokért is kapta, végre mégis megembereli magát és nagy szorongások közepett elmondja a látomás módját és alakját. De egyúttal hozzáteszi, hogy Krisztus a jelenés alkalmával olyanokat is mondott neki, melyeket életében soha senkivel sem közölhet.

A bőjt végeztével megoszlik a kicsiny társaság. Masseo testvér Angelo, Illuminato és Silvestro testvérekkel visszamarad a szenthegyen, Francesco pedig Leone testvér kíséretében már szept. 30-án visszaindul Assisibe. Nehéz szívvel válik meg szent örömeinek kicsiny tanyájától. Érzi, hogy nem látja többé viszont. Szeméből könnyek patakzanak, miközben ajkai áldást rebegnek: «Éljetek békében, kedves fiaim! Isten áldjon bennete-

ket, drágalátos gyermekeim! Testem távozik ugyan tőletek, de szívemet nálatok hagyom. Elmegyek Isten juhocskájával; a Santa Maria degli Angelihez megyek s nem térek többé vissza. Távozom innen. Ég veled. Ég veletek. Ég veled hegy. Addio, addio, Monte Verna! Isten veled, angyalok hegye! Isten veled, drágalátosom! Isten veled, drágalátosom! Köszönöm sólyom testvér hozzám való jóságodat! Isten veled, Isten veled, függő szirt, már nem megyek többé látásodra! Isten veled, kőszikla! Addio, addio, addio meredek sziklafal, mely kebledre öleltél, mikor a sátán oly csúfos kudarcot vallott! Sohse látjuk többé egymást! Isten veled, Santa Maria degli Angeli! Anyja az örök Igének, ime oltalmadba ajánlom fiaimat!»

E szavakkal végleg búcsút int zokogó társainak, akik úgy érzik, mintha mindannyiok szívét magával vinné s Leone testvér és egy jámbor paraszt társaságában lassan lefelé indul. Mivel szögekkel átvert lábaival nem bírja a gyaloglást, a paraszt szamarán vág neki a hosszú útnak. Tekintete minduntalan visszatér a kedves bércekre, melyekhez immár életének legszentebb emléke fűzi. Minél messzebbre távolodik tőlük, annál szívesebben mereng el ködbe, felhőbe temetkező körvonalaikon.

A Monte Foresto (= Casella) ormán, az utolsó helyen, honnét még elér tekintete a mind jobban elmosódó csúcsig, leszáll szamaráról, térdre borul s forró imádság után megáldja a szent hegyet s e szavakkal int neki végbúcsút: «Ég veled Isten hegye, szent hegy, mons coagulatus, mons pinguis, mons in quo beneplacitum est Deo habitare. Addio Monte Alverna. Áldjon meg az Atya Isten, a Fiú Isten, a Szentlélek Isten! Béke veled! Nem látjuk többé egymást.» Utána még hosszan elmereng a távolság ködén át bizonytalanul szétfolyó körvonalakon, azután tovább indul s Alverna, az új Golgota végkép belevész a messzeségbe.

X. Utolsó akkordok. (1224—1226.)

Francesco Alverna hegyéről Arezzon és Borgo San Sepolcron át veszi útját. Amerre csak elhalad, mindenütt lelkes tömegek fogadják. A községek és majorságok lakói olajfaágakkal tódulnak eléje és hangosan kiáltják feléje: «*Ecco il santo! Ecco il santo!*» Mindenki látni és érinteni akarja. «Férfiak és asszonyok, gyermekek és öregek nagy áhitattal és hő vágyakozással iparkodnak ruháját illetni és kezeit csókolni.» Ő azonban csak csupasz ujjait nyujtja nekik, nehogy a szentséges sebhelyek titkából eláruljon valamit.

Útja így valóságos diadalúttá alakul, mely azonban a sok öröm mellett sok zaklatást is szerez számára. A sok erőltetés és szorongatás egészen kimeríti. Assisibe már súlyos betegen érkezik. De azért hallani sem akar pihenésről; ellenkezőleg még fokozottabb buzgalommal tér vissza a bélpoklosok ápolásához és az apostolkodáshoz. Mintha csak most tért volna meg, agya újra nagy tettek terveitől izzik. De hiába, fáradt teste nem bírja követni lelkének szárnyalását. A megerőltetéstől ágynak esik. Betegségében az előtte oly kedves San Damianohoz viteti magát, hol szent Klára nádból és sásból egy kis kunyhót rögtönöztet számára.

De nyugalmat itt sem talál. Szembaja, melynek orvoslására eddig semmi gondot nem fordított, annyira elhatalmasodik, hogy egyidőre egészen megvakul. A betegség gyötrelmeit még fokozza a kunyhóban tanyázó tömérdek egér, melyek sem éjjel, sem nappal nem hagy-

nak neki nyugtot. A kellemetlen kis állatok állandóan föl s alá futkosnak testén s még enni sem hagyják békében. Francesco nagy szorongattatásában az Úrhoz kiált segítségért: «Uram — sóhajtja egy éjszaka — jőjj segítségemre gyöngeségemben, hogy türelemmel tudjam elviselni látogatásodat.» És ime rögtön rá hallja a vigasztaló feleletet: «Mondd csak testvér, ha betegséged és szorongattatásaid fejében olyan nagy és drága kincset adnék neked, hogy hozzá képest az egész világ semmi volna, vajjon nem örülnél te ennek?» «Uram — viszonozza erre Francesco — annak fölötte igen nagy és értékes, csodálatos és minden mértéket meghaladóan megszerzésre méltó kincsnek kellene lennie.» De a titokzatos hang tovább folytatja: «Akkor hát örvendj testvér és légy vidám betegségedben és szorongattatásodban. Légy olyan biztos, mintha már országomban volnál».

Ez a kijelentés megnyugtatja a szegény szenvedőt és újra visszahozza elpusztíthatatlan lelki derüjét. Örömét nem bírja magába rejteni, hanem mihelyt megvirrad, azonnal maga köré gyüjti társait és így szól hozzájuk: «Ha a császár egyik szolgájának egy egész birodalmat ajándékozna, vajjon nem kellene-e ennek a szolgának nagy örömben lennie miatta? És ha még hozzá a tulajdon birodalmát ajándékozná neki, nem kellene-e még jobban örülnie? Hát lássátok, így kell nekem is örvendeznem szenvedéseim és megpróbáltatásaim közepett, így kell vigadoznom az Úrban és folytonfolyvást hálálkodnom az Atya Istennek, egyszülött fiának, a mi Urunknak, Jézus Krisztusnak és a Szentléleknek azért a sok kegyelemért, melyet irántam tanusított. Mert im kegyes volt engem, méltatlan szolgáját még földi életemben biztosítani országáról. Ezért dicsőségére és a magunk vigasztalására meg embertársaink épülésére egy új dicsőítő éneket fogok készíteni az Úr teremtményeiről, melyeket nap-nap után használunk,

melyek nélkül nem élhetünk s amelyek helytelen használatával legtöbbször vét az emberi nem Teremtője ellen. Mert mindannyiszor méltatlanoknak bizonyítjuk magunkat a kegyelmekre és jótéteményekre, valahányszor nem dícsérjük Istent, a minden jók teremtőjét és adóját úgy, ahogyan dícsérnünk kellene».

E szavakkal magába mélyed és rövid töprengés után elkészíti a *Naphimnusz* első huszonkét sorát s mindjárt megtanítja rá társait is:

Mindenható, fölséges és jóságos Úr,
Tied a dícséret, dicsőség és imádás
És minden áldás.
Minden egyedül téged illet Fölség
És nem méltó az ember, hogy nevedet kimondja.

Áldott légy, Uram és minden alkotásod,
Legfőképen urunk-bátyánk a nap,
Aki a nappalt adja és aki ránk deríti a te világosságod
És szép ő és sugárzó, nagy ragyogással ékes:
A te képed, Fölséges.

Áldott légy Uram hold nénénkért és minden csillagaiért [az égnek,
Őket az égen alkotta kezed, fényesnek, drága szépnek.
Áldott légy Uram szél öcsénkért,
Levegőért, felhőért, minden jó és rút időért,
Kik által élteted minden te alkotásod.

Áldott légy Uram víz húgunkért,
Oly nagyon hasznos ő, oly drága, tiszta és alázatos!

Áldott légy Uram tűz bátyánkért,
Vele gyújtasz világot éjszakán.
És szép ő és erős, hatalmas és vidám.

Áldott légy Uram Földanya nénénkért,
Ki minket hord és enni ad [virágokat.
És mindennemű gyümölcsöt terem, füveket és színes

Dícsérjétek az Urat és áldjátok
És mondjatok hálát neki
És nagy alázatosan szolgáljátok.[1]

Azon melegében dallamot is szerez a szöveghez és mindjárt énekelni kezdi társaival. Az első próbák sikere annyira föllelkesíti, hogy Pacifico testvért, az egykori *rex versuum*-ot néhány más testvérrel menten világgá küldi, hogy mindenfelé prédikáljanak, utána közösen énekeljék el az új himnuszt s a végén jelentsék ki: «Mi az Úr komédiásai vagyunk s más jutalmat nem kérünk tőletek, mint igazi bűnbánatot.» Igy a *Cantico del frate Sole* hamarosan szárnyra kap s rövid idő alatt utat talál mindenüvé, ahol istenfélelem, bensőség s báj és naivság iránti fogékonyság lakozik a szívekben.

Francesconak nagyon szívéhez nő szerzeménye. Egyszerű köntösű és mégis mély tartalmú strófái naponta többször is fölcsendülnek ajkán. Nem csoda. Hiszen az ének minden gondolata, minden szava szívéből fakad és legbensőbb valóját tükrözteti. Kevés lirai költeményről lehet elmondani, hogy annyira egy a költő egyénisége-vel, mint a Naphimnusz. Maga Francesco érzi ezt legjobban s ezért az új ihlet óráiban fogant gondolatait is hozzáfűzi. Erre legelső alkalom a püspök és a podestà meghasonlása. Francesco békeszerető szivét nagyon bántja ez a viszály, mely az egész város nyugalmának megbontásával fenyeget. Mivel azonban betegsége miatt maga nem mehet békíteni, az ének hatalmával akarja lecsöndesíteni a háborgó kedélyeket. E célból egy újabb strófával toldja meg költeményét:

Áldott légy Uram minden emberért, ki szerelmedért
És aki tűr gyötrelmet, nyavalyát. [másnak megbocsát
Boldogok, akik tűrnek békességgel,
Mert tőled nyernek majd, Fölséges, koronát.

[1] Sík S. fordítása.

Azután két testvérrel a püspöki palota elé hivatja a podestát és kiséretét, más kettőnek pedig azt a megbízást adja, hogy a palota elé gyülekezett nép előtt énekeljék el az új strófával megszerzett himnuszt. A testvérek mindenben híven teljesítik a vett parancsot. Megjelennek a palota előtti téren s így szólnak a nagy számban összeverődött néphez: «Ferenc testvér betegségében egy dicsőítő éneket szerzett az Úr dicsőségére és embertársai épülésére. Arra kér tehát benneteket, hogy hallgassátok végig nagy áhitattal.» Azután belekezdenek az énekbe. A podestà mindjárt az első akkordok hallatára föláll, összekulcsolja kezeit s olyan figyelemmel és áhitattal hallgatja végig, mintha csak az Úr evangéliumát hallaná. Az ének minden szava szívébe markol s könnyeket fakaszt szeméből. Mikor az utolsó akkord is elnémul, hangosan fölkiált: «Igazán mondom nektek, hogy nemcsak a püspök úrnak, akit uramnak tartozom és akarok elismerni, hanem még testvérem vagy fiam gyilkosának is kész vagyok megbocsátani.» E szavakkal odaborul a püspök lábai elé és így folytatja: «Ime lássátok, a mi Urunk Jézus Krisztus és szolgája, Francesco iránt való szeretetből kész vagyok bárminő elégtételt nyujtani, amit ti jónak láttok».

Guido püspök szívét szintén mélyen meghatja a drámai jelenet. A podestát szeretettel fölemeli, magához öleli s azután így szól hozzá: «Hivatalomnál fogva tulajdonképen nekem kellene alázatosnak lennem, de mivel természetemnél fogva haragra hajlok, elnézéssel kell lenned irányomban.» A megindító jelenetet kölcsönös békecsókok rekesztik be.

Francesco nagy örömmel hallja a békítés sikerét s ezentúl még nagyobb odaadással énekelgeti himnuszát. Lelki derűje, vidámsága egy pillanatra sem válik borúra, csüggedésre. De szegény, elgyötört testének állapota mindig rosszabbra fordul. A vég közeledésének tünetei

egyre gyakrabban jelentkeznek. Különösen szemére szenved sokat. A makacs és elhanyagolt baj, nemhogy enyhülne, nap-nap után több kínt okoz. Hugolin bíboros, aki továbbra is változatlan szeretettel viseltetik a szent patriarcha iránt, már-már életéért kezd aggódni. Ezért 1225 őszén rábirja, hogy Assisiből Rietibe vitesse magát, hol azidétt a pápai udvarral egy kiváló szemorvos is tartózkodik. A szent enged a sürgetésnek s Illés és más testvérek kiséretében Rietibe indul. Először a városon kívül fekvő San Fabiano-templomnál állapodik meg.

A nép, mihelyt tudomást szerez megérkezéséről, olyan tömegesen tódul hozzá, hogy a plébános kicsiny szőllőjét egészen letapossa. A szegény pap szomorúan szemléli csekély vagyona pusztulását s magában erősen bánja, hogy Francescot házába fogadta. A szent azonban hamar kitalálja gondolatait és hogy megvígasztalja, így szól hozzá : «Kérlek atyám, tűrj meg itt még néhány napig, mert nálad nagy nyugalmat találtam. Engedd továbbá Isten kedvéért és szegénységemért, hogy vendégeim szabadon dézsmálhassák szőlődet. Viszonzásul Uram Jézus Krisztusom nevében ígérem, hogy szőlőd ezentúl húsz akó bort fog teremni évenként.»

S. Fabianoból már néhány nap mulva a fonte colomboi remeteséghez távozik Francesco. Itt megy végbe a már halaszthatatlanná vált operáció. Az orvos kijelenti, hogy a halántékon fájdalmas égetésre van szükség s egyben mindjárt tűzbe is teszi műszereit, hogy izzóvá hevítse őket. Francesco, hogy erőt nyerjen a fájdalmas műtéthez, így biztatja a tüzet : «Ó tűz testvérem, ki oly előkelő és hasznos vagy az összes teremtmények között, kérlek, légy hozzám udvarias ez órában, mert látod, én szerettelek téged és ezután is szeretni foglak az iránt való szeretetből, aki alkotott téged. Hasonlóan Teremtőnket is kérem, hogy mérsékelje hevedet, hogy ki tud-

jam állni». E szavakkal keresztet vet a tűzre, melyben már vörösen izzanak a műszerek.

A testvérek merő részvétből nem akarnak tanui lenni forrón szeretett mesterük kínjainak s ezért sorra kisomfordálnak a szobából. Igy a beteg egészen magára marad az orvossal. Mikor azonban a műtét végeztével ismét visszaszállingóznak a testvérek, Francesco ily szavakkal fogadja őket: «Kicsinyhitűek, miért futottatok meg? Igazán mondom nektek, hogy sem fájdalmat, sem a tűz hevét nem éreztem úgy, hogy ha nem volt elég az égetésből, kész vagyok újból alávetni magamat». És az orvos készségesen megerősíti szavait; csodálkozva mondja, hogy operáció közben, mely pedig sokkal erősebb embert is próbára tett volna, a fájdalom legkisebb jelét sem vette észre nála.

De a műtét csak ideig-óráig segít. A beteg állapota továbbra is változatlanul súlyos marad. Pedig jóakarói és a testvérek mindent megtesznek érdekében. Különösen Hugolin bíboros karolja föl nagy szeretettel ügyét. Valószínűleg ő költözteti be a rieti püspök palotájába is, ahol mégis több kényelmet talál, mint a fonte colomboi remeteség kiáltó szegénységében.

Francesco türelemmel és rendületlen vidámsággal állja a kínokat. Minél többet szenved teste, annál derűsebb lelke. Egyszer az egyik testvért, aki világi életében lantos volt, ezzel inti magához: «Testvér, a világ fiai nem értik az isteni titkokat. Lám a hangszereket is, melyek pedig eredetileg Isten dicsőítésére voltak szánva, a fülek gyönyörködtetésére használja fel az emberi szeszély. Azért nagyon szeretném, ha csöndben egy citerát szereznél, azon szép dalokat pengetnél s ezzel némi enyhületet szereznél szegény, fájdalomtól gyötört test testvéremnek». De a testvér így felel: «Atyám, nagyon félek, hogy könnyelműséggel vádolnak majd az emberek, ha megteszem, amit parancsolsz». Mire

a szent siet megjegyezni : «Hagyjuk hát testvér. Inkább hagyjunk el sok mindent, mint hogy másokat megbotránkoztassunk.»

De ím a rákövetkező éjszaka, mialatt ébren virraszt és Istenről elmélkedik, egyszerre csak kibeszélhetetlen szépségű és megvesztegetően fülbemászó dallamú citeraszót hall. Látni ugyan nem lát senkit, de úgy tetszik neki, mintha a citerázó föl s alá járna s ennek megfelelően a hang majd innét, majd onnét érkeznék füléhez. Az édescsengésű dallam oly kellemes zsongással tölti el szívét, hogy már szinte a túlvilágon érzi magát.

Máskor meg, mikor bensejében édesebbnél-édesebb dallamok zsonganak, egyszerre francia nyelven kezd énekelni és a szívét eltöltő isteni ihletésnek ujjongó francia himnuszban ad kifejezést. Olykor egy fadarabot fektet balkarjára, ezt egy kisebb hajlított pálcikával huzigálja, mintha hegedülne s közben francia énekeket dúdol. De a széles jókedv sokszor sírással végződik és az ujjongó éneklés a szenvedő Krisztus iránt érzett részvét könnyeibe fullad.

De a szegény *frate asino* állapota csak nem akar javulni. Sőt a zordon téli hideg még jobban megsokasítja kínjait. Talán emiatt történik, hogy Illés testvér 1226 elején Rietiből az enyhe klimájáról ismeretes Sienába viteti a nagy beteget s itt a várostól északra fekvő Alberino (Ravacciano) nevű remeteségben helyezi el. De már ez sem segít. Nem idéz elő gyökeres javulást az itt végrehajtott második operáció sem. Sőt a meglevő bajokhoz nemsokára súlyos gyomor- és májbaj járul. Időnként erős vérhányás vesz erőt a betegen, úgy hogy egészen halálra válik. A megrémült testvérek szorongva tudakolják végső akaratát. Francesco tehát magához hivatja a szentéletű Pratoi Benedek testvért, kinek miséjét gyakran hallgatja betegségében s így szól hozzá : «Ird, hogy megáldom minden testvéremet, kik e rendben vannak

s a világ végéig eljövendők lesznek. Mivel gyöngeségem és fájdalmaim miatt nem birok beszélni, röviden csak három mondatban adom tudtára akaratomat és kívánságomat minden mostani és ezután élő testvéreimnek. Először reám, áldásomra és végakaratomra való emlékezéssel mindig szeressék egymást, miként én szerettem és szeretem őket, azután mindig szeressék és tiszteljék úrnőnket, a Szegénységet és végül mindig hűséggel és engedelmességgel viseltessenek az anyaszetegyház elöljárói és papjai iránt». *(Testamentum breve.)*

Illés testvér az első múló megkönnyebbülést arra használja föl, hogy a Cortona melletti cellei remeteségbe szállíttatja szeretett mesterét. De itt állapota még rosszabbra fordul. A vízkór tünetei kezdenek nála mutatkozni. Alsó teste, combjai és lábszárai erősen megdagadnak; gyomra pedig egészen fölmondja a szolgálatot. Francesconak már csak egy kívánsága van: hogy szeretett szülővárosában halhasson meg. Illés testvér tehát ismét útra kél vele. Mivel azonban attól tart, hogy a perugiaiak ereklyéi biztosítása céljából esetleg megkísérlik a már életében szentként tisztelt beteg elrablását, nagy kerülővel Gubbion és Nocerán át halad Bagni de Noceráig, hol egy erős assisi lovascsapat veszi át a menet fölött való őrködést. Assisibe érve a püspöki palotánál állapodnak meg, hol ezentúl állandóan nagyszámú őrség ügyel a beteg biztonságára.

Az egész nyár a remény és lemondás váltakozása között múlik el. A betegség egyszer kedvezőbb lefolyást ígér, máskor meg válságosra fordul. Francesco a javulás hamar múló napjait egy újabb és terjedelmesebb végrendelet készítésére használja föl, melyben még egyszer összefoglalja és minden ellenkező törekvéssel szemben szokatlanul erős nyomatékkal hangsúlyozza életeszményeit és célkitűzéseit. Mint mindig, most is változatlanul azt hirdeti, hogy az általa követett életmód mindenestől

az Úrtól származik. Tolla alá minduntalan ilyen kifejezések tolulnak: «Az Úr a következőkép vezetett engem, Ferenc testvért a bűnbánat megkezdésére...» «Az Úr most oly bizalmat öntött belém az egyház iránt...» «Eltöltött azután az Úr és most is eltölt rendjök miatt bizalommal a papok iránt...» «Mikor azután az Úr szerzetestársakkal is megáldott, senki sem mutatta nekem, mit kell tennem, hanem a Magasságbeli önmaga nyilatkoztatta ki, hogy a szent evangélium útmutatása szerint kell élnem...» «Az Úr kijelentette nekem, hogy ez legyen köszöntésünk...»

Francesco nem ok nélkül hivatkozik ily sűrűn az Úr akaratára. Hiszen végrendelete nem egyszerű visszapillantás elmult életére, hanem egyúttal utolsó heroikus kísérlet az elhajolt fejlődési irány visszaigazítására és az elfakult eredeti eszmények újból való fölragyogtatására. A miniszterek és tudósok lealkuvó törekvéseivel szemben ismét Rivo Torto és Porziuncola szellemét próbálja visszaidézni és általánosítani. Ezért merészen túlteszi magát az utolsó évek eseményein s a szegénység, engedelmesség és kézimunka tekintetében ugyanolyan követelményeket támaszt a rend egyetemével, mint valamikor a megtérés inspirációkkal teljes napjaiban az első testvérekkel szemben. «Vigyázzanak szerzetes testvéreim — írja, — hogy templomot, házacskát, vagy akármi mást, amit számukra építenek, csak úgy fogadjanak el, ha megfelel a szent szegénységnek...» «A szent engedelmesség nevében szigorúan meghagyom minden rendtársamnak, hogy... ne merészeljenek sem közvetlenül, sem közvetve mások útján a római szentszéktől adománylevelet és ezzel valamely templomot vagy birtokot kikönyörögni, sem az igehirdetés, sem az üldöztetések ürügye alatt...» «... határozottan akarom, hogy minden rendtársam dolgozzék, amint a tisztességhez illik. Aki nem ért a munkához, tanulja meg; nem azért,

hogy munkájának bérét vegye, hanem hogy példát adjon és a henyélést elkerülje.»

Még erősebben bontakozik ki a restauráló szándék a befejező részben: «És ne mondjátok testvéreim: Ez új szabály; mert ez csak emlékeztetés, intés, buzdítás és az én végrendeletem, melyet én, Ferenc, a ti igénytelen testvéretek hagyok nektek, Isten áldotta testvéreimnek... Az engedelmesség nevében megtiltom úgy a generálisnak, mint a többi elüljáróknak és őröknek, hogy ez irathoz valamit hozzáadjanak vagy belőle elvegyenek... És minden rendtagnak... az engedelmesség nevében szigorúan megparancsolom, hogy ne merészeljenek akár a szabályokhoz, akár e sorokhoz magyarázatokat csatolni, azt mondván, hogy így kell ezeket érteni, hanem amint megsegített az Úr, hogy egyszerűen és minden mesterkéltség nélkül elmondhattam és megírhattam a szabályokat és e szavakat, ép oly egyszerűen és mesterkéletlenül fogadjátok és istenes munkálkodástokkal kövessétek mindvégiglen».

A végrendelet utolsó fellobbanása a kialvás felé siető életerőnek. Francesco tisztában van állapotával. Tudja, hogy a halál küszöbén áll. Egy arezzoi orvosbarátja, Buon Giovanni már szeptember elején megmondja neki, hogy legföljebb október elejéig húzhatja. Francesco szomorúság helyett ujjongó örömmel fogadja e kijelentést. Mintha már maga előtt látná, ölelésre tárt karokkal kiáltja: «Isten hozott halál testvérem!» A vég bizonyossága újból dalra hangolja. A Naphimnusz végére egy új strófát iktat a halál testvér üdvözlésére:

Áldott légy Uram a testi halálért, mi testvérünkért,
Akitől élő ember el nem futhat.
Akik halálos bűnben halnak meg, jaj azoknak!
És boldogok, kik magukat megadták te szent akaratodnak,
A második halál nem fog fájni azoknak.

És ezentúl, valahányszor a fájdalom erőt készül venni rajta, Angelo és Leone testvéreknek mindig ezt kell előtte énekelniök. Sokszor még éjszaka is hivatja őket. Illés testvérnek nincs inyére ez a folytonos éneklés. Fél az emberek megitélésétől. «Atyám, — mondja egy napon — tudod, hogy ezek a polgárok nagy bizodalommal vannak hozzád és szent embernek tartanak. Ez okból úgy vélekedhetnek, hogy ha valóban az vagy, akinek hisznek, betegségedben a halálra kell gondolnod s mivel ily súlyos nyavalyában senyvedsz, inkább sírnod illik, semmint dalolnod. Tudd meg ugyanis, hogy énekedet és a miénket, melyet parancsodra zengedezünk, sokan hallják a palotában és azon kívül is, mert miattad ezt a palotát sok fegyveres őrzi, kik rossz példát vehetnének rólunk. Minek okáért azt gondolom, hogy jól tennéd, ha innen távoznál s mindnyájan visszamennénk Santa Maria degli Angeli klastromába, mert nem jó nekünk itt a világiak között lennünk».

Francesconak tetszik a gondolat. Hiszen úgyis az a titkos vágya, hogy legszentebb és legtisztább örömei kicsiny tanyáján halhasson meg. A polgárságnak — a püspök épen zarándokúton van ezidétt — szintén nincs kifogása az átszállítás ellen. A testvérek tehát karjaikra emelik szeretett atyjukat és számos polgár kiséretében a Porziuncola felé indulnak vele. Az út közepefelén, a bélpoklosok kórházánál megáll a menet. Francesco, amennyire gyönge erői megengedik, fölemelkedik a hordágyról, fájós szemeit szülővárosára veti s kezét áldásra emelve így szól: «Uram! Valamikor elvetemült és rosszhirű emberek gyülekező helye volt e város, de most túláradó kegyességedben a neked tetsző időben kiöntötted fölötte kegyelmeidnek sokaságát és merő jóságból arra választottad ki, hogy ezentúl azoknak szolgáljon lakásul és tartózkodási helyül, akik igazán megismertek téged, nevednek megadják a dicsé-

retet s az egész keresztény nép között a jó hírnév, szent élet, igaz hit és evangéliumi tökéletesség illatát terjesztik. Kérlek tehát Uram, Jézus Krisztusom, kegyeknek atyja, hogy ne tekintsd az én hálátlanságomat, hanem egyedül bőséges kegyelmedre figyelmezzél, melyet nekem juttatni kegyes voltál, hogy mindig azok lakása és tartózkodáshelye maradjon, akik elismernek téged és magasztalják áldott és mindörökön örökké dicsőséges nevedet. Amen.» E szavakkal lehanyatlik áldó jobbja s a könnyekig meghatott menet tovább indul.

A Porziuncolában töltött néhány nap a lassú haldoklás ideje, melyet csak Jacoba asszony megérkezése derít föl némileg. A derék nő épen akkor érkezik meg, amikor a szent hírnököt készül érte meneszteni, hogy ha még életben akarja látni, haladéktalanul jöjjön Assisibe. Nem üres kézzel jön; gondosságában magával hoz mindent, ami a temetéshez szükséges: viasz-gyertyákat, tömjént, halotti leplet, sőt még a mandulakrémről sem feledkezik meg. Megjelenése az utolsó örömsugár Francesco életében. A haldokló október 2-án, egy kínok között átvirrasztott éjszaka után még egyszer maga köré gyűjti a testvéreket s megáldja bennök összes élő és még ezután jövendő fiait. Majd, hogy ebben is hasonló legyen Mesteréhez, egy darab kenyeret hozat, megáldja és apró darabkákra törve a testvéreknek nyujtja. Ezzel végleg befejezi földi hivatását. Másnap (okt. 3.) szombati napon este hét óra tájban csendesen jobblétre szenderül.

Halálának gyorsan híre futamodik. Még az éjszaka folyamán ezrek és ezrek gyűlnek koporsójához, hogy leróják iránta a hódolat utolsó adóját. Másnap reggel pedig megjelenik az egész assisi papság és fényes körmenetben a városba viszi a drága ereklyeként tisztelt hamvakat. Útközben egyidőre megállapodnak San Damiano előtt, hogy szent Klárának és társnőinek alkalmat adjanak az utolsó Istenhozzád elmondására. Azután

a San Giorgioba fordulnak s ideiglenesen itt helyezik el a tetemet. Innét néhány esztendő mulva (1230 május 25.) a közben megkezdett pompás S. Francescoba viszik át, de mivel a nép mindenáron hatalmába akarja keríteni, Illés testvér olyan jól elrejti, hogy csak századok mulva (1818 dec. 12) kerül elő.

A nép után a hivatalos egyház is siet aureolát vonni a megdicsőült szenvedő homlokára. Hugolin bíboros, aki közben IX. Gergely néven III. Honorius örökébe lép, már 1228 július 16-án a szentek sorába iktatja egykori barátját, néhány nappal később pedig megbízást ad Celanoi Tamás testvérnek élettörténete megírására.

A nyugtalan vándormadár tehát, miután csodaszép dalokat énekelt a *nuova pazziá*-ról, az új evangéliumról, mely új mosolyt, új verőfényt van hivatva a vén föld elkomorult ábrázatára deríteni, szebb hazába távozik. De itthagyja szép életének ezernyi ezer emlékét, melyek termékenyítő harmatcseppekként érik a szíveket és a kegyelet szebbnél-szebb virágait, a *fioretti di san Francesco*-t sarjasztják ki belőlük, azután itthagyja szellemét, a franciskánus szellemet, mely sok ezer fiának működésében mély nyomokat szánt a késői középkor történetébe s mindenekfölött itthagyja csodálatosan harmónikus életalakításának példáját, melyre századok multán is csak bámulattal és szent vágyakozással tudunk visszatekinteni.

Felhasznált irodalom.

a) *Forrásmunkák :* S. Francisci Assisiensis vita et miracula auctore fr. *Thoma de Celano.* Rec. P. Edwardus Alenconiensis. Romae 1906. — Legenda trium sociorum. Acta sanctorum. Oct. II. 723—742. — *S. Bonaventurae* legendae duae de vita S. Francisci. Quaracchi, 1898. — Liber de Laudibus beati Francisci a fr. *Bernardo de Bessa* conscriptus. Analacta Franciscana. III. 666—692. — Chronica *fr. Jordani.* Ed. H. Boehmer. (Coll. d'études et de documents sur l'histoire relig. et littéraire du moyen âge. VI.) Paris, 1908. — Speculum perfectionis. Ed. P. Sabatier. (U. o. I.) Paris, 1898. — Actus b. Francisci et soc. eius. Ed. P. Sabatier. (U. o. IV.) Paris, 1902. — Fioretti di S. Francesco. Con una introduzione di A. Padovan. Milano, 1908. — Fioretti. Ford. Erdős R. Budapest, 1911. — Assisi szent Ferenc virágoskertje. Ford. Kaposi J. Budapest, 1913. — Chronica XXIV Generalium Ordinis Minorum. Analecta Franciscana. III. 1—575. *Boehmer H. :* Analekten zur Geschichte d. Franciscus v. Assisi. Tübingen—Leipzig, 1904. — Assisii szent Ferenc összes művei. Ford. Monay F. Marosvásárhely, 1907.

b) *Forráskritikai és bibliografiai munkák : Goetz W. :* Quellen zur Geschichte d. hl. Franz v. Assisi. Gotha, 1904. — *Tilemann H. :* Speculum perfectionis und Legenda trium sociorum. Leipzig, 1902. — *Schnürer G. :* Neue Quellenforschungen über d. hl. Franz v. Assisi. (Hist. Jahrbuch 1907.) — *Kybal V. :* Die Ordensregeln d. hl. Franz von Assisi. Leipzig—Berlin, 1915. — *Fachinetti V. :* La questione

francescana. Quaraachi, 1918. — *U. a.:* Tommaso da Celano. U. o. 1918. — *de Barcelona. M.:* Estudio critico. Barcelona, 1921.

c) *Életrajzok és tanulmányok:* Acta sanctorum. Oct. II. Antwerpen, 1768. — *Sabatier P.:* Vie de S. François. Paris, 1894. — *Thode H.:* Franz v. Assisi und die Anfänge der Kunst der Renaissance in Italien. II. Aufl. Berlin, 1904. — *Jörgensen J.:* Der hl. Franz v. Assisi. VI. Aufl. Kempten—München, 1920. — *Schnürer G.:* Franz v. Assisi. VI. bis VIII. T. München, 1907. — *Wenck K.:* Franz v. Assisi. (Unsere relig. Erzieher. I. 197—227.) — *Fachinetti V.:* S. Francesco d'Assisi. Milano, 1921. — *Tilemann H.:* Studien zur Individualität d. Franciskus v. Assisi. Leipzig—Berlin, 1914. — *Calamita E. C.:* La persona di S. Francesco d'Assisi. Bitonto, 1912. — *Fischer H.:* Der hl. Franz v. Assisi während d. Jahre 1219—1221. Freiburg, 1907. — *Walter J.:* Die ersten Wanderprediger Frankreichs. I—II. Leipzig, 1903—1906. — *Goetz W.:* Die ursprünglichen Ideale d. h. Franz v. Assisi. (Hist.Vierteljahrschrift, 1903.) — *Hefele H.:* Die Bettelorden und d. relig. Vollksleben Ober- und Mittelitaliens im XIII. Jahrhundert. Leipzig—Berlin, 1910. — *Funk Ph.:* Jakob v. Vitry. Leipzig—Berlin, 1909. — *Glaser F.:* Die franziskanische Bewegung. Stuttgart—Berlin, 1903. — *Brem E.:* Papst Gregor IX. bis zum Beginn seines Pontifikats. Heidelberg, 1911. — *Tocco F.:* Studi francescani. Napoli, 1909. — *Goetz W.:* Assisi. Leipzig, 1909. — *Jörgensen J.:* Das Pilgerbuch. II. Aufl. Kempten—München, 1905.

d) *Folyóiratok:* Études Franciscaines. Paris, 1899. — Archivum Franciscanum historicum. Quaracchi, 1908. — Franciskanische Studien. München, 1914. —

TARTALOM.

	Oldal
Bevezetés	3—13
I. Gyermek- és ifjúkor. (1122—1205.) ...	14—27
II. A hivatás nyomában. (1205—1209.) ...	28—46
III. A hivatás felismerése. (1209—1210.) ...	47—61
IV. Rendalapítás. (1210.)	62—75
V. Rivo Torto és Porziuncola. (1210—1212.)	76—91
VI. Szent Klára	92—105
VII. Az apostolkodás évei. (1212—1219.) ...	106—125
VIII. Belső zavarok. Törvényszerzés. (1219—1223.)	126—144
IX. Bethlehemtől a Golgotáig. (1223—1224.)	145—158
X. Utolsó akkordok. (1224—1226.)...	159—172
Felhasznált irodalom	173—174

SZENT ISTVÁN KÖNYVEK

Katholikus kultúrát fejleszteni, *katholikus tudományt* terjeszteni és népszerűsíteni, ez a hivatása a *Szent-István-Társulatnak*, ez a hivatása a kiadásában megjelenő **Szent István könyveknek.**

A **Szent István könyvek** sorozata az emberi tudás minden ágát fel akarja karolni. A **Szent István könyvek** a tudomány mai szinvonalán mozognak. Oly stílusban óhajtjuk a könyveket megjelentetni, amely alkalmassá teszi őket arra, hogy minden művelt egyén érdeklődéssel olvashassa. Viszont súlyt helyezünk arra, hogy a **Szent István könyvek** mindegyike a katholikus világnézetnek legyen beszédes hirdetője.

Ily módon — reméljük — elérjük azt a célt is, mely e könyvek kiadásánál szemünk előtt lebegett: az olvasni vágyó katholikus közönségnek oly műveket nyujtani, amelyek kielégítik igényeiket anélkül, hogy veszélyeztetnék hitüket, sőt amelyek alkalmasak arra, hogy a tudás és műveltség eszközeivel is megerősítsék őket vallásos meggyőződésükben és világnézetükben.

Természetesen e programm megvalósítása nagyban függ attól, hogy a kath. közönség felkarolja-e, támogatja-e nagylelkűen e vállalatot. A Szent-István-Társulat igen nagy anyagi áldozatokkal indítja útjára a **Szent István könyvek** sorozatát, a nagy közönségtől függ, hogy a könyvek eljussanak oda, ahova szánva vannak.

A SZENT ISTVÁN KÖNYVEK sorozatából megjelentek:

1. *Zubriczky Aladár dr.:* Jézus élete és a vallástörténet. (Elfogyott.)
2. *Wolkenberg Alajos dr.:* A teozófia és antropozófia ismertetése és birálata.
3—4. *Wolkenberg Alajos dr.:* Az okkultizmus és spiritizmus multja és jelene. (Elfogyott.)
5—6. *Balanyi György dr.:* A szerzetesség története.
7—8. *Alszeghy Zsolt dr.:* A XIX. század magyar irodalma.
9. *Miskolczy István dr.:* Magyarország az Anjouk korában.
10. *Palau-Timkó Jordán:* Krisztus útján. A katholikus tevékenység főelvei.
11. *Quadrupani-Babura László dr.:* Útmutatás jámbor lelkek számára.
12. *Prohászka Ottokár:* Elbeszélések és utirajzok. (Elfogyott.)
13. *Trikál József dr.:* Természetbölcselet.
14. *Bognár Cecil dr.:* Értékelmélet.
15. *Prohászka Ottokár:* A bűnbocsánat szentsége.
16. *Babura László dr.:* Szent Ágoston élete.
17. *Lepold Antal dr.:* Szalézi szent Ferenc válogatott levelei.
18. *Áldásy Antal dr.:* A kereszteshadjáratok története.
19. *Marosi Arnold dr.:* Átöröklés és nemzetvédelem.
20. *Zoltvány Irén dr.:* Erotika és irodalom.
21. *Horváth Sándor dr.:* Aquinói szent Tamás világnézete.
22. *Balogh Albin dr.:* Művelődés Magyarország földjén a magyar honfoglalás előtt.
23. *Marczell Mihály dr.:* A katholikus nevelés szelleme.
24—25. *Motz Atanáz dr.:* A német irodalom története.
26. *Babura László dr.:* Szent Ambrus élete.
27. *Márki Sándor dr.:* II. Rákóczi Ferenc élete.
28. *Kiss Albin dr.:* A magyar társadalomtan története.
29. *Szabó Zoltán dr.:* A növények életmódja.
30. *Weszelszky Gyula dr.:* A rádium és az atomelmélet.
31. *Balanyi György:* Assisi szent Ferenc élete.